

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПОДСТВО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видас

Українська Видавнича Спілка
A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

*Published monthly by
Ukrainian Publishers*
ISSN: 0042-9422

No.5 (554), May, 1994, Vol. XLVII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Члени Редакційної Колегії:

*г-р А. Бегрій, проф. г-р Г. Васькович, проф. г-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караваєвський, ред. С. Квіт, п-ні мтр. О. Керзюк,
мтр. О. Коваль, проф. г-р В. Косик, проф. г-р О. Кушпета, інж. В. Олеськів,
г-р Б. Стебельський, проф. г-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.*

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Тел.: 071 607 6266

Факс: 071 607 6737

*Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди
відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.*

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1994 РІК

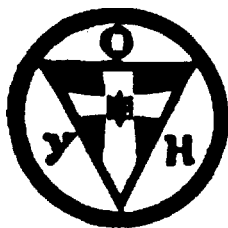
Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б. фр.	1200 б. фр.	250 б. фр.
Вел. Британія	ф. 30.00	ф. 16.00	ф. 3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н. м.	65 н. м.	12.50 н. м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

*Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на
адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.*

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Визвольний ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАЦІОНАЛ-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 5 (554)

ТРАВЕНЬ, 1994

Річник XLVII

Зміст V-ої книжки

У Свято Героїв

Микола Горішний: НА ДЕНЬ СВЯТА ГЕРОЇВ.....	515
Богдан ЛЕБКИЙ: НАПИС НА СТРЕЛЬЦЬКИХ МОГИЛАХ.....	516
Ст. Чарнецький: ТІНЯМ ПОЛЯГЛИХ.....	518
Г. Михалюньо: СЛАБОДУХАМ.....	519
Микола Матів: СКАЖІТЬ!.....	519
Клим Поліщук: СЬОГОДНІ ДЕНЬ.....	520

До питання державного будівництва

В. С. Журавський: ІДЕЇ СИМОНА ПЕТПІОРИ І СУЧАСНА СИТУАЦІЯ НА УКРАЇНІ.....	521
Анатолій Бедрій: 200 НАЙБІЛЬШИХ ПЕРЕМОЖНИХ БИТВ І БОЇВ УПА.....	528
Петро Твардовський: НАЦІЇ ПРИЗНАЧЕНО ВИЖИТИ.....	538
«ДО УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА» — Звернення Конгресу.....	541
М. М. Слюсаревський: ОНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ.....	542
Наталка Прудка: ЕКОНОМІЧНІ, ТОРГОВЕЛЬНІ, ТРАНСПОРТНІ ПИТАННЯ.....	545
Микола Шатилов: ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ І ЗАВДАННЯ ДІЯСПОРИ.....	557

Літературна творчість

Іван Шкварко: НАЩАДОК ПОВСТАНСЬКИХ ПОЕТІВ — СПОВІДЬ ГРОМОВОГО ДУБА.....	561
Наталка Поклад: НА ПОГРЕБ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....	563
Петро Василенко: ДОРОГА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ.....	564

Про творчість патріотично-літературної спадщини

Федір Погребенник: «Я ЧУЮ, ОКСАНО, ТВІЙ ГОЛОС ТУЖЛИВИЙ».....	566
Федір Погребенник: «ЧИ ЧУЄШ МІЙ ДРУЖЕ, ЮНАЧЕ?».....	568
Яр Славутич: Я МРІЮ ПРО ЩАСТЯ ЖАДАНЕ.....	570
Микола Олійник: УРОК ГЕНІЯ (Закінчення, 2).....	571

Наука, досліді

Петро Лаврів: КОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ І СУМІЖНИХ СТЕПІВ.....	577
Василь Іваньо: СУДОВА СПРАВА ЗА ЧИСЛОМ 16.....	585
О. М. Петрова: ЯК ВИСОКО ВІН ЖИВ.....	597
Ігор Кічак: «СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ» І МИ.....	603

Питання церковно-релігійні

— СВЯЩЕННИЙ СИНОД ЄПІСКОПІВ УГКЦ — Відкриття Синоду, Закриття.....	606
— ЗВЕРНЕННЯ СИНОДУ ЄПІСКОПІВ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.....	610
Сергій Болонь: ВОСКРЕСІННЯ УКРАЇНИ — ВІДАТКА ВІСТЬ СВЯТОЇ.....	614
— ЗАЯВА НАРАДИ ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДИ КАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	616

Щира бесіда

Святослав Караванський: КРИМ: НАДБАВАННЯ І НАВРАЩАННЯ — 618, КРОК ДО ПРОЗРІННЯ — 619, КОЛИ Є НА ЦЬО КИВАТИ — 621, НА СТОРОЖИВІ — 622, РУСЬКОЇ.....	
---	--

Огляди, рецензії

Леся Самійленко: ПРОЦЕСИ ДУХОВО-ПОЛІТИЧНОГО ВІДРОДЖЕ'ННЯ.....	624
Федір Погребенник: ЦІННІ ВИДАННЯ ДІЯСПОРИ.....	631
Федір Погребенник: РЕДКОПЕГІ «В. Ш.» — Засвідчення передачі.....	634
Юр. Семенко: УКРАЇНА — ШАХОВА «ВЕЛИКОДЕРЖАВА».....	635
Сергій Болонь: ІДЕЇ ТА ТВОРЧІСТЬ.....	637

— БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ З УКРАЇНИ І ДІЯСПОРИ.....	639
---	-----

У Світлий Празник Христового Воскресіння найсердечніші святочні побажання засилаємо Українському Народові і його законній Владі, Блаженнішим Патріярхам, Ієрархам, Монашеству, Духовенству й Пасторатові Українських Церков православного і католицького віровизнань, Голові і Членам Проводів ОУН і КУН, ЦК АБН, Голові і Членам Президії СУДФ, Головам і Членам Проводів Українських Політичних Партиї, Громадських Об'єднань, Наукових і Культурних Установ, Молодіжних і Студентських Організацій, Головам і Членам Проводів Ветеранів ОУН і УПА, Представництву Репресованих і багатьом тут неназваним, які працюють для відновлення в народі його безкомпромісової національно-державницької думки і закріплення його державного життя.

Щиросердечно вітаємо Співробітників нашого журналу, його Представників, Кольпортерів і читачів в Україні і в Діаспорі, і всім бажаємо радісних і щасливих Свят Христового Воскресіння!

ДИРЕКЦІЯ, РЕДАКЦІЯ, АДМІНІСТРАЦІЯ,
Друкарня «Визвольного Шляху» й УІС-УВС

У Свято Героїв

Микола ГОРІШНИЙ

НА ДЕНЬ СВЯТА ГЕРОІВ

О, слава вам, діти, Вкраїни герої,
Що в нерівнім бою за волю лягли,
Що життя свого дати не жаліли
За долю і волю Мами-Вітчини.

Слава про вас вічна ніколи не згине,
Поки тільки світу і нас на землі,
Ми ваші могили шанувати будем, —
Де днесь спочивають останки тлінні.

Бо тії могили свідки для нас вічні
З минулого бою, що вівся страшний,
Котрий вас закликав ставати завзято
Та обороняти край свій дорогий.

І ви не лякались, а йшли безупинно,
Хоч кидали вдома жінку й діточки;
По деяких хлопцях, що молоді були,
Плакали старенькі немічні батьки.

Ви йшли так весело, немов на весілля,
Хоч кулі свистали й падали на Вас;
Ви гинули в бою, а інші завзятці
На ворога перли все вперед раз-враз.

То ж слава вам, діти, Вкраїни герої,
Ми вас і весь труд ваш рік-річно спімнем,
І нині, в день свята, яке ми обходим,
Ми до вас з поклоном братерським ідем.

Богдан ЛЕПКИЙ

НАПИС НА СТРІЛЕЦЬКИХ ГРОБАХ

Лежимо у гробах при дорозі,
Де за волю боролись і впали.
Браття! знайте, що ми не в тривозі,
Лиш спокійно і гордо конали.

Браття, знайте, що ми не просили,
Ані ласки в кого, ні пощади,
Лиш боролись, пок стало в нас сили,
Це говоримо вам для розради.

Нам не жаль ні життя молодого,
Що лягло, мов той квіт під косою,
Ані мрій, ні кохання палкого,
Що взяли ми в могилу з собою.

Нам не жаль, бо лягли ми за діло,
Гідне жертви життя і кохання,
«За Україну душу і тіло»
Ми не даром співали з-зарання.

Тож не жалуйте нас, не ридайте,
(По нас тужить калина у лузі,
Ви чим скорше до праці ставайте,
Щоб леміш не заржавів у плузі.

Щоб шляхи не покрились тернами,
Щоб поцерблені мури не впали,
Щоб наш ворог не сміявся над нами,
Що ми даром так славно вмірали!

В 70-ЛІТТЯ З ДНЯ СМЕРТИ

Микола Міхновський
1873–3.5.1924

Основоположник організованого Українського
Націоналістичного Політичного Руху

«Головна причина нещастя нашої нації — брак націоналізму серед широкого загалу її. Націоналізм — це велетенська і непоборна сила, яка яскраво почала проявлятися в XIX віку. Під її могутнім натиском ламаються непереможні, здається, кайдани, розпадаються великі імперії і з'являються до історичного життя нові народи, що до того часу покірно несли свої рабські обов'язки супроти чужинців-переможців. Націоналізм єднає, координує сили, жене до боротьби, запалює фанатизмом поневолені нації в їх боротьбі за свободу. Українська нація мусить йти тим самим шляхом, як і поневолені народи Заходу, перейде його і повалить все те, що стоятиме перепорою на цій дорозі...

... Від усякого дрібного економічного полегчення українців — чудовий «насос» російських інституцій висмокне все, що можливо висмоктати на користь пануючих російських верств. *Поки український нарід буде рабом, безправним економічно і політично, як усякий раб взагалі, доти він не може бути багатим: що раб сьогодні надбас, то пан завтра візьме. Свобода — це єдиний засіб, що порятує поневолені нації».*

СТ. ЧАРНЕЦЬКИЙ

ТІНЯМ ПОЛЯГЛИХ

Яким сьогодні Вас вітати словом,
Щоб докотилось під зжовклу мураву,
Щоб передало, що Ваші могили
Й хрести погнилі шумлять Вашу славу —
І малим дітям розказує мати,
Як Ви уміли за волю вмирати...

Яким Вас нині розбудити звуком,
Щоб Ваші Тіні до нас наблизилась
Та зрозуміли нашу вбогу мову
І няли віру, що Ви нам приснились —
Бо око, серце, пам'ять і сумління
Вас понесуть в далекі покоління...

Сини — борці, батьки — глядіятори!
Холод і голод стискали Вам руку,
А Ви стояли приказові вірні,
Поки кров Ваша не збагрила бруку,
Поки над Вами не знялась тривога:
Вийти живими — одна лиш дорога...

А все ж Ви Маратон і Тернопілі
І Берестечко і грізна Полтава,
Бо наш Іван не крився у запіллі
І лиш по ньому ще лунає слава,
Що над нами довго ме шуміти —
І довго мати вчити буде діти:

«Була листопадова ніч. Над Львовом
Погасли зорі і туман стелився!...
Яким за Вас молитись нині словом,
Щоб у житті нам смілий сон приснився,
Щоб пережили ми такі хвилини,
Коли одніський порив не загине...

Яким до Вас промовить нині словом,
Щоб Ваші Тіні серед нас явились
І щоб ми з ними завели розмову
Про горді дні, що наче то приснились
І кинули нас в безнадійні глуші
Та затруїли нам серця і душі...

Сини — борці, Батьки — глядіятори!
Просніться, встаньте й станьте поміж нами!
Послухайте: запілля зводить спори,
Ще і торгує Вашими хрестами...
Хай Ваших сконів нас спомин погодить,
А Ваша з'ява ще раз нас відродить!

Г. МИХАЛЮНЬО

СЛАБОДУХАМ...

Чого спинились ви серед шляху борби
Неначе путник той, що вибився із сили?
Чого склонили чоло ви немов раби
І свій прапор до низу похилили?...

Ви тремтите? Така страшна вам смерть?
Ви стогнете від втоми і від болю?
Не жаль вам стільки трудів, стільки жертв?
Невже по них вернетесь ви в неволю?

Вперед! Вперед! Назад нема вороття...
За вами шлях, повен могил і трудів,
Над вами сумний вереск чорних круків...
А там... там впереді нове вільне життя...

Гляньте! У темряві вже блиснула мета.
Ідіть, ідіть до неї повним кроком...
Підніміть прапор боротьби високо,
А воля вам всміхнеться золота!

Микола МАТІЇВ

СКАЖІТЬ!...

Гей, гей, легіники кохані,
Ци чуєте, а ци спите?
Ци сні бановані, стужені
В гробах сните?...

Про те: ск мандрувала світом воля,
Єк буря вила по землі —
І — єк з утопаного поля
У світ летіли журавлі...

Ци сняться вам мами-вдовиці —
І карі очі у дівчат —
А ци потоки вогневиці,
Що ригали із дул гармат?

Ци може в небі зза віконця
Вам ангел вість нову несе —
Що впаде злотий грім від сонця —
Гробами й серцем потрясе!...

Кажіть, кажіть стрільці-камати.
Ба, ек ити д'вам на гроби:
Ой, ци калинку підоймати —
Ци... класти на хрестах карби!?

Клим ПОЛІЩУК

СЬОГОДНІ ДЕНЬ...

Сьогодні день, можливо, вже останній. —
В Софії плакали й тужили дзвони. —
В душі мотив збудився стародавній
І викликав настрою тони...

Останній день. — І скільки ж їх прожито. —
А з кожним днем все більше й більше крови.
Вчорашній світ сьогоднішнім розбито
В ім'я ідей одвічної любови...

Скривавлено блукають скрізь прокльони. —
В просторах голоси і співи маю. —
В моїй душі святі софійські дзвони. —
В моїй душі чуття і сліз до краю...

Київ, 2 травня 1920 р.

До питання державного будівництва

В. С. ЖУРАВСЬКИЙ

Доцент (Київ)

ІДЕЇ СИМОНА ПЕТЛЮРИ І СУЧАСНА СИТУАЦІЯ НА УКРАЇНІ

Коли-небудь повинна бути написана історія героїв, що поклали свої голови в національно-визвольних змаганнях. Перед їх подвижництвом стискається серце і пізнається вся складність бути людиною — вища категорія соціального достоїнства.

Життя Симона Петлюри в розквіті творчих сил обірвала большевицька куля. Академік Федір Корш ще в 1913 році писав, що такі люди, як С. Петлюра, народжуються раз у 100 років і Україна погано усвідомлює, якого вона має сина в особі цієї людини. Але сьогодні українці починають прозрівати і через нашарування брехні та наклепів доходити до суті подвижницької роботи людини унікальної вдачі, лідера УНР, людини з чітким національним обличчям, мужнього політика ХХ століття.

Якщо біографія політичного діяча служить основою його уявлень про світ, то на житейську долю Петлюри випала одна із найбурхливіших, глибинних течій, яка коли-небудь була відома соціальним революціям в Російській імперії. Де ще національно-визвольна боротьба набирала такого розмаху, як не тут, в Україні, в період зміни царської імперії на комуністичну?

Грунтовні дослідження про життєвий шлях Петлюри і його творчий доробок як політика попереду. Тут є над чим попрацювати політологам, соціологам і філософам, яким не байдужа доля України. Я хотів би тільки відзначити сьогодні ряд вузлових моментів в революційній діяльності Петлюри, які можуть бути повчальними для тих, хто обстоює соборну, суверенну і незалежну Україну.

Народ — субстанціональна основа буття людства. За 70 з лишком років створені абсурдні ідеологічні конструкції — «совєтський народ», «совєтська культура». Народ по-латинськи — «нація», нація, а тому ми можемо говорити про український, білоруський народи чи які небудь іще — і тильки. Це добре розумів С. Петлюра, неодноразово звертаючись до українців: «Повертайтеся до себе до дому». Поверненням до себе, до своєї самосвідомості, до відродження нації — ось що стало кредом в діяльності демократичних рухів на Україні.

Нещодавно я був надзвичайно зворушений, коли мій друг професор, доктор філософії з Литви Альгіс Гайжутіс сказав: «Ти знаєш, що слова вашого славетного земляка Петлюри «Повертайтеся до себе до дому» я підказав організаторам Балтійської асамблеї. Їм

Симон Петлюра (* 10.5.1879 — † 25.5.1926)
Голова Директорії і Головний Отаман Армії УНР

вони припали до смаку і нині цей вислів Петлюри активно використовується в пропагуванні ідей відокремлення Литви, Латвії і Естонії від Советського Союзу».

Шлях до себе — шлях до людей у великій світ — ось що мав на увазі Петлюра в боротьбі за незалежну Україну. І це немає нічого спільного з таким націоналізмом, який думає про поневолення інших народів. Охрестивши Петлюру націоналістом, комуністична пропаганда не була в змозі навести хоча б один факт з діяльності Петлюри, де б він обстоював ідею зверхності своєї нації над іншою. Як відомо, 20 листопада 1917 року УНР проголосила III Універсал, в якому були й такі слова: «Український нарід сам довгі роки боровся за свою національну свободу і нині її досягнувши, буде твердо охороняти свободу національного розвитку всіх народів, що живуть на Україні. А тому проголошуємо, що народам великоруському, єврейському, польському й іншим на Україні представляємо національно-персональну автономію».

Представник «Бунду» А. Золотарев при цьому так висловився: «Коли ми бачимо, що звільнений український нарід дає і нашому народові свободу, ми беремо на себе частину відвічальности за цей акт і від усього серця підписуємось під цим Універсалом». А 20 січня 1918 року уряд УНР одностайно прийняв «Закон про національно-персональну автономію», який євреї вітали з особливим пієтетом. «Прийнятий нами закон можна рівняти лише з актами великої французької революції. Тоді проголошені права людини, сьогодні проголошено як права нації», — зазначав генеральний секретар по єврейських справах М. Зільберфарб. Представник «Бунду» М. Рафес відгукнувся на цей Закон так: «Найбільшої ваги акт, якого ще не знає ні одна держава в Європі». «Стара мрія здійснюється», — виголошував з радістю лідер сіоністів Н. Сиркін.

«Закон про національно-персональну автономію», на який на той час не спромоглася жодна країна світу, розроблявся при безпосередній участі Симона Петлюри.

А скільки пролунало звернень Головного Отамана і Голови Директорії Симона Петлюри до українських вояків, в яких він закликав не допускати до єврейських погромів! Ось одне із них, датоване 15 листопада 1917 року: «... Не допускайте погромів..., бо як ви їх допустите, ви ганьбою покриєте славне ім'я українського війська. Ніякі погроми не повинні бути припущені на нашій землі». В безпосередніх наказах по війську можна зустріти й таке: «Той, хто підбурює до погромів, або бере в них участь, повинен строго каратися».

Головному Отаманові і Голові Директорії УНР належить пропозиція утворення спеціальних єврейських дружин для самооборони єврейського населення. Але це не було створено через небажання самих євреїв. Є чимало свідчень, коли невідомі люди перевдягалися в уніформу українських вояків, організували погроми, приписуючи це петлюрівцям, що безумовно було вигідно ворогам України для дискредитування носіїв ідеї самостійности. Соломон Гольдельман, товариш секретаря мін. праці, наводить такий факт: «Якийсь провокатор-большевик прибіг до містечка Міньківці й оповідав там переляканим мешканцям, що власними очима бачив, як українці

вирізали всіх жидів у Кам'янці, а тут же приїхав дійсний кам'янчанин і зі здивуванням слухав, як люди брешуть». Неважко провести аналогію з тими анонімними листівками-зверненнями, виготовленими за останнім словом поліграфії, які після активізації демократичних сил розповсюджуються в Києві. Паперу на це вистачає. В кого його досталось — усім відомо! Словом, почерк знайомий.

Л. Троцький, посилаючи Червону Армію для боротьби проти петлюрівців, видав наказ, в якому зазначалося: «Переодеватися в форму перлюровцев, уничтожать зажиточных крестьян, особенно среди части тех, кто рьяно поддерживает националиста Петлюру с тем, чтобы на корню покончить с „самостийниками“...».

Інсинуації — улюблене заняття большевиків. По цьому витореному шляху йдуть їх послідовники. І так, 5 травня 1992 року заступник головного редактора «Рабочей газеты» Іван Фалько був удостоєний головної премії Союзу журналістів України — імені Ярослава Галана по суті за відверту брехню. Він протягом року злісно критикував Володимира Яворівського, Івана Драча, Дмитра Павличка, Павла Мовчана, Ростислава Братуня і Олександра Ципка. Особливо дісталось Д. Павличкові. Фалько стверджував, що відомий український поет, депутат Верховної Ради УССР, в минулому був бандерівським бойовиком, вирізав мирне населення, а потім, попавши в руки чекістів, видав своїх побратимів і ціною зради залишився на волі. Д. Павличко подав скаргу на Фалька. Почалося розслідування. По його завершенні голова Верховної Ради УССР Леонід Кравчук зачитав народнім депутатам офіційне повідомлення КГБ про те, що опубліковані дані «Рабочей газетой» не відповідають дійсності і що в післявоєнні роки Дмитро Павличко, в той час школяр-восьмикласник, не був ні бандитом, ні бандерівцем. Але, не зважаючи на це, премія знайшла того, хто відпрацював соціальне замовлення. До речі, на Україні такі ситуації уже не дивують. Я особисто не знаю жодного лідера демократичних партій республіки, яких в комуністичних засобах масової інформації не намагалися б облили чорною фарбою.

Брутальні наклепи на Симона Петлюру продовжуються комуністичною пропагандою саме тому, що боротьба, яку вів Петлюра з большевиками, була боротьбою національною. Не забуваймо пророчі слова Петлюри: «Большевики борются с нами як великороси».

Симон Петлюра добре був обізнаний з марксизмом-ленінізмом. І він не раз звертав увагу на те, що в ньому немає концепції особистості, націй, а марксистсько-ленінська футурологія про злиття націй — чергова утопія.

Зараз на Україні, по суті, народжується державність, яку українці втратили з поваленням УНР не без допомоги збольшевичених росіян.

«Основу нації», — писав Симон Петлюра, — створює культурна єдність народу». І це дійсно так. Процес ідеологізації культури зашкочив їй. В результаті ми маємо советську культуру як зразок поганой масової культури. Національне в ній представлено у вигляді декору, прикрашення. Те, що багато років видавалося у нас українською мовою, з національним немає нічого спільного. Я б назвав це малоросійським іміджем.

Петлюра ніколи не ставив національне вище людства, принципів правди і справедливості. Просто домінантною особливістю націй є духовість національного. І якщо сьогодні під час передвиборчих кампаній до рад різного рівня не раз доводиться чути від кандидатів, що їм все одно якою мовою спілкуються — російською чи українською; що їм все одно, яку культуру треба перш за все розвивати на Україні, то вони за уніфіковану людину.

Симон Петлюра дбав про українську символіку, вважаючи, що людина, яка не поважає власну країну, демонструє, таким чином, відсутність солідарності і соціального почуття. А національне збагачує загальнолюдське. Народ України обкрадений, ображений. А коли людину ображають, то вона замикається. Тому наш народ і намагається самостверджуватися. Наступив біблійний «час розкидання каміння».

До вирішення складних політичних питань Петлюра завжди підходив з погляду інтересів української армії. Він був її душею і серцем. Любили Головного отамана і вояки. Петлюра захоплювався збройною боротьбою з противником, тому на справи міжпартійного характеру не завжди звертав належну увагу. Коли соціалісти відкликали своїх представників з Директорії й Уряду, Симон Петлюра не завагався національно-державну справу поставити над партією. «Виходячи з того, що сучасна ситуація для України надзвичайно складна, — писав Петлюра, — я вважаю, що в даний момент всі сили творчі нашого краю повинні взяти участь в державній праці. З огляду на це я тимчасово виходжу зі складу членів УКР. Соціал Демократичної Партії». Так заради праці в ім'я української держави С. Петлюра вже ніколи до неї не повернувся.

Це були надзвичайно складні часи. При залишенні В. Винниченком головування в Директорії, на його місце обрано С. Петлюру з 2 лютого 1919 року. Отже, до обов'язків Головного Отамана Української Армії на Симона Петлюру були покладені ще й обов'язки Голови Директорії, що відповідало статусові президента в європейських державах. «В політиці взагалі, в критичні моменти життя нації велику роль відіграє авторитет, — писав дослідник Василь Іванис у праці «Симон Петлюра». «Петлюра у ті несамовиті часи був дійсним вождем, але цілком самотнім, бо всі інші „потомилися“. Як би там не було, ані Грушевському, ані Винниченкові та й іншим відомим українським політикам, що набули популярності в попередній період революційних зрушень, не вистачало тієї мужності і витривалості та послідовності в боротьбі за українську справу. Не покинув поля бою один Петлюра.

Як же актуально звучать сьогодні його слова, сказані в далекому 1919 році: «Треба прогнати ці настрої безнадійності й одчаю. Мусимо знати, що в цій боротьбі переможе той, хто має міцніші нерви».

Національно-визвольний рух під проводом Головного Отамана Петлюри спирався лише на власні сили. Уряд УНР заявив, що не буде кликати собі на допомогу чужої військової сили, з якої б то не було держави. Збройну боротьбу доводилося вести з Добровольчою Армією російського генерала Денікіна, більшовиками, поляками. «З Денікиним у нас не буде, — писав С. Петлюра, — і не може бути

ніякого політичного порозуміння. Коли б ми стали на шлях політичної згоди з ним, то зрадили б свій народ».

Петлюра справді відстоював незалежну Україну. На рідній землі повинні господарювати тільки її хазяї. Правда, тут може виникнути запитання: чи здобуто щось для України в результаті цієї боротьби? Так, безумовно. В цьому столітті це була перша і реальна спроба побудувати свою власну державу. І хоч вона була підкорена сильнішим сусідом — збольшевиченою Росією, то ця боротьба записалася в історії українського народу золотими літерами. «Ми виступили на арену тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна», — писав С. Петлюра. «Ніхто не хотів її визнавати, як самостійну державу, ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Єдиною боротьбою, упертою й безкомпромісовою, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе й бореться за своє право, за свою свободу й державну незалежність. Ті, що легковажили наш рух, тепер побачили, що ми така сила, якої не можна не брати на увагу. Самі російські більшовики словами Леніна заявляють, що тільки через боротьбу з Україною більшовизм не дійшов до Західньої Європи. Признаймося без гордоців і без зайвої скромності, що за час нашої боротьби ми створили українську націю, яка й надалі активно боротиметься за свої права, за право самостійно й ні від кого незалежно поряdkувати на своїй землі».

«Звичайно, без своєї армії, як важливої ознаки державности, розбудувати українську республіку буде непросто. Думаю і неможливо. Тим хто візьметься за цю справу, слід пам'ятати ту запеклу кампанію шельмування ворогами незалежної України, Генерального Секретаріату, Центральної Ради за формування війська по національно-територіальному принципу». 2 листопада 1917 року Петлюра з цього приводу виступив з заявою: «Досі Генеральний Секретаріат був позбавлений можливості проявити тверду революційну владу, і тільки тепер, коли змінилося відношення до України та її органів, отримав Український Генеральний Секретаріат цю можливість і провадитиме тверду і рішучу політику на Україні, як щодо негайного здавлення погромів і непорядків, так і щодо боротьби з контрреволюцією».

Сьогодні, коли ми переживаємо унікальний момент — можливість побудувати свою власну Державу, досвід подвижницької праці Симона Петлюри повинен стати у пригоді. Нині слід енергичніше співробітничати з українською діаспорою з тим, щоб вона активніше впливала на парламентаріїв країн Європи й Америки, щоб Україну не сприймали як Малоросію. Врешті-решт одна із причин того, що Україні не судилося закріпити ціною великих жертв волю і державну незалежність під проводом Петлюри, полягає в тому, що й українська еміграція на той час вела себе пасивно. Вона «1) ні в Америці, ані в Канаді не розвинула поважної політичної акції в оборону утворення української держави в Європі; 2) згадана еміграція не знайшла в собі сили поставити і піднести свої домагання в цій справі до відповідних урядів, а через це і не прийшла з допомогою своїй націй в найбільш

тяжкій і рішучій для неї момент; 3) згадана еміграція не зуміла організувати допомогу військовій силі для «старого краю», як це зробили поляки та чехи...» (С. Петлюра).

Скільки потрібно часу для створення української держави — важко сказати. Але справу, розпочату С. Петлюрою, слід довершити. З огляду на нинішній час пророчими видаються слова Петлюри: «Сьогоднішня ситуація в Європі така, що тут більше всього бояться і не хочуть будь-яких конфліктів і заворушень, що загрожували б мирові. Цей настрій тягтиметься роками. Це природня річ і льогічний висновок з напруження під час останньої війни. Ось через що і всі українські пляни та домагання, зв'язані можливостями порушення статус «кво» в Європі, не знайдуть ні зрозуміння, ні симпатії серед впливових чинників європейської політики. Не думаю, щоби інакше до таких плянів поставилися в Америці. У зв'язку з цим і політична діяльність для українських інтересів серед міжнародних чинників повинна брати на увагу зазначені риси в політичних настроях Європи і теж мусить бути розрахована на довший час».

26 травня 1926 року Петлюра у віці 47 літ був убитий вінницьким євреєм Шльомою Шварцбартом за вказівкою з Москви. Загинула людина, яка поклала початок новій епосі народів, що визволились від тоталітаризму. Страшним Петлюра для комуністів лишався й мертва. Працюючи над цією статтею, я зіткнувся з новим фактом — відомий російський співак Олександр Вертинський купив собі повернення з еміграції в 1943 році за умови обов'язкового упослідження у своїх мемуарах і нашого славного земляка С. Петлюри. Що він і зробив у своїх «спогадах» «Четверть века без родини», а «Музична Україна» залюбки це видала окремою книжкою, передрукувавши із журналу «Москва».

Але історія все чорне відкидає на смітник. Натомість залишається правда. Петлюрівщина заступила мазепинство. Якщо за мазепинство загинули десятки тисяч ліпших синів України, то петлюрівщина полита кров'ю багатьох мільйонів людей в концтаборах Сибіру, Далекої Півночі. Петлюрівщина — це великий і перший етап визвольної української революції на початку XX століття, пов'язаний із створенням української визвольної армії, відродженням української державности, якої наш народ був позбавлений впродовж століть з часів Київської Руси.

Тож будьмо достойними синами наших найкращих патріотів! Справа Петлюри потребує завершення!

Анатолій БЕДРІЙ

200 НАЙБІЛЬШИХ ПЕРЕМОЖНИХ БИТВ І БОЇВ УПА

Продовж минулих кількох років в Україні вшановували сотні поляглих членів ОУН і воїнів УПА у боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу проти німецько-фашистських, комуно-російських і польських окупантів 1940–1950 років. Сотні поляглих перепоховано на цвинтарях, сотні погиблих підпільників віднайдено та справлено їм християнські похорони й могили. В архівах окупаційних держав віднаходять сліди призабутих революціонерів, опрацьовуються життєписи борців за волю українського народу. Виготовляються статистики жертв ворожих інвазій, опрацьовуються акти злочинів, поповнених над українським народом наїздниками.

Однаке в той же час, коли нарід довідується, вивчас і закріплює у своїй пам'яті жертви і героїчні чини національно-визвольного руху ОУН-УПА сорокових, п'ятдесятих і пізніших десятиріч, мало говориться і пишеться в сучасній Україні про перемоги ОУН-УПА над ворогами. Формується громадська думка, що були жертви, гинули кращі сини й доньки українського народу, але ми були безсилі здобути собі державу й перемогти ворогів. Проте дійсність у тих віддалених десятиріччях була інша: мільйони людей піднялися до боротьби за свої права й вольності та під керівництвом ОУН, очоленої Степаном Бандерою і ген. Романом Шухевичем-Тарасом Чупринкою, зорганізувати могутню політичну і військову силу та здобували численні перемоги на полях бої. Ворожі втрати перевищували українські втрати кількакратно, хоч вороги по сьогодні затаюють ці втрати. ОУН-УПА не програли визвольної війни, бо в 1940–50 рр. — це був лише етап Української Національної Революції, яка продовжується по сьогодні. В документах ОУН-УПА-УГВР цих часів виразно було сказано, що визвольна боротьба буде тривати ще довгі роки, а може й десятиріччя.

Тому сьогодні доцільно видвигати і відмічувати важніші перемоги героїчної визвольної боротьби ОУН-УПА, їх звеличати та ними гордитися, бо Україна мала не лише мучеників і героїв, але й добрих провідників, командирів, стратегів і першорядні революційні війська, які завдавали ворогам важких втрат.

Поданий список битв і боїв, у яких вороги втратили зверх пів сотки забитих. У поданих фактах можуть бути неточності. Могли бути ще інші бої, які повинні бути в цьому списку, але автор не має про них даних. Список опрацьований у хронологічному порядку.

1) Першою більшою перемогою УПА можна назвати здобуття відділом під командою Сергія Качинського-Остапа великого німецького магазину зброї в селі Оржеві р-н Дивин на Берестейщині, де

зліквідовано німецький охоронний гарнізон, вбиваючи 60 ворогів. Бій відбувся 10–11 березня 1943 р. У бою загинув к-р Сергій Качинський–Остап, військовий референт у Крайовому Проводі ОУН на Північно–Західніх Українських Землях і організатор першої сотні ОУН, що згодом дістала назву першої сотні УПА. Наші втрати: 4 забитих.

2) 28 березня 1943 р., другий відділ ОУН (УПА) відбив наступ 1500 німців із артилерією, але УПА зліквідувала біля Костополя Рівенської області 58 німців та багатьох поранила. Власні втрати: кількох забитих і ранених.

3) У Великодній Тиждень 1943 р., батальйон «СД» (Зіхергайтсдінст) попав у засідку УПА біля Любомля на Ковельщині, де втратив около 100 убитих і ранених. Сотнею УПА командував к-р Лис.

4) У першій половині квітня 1943 р., УПА здобула м. Верби (між Дубном і Бородами), де вбито 120 німців, а невідому кількість ворогів поранено.

5) 21–22 квітня того ж року, кілька сотень УПА знищили німецько–польську базу в с. Іванова Долина б. Костополя, де був великий каменолом, вбиваючи і беручи в полон біля 100 ворогів. Власні втрати: 4 забитих і 3 ранених.

6) На нараді німецьких районних комісарів у Рівному в дні 5 червня 1943 р. стверджено втрату лише в однім р-ні Сарни 100 забитих німців у квітні, а взагалі цього місяця німці втратили в боях з УПА 600 вояків.

7) 3 травня відділ УПА під командою Олексія Шума–Вовчака з загону «Помста Полісся» знищив на шляху Ковель–Рівне німецьку автоколонну, вбиваючи шефа штабу «СА» («Спеціальні Відділи») ген. Віктора Люце з цілим його штабом та охоронним відділом.

8) 9 травня у бою б. с. Стіжок р-н Крем'янець Рівенської області німці втратили в бою 60 забитих і 30 ранених та спалено автоколонну.

9) 14 червня відділи УПА знищили між сс. Карпилівка і Ленчин р-н Рівне сотню свіжо скинених російських парашутистів–терористів, убиваючи 60 та взявши в полон 36.

10) 15–16 червня відділ УПА зліквідував табір большевицьких партизанів у с. Висовці на Пінщині, вбиваючи 80 ворогів, а багатьох ранивши.

11) У кількадедних боях (25–28 березня) загін УПА під к-ою Івана Климишина–Крука розгромив в околицях Теремни на Волині банду большевицьких партизанів силою 500 людей, вбиваючи і ранивши більшість із них.

12) Відділи УПА–Південь під к-ою Омеляна Грабця–Батька знищили в м. червні біля Житомира німецьку поліційну школу в силі 260 людей.

13) У червні дійшло до великого бою з німцями б. с. Дружкопіль р-н Горохів Ковельської області, в якому наїзник втратив 56 забитих вояків, 140 забитих «фольксдойчерів» і біля 200 пораниених.

14) Під кінець червня 1943 р., повстанські відділи вбили біля с. Биличі (або Бадичі) р-н Володимир–Волинський Ковельської області 96 німців.

15) 10 липня 1943 р. зліквідовано б. с. Гута в околицях Рівного відділ червоних парашутистів силою 140 людей.

16) 14 липня відділ УПА наскочив у лісі біля с. Бродів на шляху Берестя–Ковель на табір большевицьких партизанів і вбив 80 ворогів.

17) У половині липня відділи УПА здобули велику перемогу над москалями в р-ні Головне в західній Ковельщині, де зліквідовано біля 300 ворожих бандитів.

18) У дводенних боях (17–18 липня) біля с. Кам'янка р-н Ярунь у східній Житомирщині, відділи УПА–Південь вбили 66 большевицьких партизанів, а декілька десятків ранили.

19) Відділи Воєнної Округи (ВО) «Тури» наскочили на колону німецьких бандитів біля с. Туличів р-н Турійське Ковельська область і в завзятому бою вбили 180 ворогів, кількадесят ранили, спалили 20 авт. Власні втрати: 22 поляглі повстанці.

20) 25 липня повстанці звели більший бій зі школою німецької жандармерії між сс. Істинівка і Шевченкове в р-ні Житомир, вбиваючи 83 ворогів і ранивши дві десятки.

21) 25–26 липня розгромлено в Суразьких лісах біля Теремне на межі Рівенської і Кам'янець–Подільської областей на спілку з відділом грузинів «Отряд ім. Михайлова» в силі 500–800 партизанів, більшість із яких вбито або ранено.

22) Теж у липні вбито і ранено біля 100 німців у с. Шарпанці р-н Горохів Ковельська область.

23) Також на Горохівщині в селі Лучиці в липні 1943 р. зліквідовано німецький відділ силою 90 людей.

24) У липні, в Ковельщині і Любомельщині з'явилося б. 2000 російських партизанів, з яких в зударі з куренем УПА к-ра Галицького згинуло біля 200, а разом відділи УПА зліквідували біля 1500 наїзників.

25) З рештками відступаючого большевицького загону в липні в західній Ковельщині дійшло до рішального бою між сс. Гай і Ставки в р-ні Верби на північ від Володимира Волинського, де зліквідовано 147 москалів. Кількасот із першого 2000–загону втекли у Берестейщину.

26) В останніх днях липня відділи УПА–Південь наскочили біля Потіївки між Малином і Черняховим у східній Житомирщині на великий відділ німецької жандармерії і вбили або ранили біля 100 ворогів.

27) 16 серпня відбувся бій з німцями і поляками, які грабували село Ядвипіль в Рівненському р-ні. Вороги втратили 93 забитих, УПА — 3 поляглих.

28) Цього самого дня в р-ні Млинів, що недалеко Дубна Рівенської області, зліквідовано 60 гітлерівських наїзників.

29) Під кінець серпня 1943 р. дійшло до великого бою з німцями біля лісу. Зависів і села Підбереззя недалеко Горохова в південній Луччині. Ворог втратив біля 250 убитих і ранених.

30) У боях 7–9 вересня сотні к-рів Кубіка і Байди завдали тяжких врат полков німецького війська з панцерним поїздом і панцерними автами під Радовичами в р-ні Турійське Ковельської області. Ворог втратив 208 забитих і ранених, а повстанці — 16 забитих і 3 ранених.

31) 27–28 вересня сотні Української Національної Самооборони (УНС), що від 1944 р. дістали назву УПА–Захід, під к-ою пор. Хмеля звели бій з німецьким батальйоном під горою Стовбою і біля с.

Ілемна р-н Калуш Івано-Франківська область, в якому ворог втратив 90 забитих разом із своїм к-ром майором і 20 ранених.

32) 30 вересня батальйон німецької жандармерії атакував під горою Магура між сс. Суходіл і Липовиця в р-ні Долина Івано-Франківської області табір УНС, але був відкинений з великими втратами (біля 200 забитих і ранених).

33) Наприкінці вересня із засідки на дорозі Космач-Коломия Івано-Франківська область знищено колону німецьких авт і вбито біля 70 ворогів.

34) Також під кінець вересня того ж 1943 р. в боях з московськими партизанами біля с. Плевки в р-ні Берестя знищено б. 100 терористів із загону А. Фьодорова.

35) 30 вересня Адольф Гітлер наказав стримати офензиву німецьких окупаційних військ проти УПА, бо німці втратили понад 3000 людей без позитивних результатів. Гітлер також відкликав ген. Бах-Зелеського. Переможними командирами УПА були полк. Дмитро Клячківський-Савур і полк. Леонід Ступницький-Гончаренко, шеф штабу УПА. Обидва згодом були підвищені до ступенів генералів.

36) 13-14 жовтня 1943 р., відділ УПА зробив засідку на большевицьку банду біля с. Олики (або Оличок) в р-ні Цумань Ковельської області, в якій вбито б. 100 бандитів при втраті 1 раненого повстанця.

37) 19 жовтня дійшло до завязаного бою з партизанами в с. Берестянах Цуманського р-ну на схід від Рівного, в якому вбито 150 бандитів і ранено кілька десятків. Власні втрати: 17 забитих і 20 ранених.

38) 20 жовтня сотня УПА напала на село «фольксдойчів» В'язовець в р-ні Лугин Житомирської області, що було базою грабунків і знущань над довколишніми українськими селами. Вбито біля 100 бандитів.

39) У другій половині жовтня 1943 р. відділи УПА визволили від советських партизанів місто Городницю над Случем на півн.-захід від Зв'ягеля, де зліквідовано російський загін силою однієї роти з к-ром майором Андреевим.

40) 30 жовтня 2 німецькі полки заатакували табір УНС б. с. Недільна в р-ні Самбір Дрогобицької області, але були відкинені з великими втратами: 160 забитих. Власні втрати: 34 повстанці полягли.

41) 27 листопада в бою з 2 німецькими батальйонами біля сіл Посіч і Завій в Чорному Лісі Івано-Франківської області вбито 60 ворогів, втрапивши 14 повстанців. Цього самого дня в іншій частині Чорного Лісу відділи к-ра Різуна розбили третій німецький батальйон, вбиваючи 60 напасників при втраті 11 повстанців. Кількість ранених у ворога в обидвох боях невідома.

42) 10 лютого 1944 р. курінь к-ра Кори розбив між Антонівкою і Володимирцем на захід від Сарнів охорону штабу советської дивізії і взяв у полон російського генерала з цілим його штабом.

43) 22 лютого 1944 р. курінь УПА з Південної Волинської ВО розбив біля Віллі між Шумське і Острогом у південній Рівенщині російську банду, вбиваючи і беручи в полон понад 120 ворогів із загону 600 чоловік.

44) 15 березня курінь к-ра Лайдаки розбив роту НКВД під селом Мульчиці в р-ні Рафалівка Рівенської області, вбиваючи 60 ворогів, але втратив свого к-ра куреня.

45) 20 березня сотня к-ра Беркута смертельно поранила зі засідки на дорозі Корець–Рівне маршала Ніколая Ватутіна, к-ра т. зв. Першого Українського фронту. Вбито кількох старшин із штабу маршала, численних червоноармійців із охорони та знищено колону автомашин.

46) 26 березня курінь к-ра Гострого розбив у селі Яполоть р-н Рівне 26-ий батальйон військ НКВД, вбиваючи б. 100 і ранивши ще раз стільки ворогів, не втративши ані одного повстанця.

47) Великою перемогою над бандами польських терористів був наскок відділів к-ра Галайди з Команди Холмського Фронту (під к-ою май. Степана Новицького–Спеца) дня 28 березня на Острів б. Белза над рікою Солокією на захід від Кристинополя (Червонограду). Вбито б. 500 бандитів.

48) У боях від 5 лютого до 5 квітня 1944 р. відділи УПА зліквідували в Костопільщині, Дубенщині, Крем'янецьчині та Бердичівщині біля 850 чекістів і приблизно стільки ж поранили.

49) 5 квітня курінь УПА зліквідував у завязаному бою біля Городка р-н Сарни Рівенської області яких 100 напасників із атакуючого полку НКВД.

50) 11 квітня знищено 2 бази польських бандитів-терористів на колоніях Посадів і Стинятин на Холмщині, вбиваючи б. 100 ворогів при втраті 4 поляглих повстанців.

51) 14 квітня сотня УПА розбила у Битькові р-н Надвірна Івано-Франківської області польсько-більшевицьку банду, ліквідуючи б. 100 поляків і 40 москалів при втраті 2 повстанців.

52) 10 квітня, у кількоденних боях з полком НКВД, курінь к-ра Гострого зліквідував б. 200 ворогів, втративши 25 повстанців, між ними к-ра Гострого. Бої відбулися між сс. Жильжа і Берестовець р-н Костопіль Рівенської області.

53) Від 12 до 15 квітня проходили завязі бої УПА з російськими найзділками в околицях міста Рівне, в яких ворог втратив 80 убитих і 150 ранених.

54) 15 квітня відділи к-ра Енея відбили в р-ні Людвиполя на Костопільщині Рівенської області наступ полку російських пограничників, у якому ворог втратив 147 забитих. Здобуто 5 танків.

55) Від 21 до 29 квітня 1944 р. відбулася найбільша битва між УПА і російськими військами, відома під назвою «Крем'янецька акція» у совєтській історіографії, хоч в історії УПА znana як битва довкола Гурбів. В ній взяли участь 5000 упівців і 30,000 росіян. Військами УПА командував к-р Ясень. Росіяни втратили біля 1500 людей, а українці 140 убитих, між ними курінні к-ри Сторчан і Мамай. Але озвірілі москалі захопили шпиталь УПА, в якому змасакували 100 ранених воїнів.

56) 24 квітня загін УПА к-ра Кватиренка з ВО к-ра Енея звів переможний бій з відділами НКВД б. села Витковичі р-н Березне на Костопільщині, вбиваючи б. 100 енкаведистів при втраті 8 поляглих повстанців.

57) 25 квітня енкаведисти штурмували позиції куреня к-ра Кори між сс. Городець і Антонівка в р-ні Володимирець у північній Рівенщині, але зазнали поразки — біля 300 убитих (із формації 1000 бійців) та великої кількості ранених. УПА втратила 7 убитих і 16 ранених.

58) 27 квітня прийшла чергова перемога української зброї. Того дня курінь к-ра Шакала в зударі з відділами НКВД у Ленчинському Лісі в р-ні Березне на Костопільщині знищив біля 300 напасників, а 150 поранено, при втраті 40 поляглих повстанців.

59) Від 27 квітня до 22 травня відділи к-ра Кори провели рейд по північному Полісся, під час якого вбито 465 ворогів при втраті 85 упівців.

60) 29 квітня курінь к-ра Яструба здобув перемогу над більшовиками в бою б. села Залізниця р-н Крем'янець Рівенської області (сьогодні Тернопільської області). Ворог втратив 240 бійців убитими, в тому майора, 2 капітанів, 11 лейтенантів та штаб обласного спецвідділу НКВД на Рівенщині.

62) У квітні дійшло до героїчного подвигу однієї чоти УПА, що замкнулася в монастирі в селі Загорів р-н Горохів Ковельської області, на яку наступав німецький полк з літаками, артилерією і танками тридцятькілька разів. Усі повстанці загинули, за винятком кількох ранених, які непомітно виповзли поза перстень облоги. Німці мали кількакратно більші втрати.

63) Від 23 квітня до 15 червня УПА-Захід у великих боях із загонами партизанів І. С. Кулагіна та С. П. Артамова кількістю майже однієї дивізії цілковито знищили ворожі формації, з яких вирятувалися кілька соток.

64) 14 травня сотня к-ра Голуба відбила наступ 2 батальйонів НКВД біля села Голіград в р-ні Заліщики Тернопільської області, вбиваючи 195 більшовиків і 65 поранивши, при втраті 3 поляглих повстанців і 2 ранених.

65) У першій половині червня 1944 р. курінь к-ра Юрченка з УПА-Північ прибув на допомогу підпіллю на Грубешівщині, де поляки знищували українське населення. У боях біля Радостева і Наброжа зліквідовано б. 400 боївкарів Армії Крайової, фактичних воєнних злочинців.

66) Сотня з УПА-Південь здобула 5 червня перемогу над 2 ротами більшовиків біля села Сандраки в р-ні Хмельницькому Вінницької області, де зліквідовано 75 ворогів і 50 поранено при втраті кількох ранених.

67) В половині червня дійшло до завязаного бою з німцями в лісі біл села Затурина в р-ні Підгаєцькому Тернопільської області, де в бою з сотнею к-ра Бистрого загинуло й поранено біля 300 ворогів. Втрати сотні УПА — 4 забитих і 12 ранених.

68) 30 червня, у третю річницю проголошення Акту відновлення Української Держави, відділи УПА-Захід завдали німцям тяжкої поразки біля гори Лопати на Гуцульщині, де ворог залишив на побойовищі 150 убитих.

69) 6 липня німецько-мадярська дивізія заатакувала позиції відділів УПА в Скільщині й Долинщині, але в боях вороги втратили біля 200 убитих і ранених, а біля села Кам'янка в р-ні Сколе Дрогобицької області здобуто 3 непошкоджені панцерні авта.

70) 8 липня німці вдруге заатакували позиції УПА біля гори Лопати, але повстанці з куреня к-ра Різуна вбили й ранили біля 150 напасників та знищили колону авт.

71) В половині липня 1944 р. «Підкарпатський» курінь під к-ою пор. Прута розбив біля села Прибишів над р. Сяном польсько-російський загін, вбиваючи 60 ворогів та ранивши біля дві десятки при втраті 1 важко-ранено повстанця.

72) На початку серпня того ж року відділи к-ра Різуна-Грегота провели дві вдалі босві акції на відступаючі німецькі війська. В р-ні Турки вбито 130 ворогів і взято в полон 230, здобуто 135 підвод із зброєю та вирадом.

73) 11 серпня сотня «Полтавці» к-ра Калини із засідки визволила великий конвой насильно мобілізованих до ЧА українців. Біля села Красне р-ну Зборівського Тернопільської області вбито і ранено 77 конвоїрів із усіх 100 при втраті 3 поляглих і 6 ранених повстанців. Із тисячі мобілізованих втекло 600.

74) 13 серпня відділ УПА наскочив в. с. Тучапи р-н Городок Львівська область на обласний відділ НКВД Львівщини і зліквідував полковника, майора, 2 лейтенантів і 4-особову охорону.

75) 15 серпня відділ повстанців здобув перемогу над 2 ротами енкаведистів в околиці сіл Васючин і Конюшки р-ну Рогатинського Івано-Франківської області, де з засідки вбито і ранено біля 200 ворогів при втраті 4 поляглих.

76) 16 серпня відділ к-ра Бистрого розбив в с. Пановичі Підгаєцького р-ну Тернопільської області «батальйон істребительний», вбиваючи 60 комуністів без власних втрат.

77) 17 серпня повстанці УПА і група членів ОУН заскочили в селі Руда в р-ні Рогатинському відділ НКВД і вбили підполковника, 4 інших старшин і біля 80 енкаведистів.

78) 3 вересня відділи УПА виконали наскок на районні центри Богородчани і Лисець Івано-Франківської області, де зліквідували біля 100 енкаведистів і стільки ж ранили при втраті 1 забитого і 1 раненого повстанців.

79) 3 вересня відділ повстанців опанував біля села Смольниця на Дрогобищині штаб 871 дивізії ЧА, вбиваючи 13 старшин штабового персоналу, а 25 поранивши, без власних втрат.

80) 5 вересня дійшло до завзятого, але переможного бою відділу к-ра Ю. з енкаведистами біля села Барани Перетоки в р-ні Сокальському, північна Львівщина, в якому вбито 70 ворогів, багатьох поранено. Загинуло кількох повстанців, були і ранені.

81) 9 вересня дійшло до великої битви біля села Стоки р-н Бібрка Львівська область з 2 батальйонами москалів, в якій ворог втратив до 300 людей, в тому 12 забитих старшин.

82) У половині вересня курінь к-ра Черника знищив у Турницькому Лісі біля села Військо в р-ні Дрогобицькому 75 большевиків, а 135 поранив. Власні втрати не подані.

83) 15 вересня у цілоденному бою біля села Київець в Сокальському р-ні Львівської області москалі втратили полковника, 18 старшин і 80 бійців убитими та 120 раненими. Власні втрати: кількох забитих і ранених.

84) 16 вересня 2 курені УПА к-рів Остапа і Бондаренка знищили 2 роти енкаведистів, вбиваючи 105 та приблизно таку саму кількість

ранивши, при втраті 3 убитих і 7 ранених повстанців. Бій відбувся б. с. Поручин р-н Бережани Тернопільської області.

85) 16-17 вересня большевики проводили облоги в Галицькому р-ні Івано-Франківської області. Але в с. Селище з добре підготованої засідки упівці вбили біля 100 напасників, втративши 1 забитого і 3 ранених.

86) 17 вересня дійшло до завязаного бою між 11 сотнями УПА під командою Мізерного-Рена і большевиками біля с. Сторонна недалеко Недільної Дрогобицької області, в якому ворог втратив 60-70 убитих, а УПА — 17.

87) 19 вересня відділи УПА перемогли батальйон большевиків б. сіл Урманя і Вульки р-н Бережани Тернопільської області, вбиваючи 97 ворогів.

88) 20 вересня у бою на горі Малиновиці Івано-Франківської області ворог втратив 90 убитих і ранених. Власні втрати: 10 поляглих і 5 ранених.

89) 22 вересня полк НКВД наступав на позиції УПА у с. Ліщав Горішня р-н Бірча Дрогобицька область, але втратив б. 100 убитих і стільки ж ранених та 2 танки. Власні втрати: 14 убитих і 2 тяжко ранених.

90) 24 вересня відділ к-ра Шрама і самооборонний відділ Слоша здобули перемогу над енкаведистами в селі Олеші б. Товмача Івано-Франківської області. Вбито майора, капітана, ст. лейтенанта і понад 120 рядових горлорізів, а 162 поранено. Власні втрати: 35 поляглих і 7 втопилися в Дністрі під час переправи, 16 ранених повстанців і підпільників попали в руки росіян, які всіх їх закатували на смерть.

91) 25 вересня сотня к-ра Шума знищила б. с. Сокола р-н Галич Івано-Франківської області батальйон НКВД, вбиваючи 173 разом із к-ром-майором, а неустійнену кількість поранено.

92) 30 вересня 1944 р., батальйони НКВД атакували б. сіл Угнів і Пнятин р-н Перемишляни на Львівщині позиції УПА 26 разів, але втратили 170 забитих, між ними полковника і 7 старшин, та 120 ранених. Ворог втратив 2 танки. Відділи к-ра Дмитра Карпенка-Яструба втратили 17 поляглих. Бої продовжувалися чергового дня б. с. Пнятин. Большевики втратили тоді 303 забитих і ранених.

93) У другій половині вересня сапери УПА висадили в повітря б. Івано-Франківська військовий поїзд, де між десятками убитих був російський генерал.

94) У вересні відбувся по районах Острог і Здолбунів у південній Рівенщині рейд УПА, під час якого виконано 48 засідок на московських зайдів, у яких зліквідовано б. 300 енкаведистів при втраті кількох ранених.

95) 11 жовтня відділ к-ра Шума зробив б. сіл Сокіл і Медина при шляху Галич-Івано-Франківське засідку на спецвідділ НКВД, в якій вбито 60 бандитів і багатьох ранено, без власних втрат.

96) 24 жовтня відділи УПА відбили б. сіл Ліщав Горішня, Розтоки, Кузьмина і Лімна на Перемищині наступ цілого полку НКВД, з якого вбито 207 напасників, між ними генерала НКВД, кількох вищих старшин, і поранено безліч ворогів та знищено 2 танки. Власні втрати: 17 поляглих.

97) 29 жовтня сотня «Сіроманці» к-ра Косача перемогла в бою роту енкаведистів б. с. Мельна р-н Рогатин Тернопільської області, вбиваючи 60 енкаведистів і приблизно стільки ж поранено, при втраті 3 забитих і 6 ранених.

98) 1-6 листопада 2 дивізії НКВД вели офензиву проти УПА на Підгаєччині Тернопільської області, але УПА розбила там 2 ворожі батальйони, вбиваючи 70 енкаведистів, в цьому 3 старшин.

99) Від 1 до 7 листопада 2 інші дивізії НКВД вели акцію проти УПА в Чорному Лісі на Івано-Франківщині, але в засідках УПА зліквідувало б. 200 енкаведистів, при втраті 9 поляглих повстанців.

100) 6 листопада курінь к-ра Різуна здобув перемогу над москалями у с. Рип'янци р-н Калусь Івано-Франківської області, де несподівано наскочив на «випадний пункт» НКВД, вбиваючи 126 енкаведистів.

101) У першій половині грудня дійшло до переможного бою УПА з москалями на північ від Рогатина Івано-Франківської області, в якому ворог втратив б. 250 убитих, в тому генерала Фьодорова. Власні втрати: 37 поляглих, між ними к-р куреня «Сіроманців» Максим.

102) На початку грудня повстанці здобули б. Тернополя 2 транспортні поїзди з 50 новими танками й іншими панцерами, що їх знищено, вбиваючи пару десятків конвоїрів.

103) У той самий час піонери УПА здобули летовище в Скнилові б. Золочева, де знищено 5 босвих літаків, будинки, комунікаційну апаратуру й висаджено в повітря великий магазин амуніції.

104) 10 грудня сотня «Гайдамаки» під к-ою Ясьміна зліквідувала в бою у селі Тростянець в р-ні Долина на Івано-Франківщині 98 ворогів (убитими і раненими), при втраті 7 убитих і 4 ранених повстанців.

105) 20 грудня відбувся вдалий наскок сотні «Змії» на райцентр Товмач на Івано-Франківщині, де звільнено з тюрми багато в'язнів, вбито 60 большевиків та зруйновано будинки окупантів.

106) 28 грудня дійшло до завязтого бою б. с. Кореличі в р-ні Перемишляни на Львівщині між сотнею «Полтавці» і 2 батальйонами НКВД. Ворог утратив біля 200 забитих і понад 80 ранених та 1 танк. Власні втрати: 22 поляглих і 11 ранених.

107) Однією з найбільших перемог УПА була битва 30 грудня 1944 р. за Космач на Коломийщині Івано-Франківської області, де московські війська втратили біля 500 бійців і старшин та кілька гармат. У 12-годинному бою участь брали 3 курені УПА, які зазнали мінімальних втрат. Битвою командував із українського боку майор Козак, к-р ТВ 21 «Гуцульщина». Власні втрати: 12 поляглих і 185 ранених.

108) Продовж місяця грудня повстанці завдали поважних ударів 127-му полкові НКВД між Жмеринкою Вінницької області і Кам'янцем-Подільським Хмельницької області та 21-й стрілецькій дивізії ЧА в районі Шепетівки в північній Хмельниччині.

109) 3 січня 1945 р. підсилена рота енкаведистів попала на шляху Товмач-Париці на Івано-Франківщині в засідку сотні УПА к-ра Чорноти і втратила 70 забитих, а повстанці 4.

110) 6 січня 1945 р. курінь к-ра Різуна наскочив на большевицьку базу в селі Рип'янці б. Чорного Лісу, яку знищено. Москалі втратили 120 забитих, а решта втікла в паніці до Калуша.

111) 7 січня 1945 р. сотня «Сурма» відбила на горі Стрілець Великий на Сянїччині Дрогобицької області большевицький наступ. Ворог залишив 60 вбитих і ранених, а повстанці — 3 поляглих.

112) 9 січня курінь «Зубри» здобув велику перемогу над російськими зайдами біля села Горожанка Велика в Дрогобиччині, де ворог втратив 304 убитих, 30 ранених, 11 знищених автомашин та 2 легкі танки разом із к-ром батальйону, майором НКВД. Власні втрати: 20 поляглих повстанців.

113) 20 січня «Березівська сотня» з куреня «Карпатський» командира Юрка зробила засідку на большевиків на шляху Космач-Яблонів на Гуцульщині, в якій забито біля 100 ворогів із майором МГБ при втраті 3 забитих.

114) 30 січня курені «Гайдамами» і «Гуцульський» в бою довкола Космача в Яблонівському р-ні на Гуцульщині вбили 140 енкаведистів, втративши 14 поляглих і 17 ранених.

115) При кінці січня 1945 р. курені к-рів Благорого і Прута з ТВ «Чорний Ліс» звели бій з московськими зайдами в с. Глибоке р-н Богородчани на Івано-Франківщині, в якому ворог втратив 150 забитих і біля 150 ранених. Власні втрати: 12 забитих і 20 ранених.

116) 4 лютого, курінь «Сивуля» під к-ою сот. Іскри звів тяжкий бій з батальйоном НКВД у Парищанському Лісі в Ланчинському р-ні на Івано-Франківщині, в якому ворог втратив 50 убитих і стільки ж ранених, але там загинули 41 повстанців і було кільканадцять ранених.

117) 6 лютого, курінь к-ра Бистрого знищив большевицьку базу в Бариші р-н Бучач у південній Тернопільщині, де з ворожого гарнізону 200 людей вирятувалося лише кількох.

118) 10 лютого 1945 р., курінь «Перемога», зложений з буковинців, під к-ою Недобитого розгромив біля Сеньківського присілка в р-ні Жаб'є на Гуцульщині банду наступаючих большевиків, вбиваючи 104 ворогів і поранивши 60. Власні втрати: 7 поляглих і 8 ранених.

Закінчення буде

«Ще мить тому — весна і цвіт,
Чужинний май в співучім сонці
І вже щось чорне криє світ —
А деж ви, друзі, оборонці?

Євген Маланюк
«На смерть Симона Петлюри»

Петро ТВАРДОВСЬКИЙ

НАЦІЇ ПРИЗНАЧЕНО ВИЖИТИ

Кожна нація у своєму становленні та розвитку пройшла радісні і трагічні сторінки життя. На жаль, в української нації більше було трагічних, ніж радісних сторінок. Нас ловили арканами як диких коней в степу і гнали в татарську і турецьку неволю. Наші плечі були списані канчуками на панщині австрійськими, польськими і російськими гайдуками. На наших кістках побудовані дороги, канали, міста і навіть столиця північного сусіда. Нас проклинали і виносили анатемами по всіх церквах України тільки за те, що ми хотіли вирватися із залізних «обіймів старшого брата». Для нас чужинці вибудували тюрми із найбільш досконалим знаряддям тортур, а також табори повільної смерті.

Всі ці методи нищення нації не оправдали себе. Нація жила. Вона зберегла, особливо по селах, свою самобутність, християнську духовність і національний кольорит.

Церква і земля — це дві сили, які живили націю безсмертним трунком життя, давали їй наснагу на самозбереження і довголіття. Тоді окупанти вирішили позбавити націю цих життєдайних сил. Після хмельниччини вони підпорядковували Київську православну митрополію московській патріархії. Українська Православна Церква втратила свою самостійність і протягом віків зазнавала русифікації.

Тепер настала черга відібрати в людей другу силу самозбереження — землю. Відмінили панщину, провели столипінську аграрну реформу, але життя селян не покращало. Високий викуп землі, надмірно великі податки зруйнували селянство. Обманом, хитрощами і силою селянські маси переселяли до азіатських районів Російської імперії (Зелений Клин, Туркестан, Сибір). Вже перед Першою світовою війною в цих районах було близько двох мільйонів українців. Ще й до сьогодні там жевріє вогник надії на повернення наших земляків у рідний край — в Україну. Так нищили націю сатрапи московських царів.

Однак, вони не тільки не змогли знищити українську націю, але й не втримали в своїх руках імперську владу та й існування самої імперії. Народ зневірився у них, знедолений і замучений злиднями, повстав проти влади, скинув царя. Цю ненависну силу народу проти царизму використали большевики. Старими, випробованими методами у «двірцевих» переворотках, в основі яких був обман та насильство, вони привернули на свою сторону армію, організували військовий бунт і захопили владу в свої руки. Тепер їх першочерговим завданням було зберегти імперію, змінивши орієнтири на

брехливі, але разом з тим на популярні тоді соціалістичні ідеї. Але втримати поневолені народи у покорі вже було трудно, бо вони хотіли повної незалежності від Москви і здійснювали її на практиці. Тоді большевики силою потопили в крові народні революції в Україні, Білорусії, на Закавказзі і в інших регіонах імперії. Одночасно була запланована Леніном політика «воєнного комунізму», відповідно до вимог якої встановлювалась норма харчів на одного їдця. Більше норми з'їсти не можна було, бо решту продуктів забирала держава. Так був запрограмований большевиками перший штучний соціалістичний голод 1921–22 років, який привів до руїни сільське господарство і загинув мільйонів людей. Найбільше потерпіли степові райони України, де був найкращий чорнозем і збиравися найкращі врожаї хліба. Тут загинуло від голоду близько 1,5 мільйона селян. Це був перший експеримент сов'єтської влади на знищення голодомором основи української нації — селянства.

Далі все йшло згідно з «генеральною лінією» партії і сталінських п'ятиліток. Щоб остаточно позбавити народ його духовости, зліквідовано Українську Автокефальну Православну Церкву і запроваджено повсюдно Руську Православну Церкву. Опираючись на царський і ленінський досвіди по знищенні селянства, Сталін вирішив завершити розпочату ними криваву розправу над нашим народом. Примусовою колективізацією було зліквідовано як «експлуататорський клас» заможніших селян під вигаданою назвою «куркулі». Понад три мільйони їх арештовано і розстріляно або вивезено в Сибір. А це були найкращі господарі, що годували своєю працею не тільки всю Україну і Росію, але й Європу. Залишилось бідніше селянство, що по теорії російського комунізму мало бути опорою совєтської влади. Але і перед ними мали естрах можновладці большевизму. Тому їх силою загнали в колгоспи, щоб постійно були на прив'язі, як кріпаки, і під контролею червоних поміщиків-окупантів, які щоденно виганяли цих новітніх соціалістичних кріпаків на колгоспну панщину, але за працю нічого не платили, лише записували так зв. трудовні. Не дивлячись на прийняті заходи, стихійний опір колективізації не припинявся. Тоді партія вислала на село 30 тисяч своїх «активістів», яких люди називали опричниками і штурмовиками. Ходячи від хати до хати, ці нелюди заглядали в усі куточки, забирали останні запаси врожаю, останню зернину і картоплину. Навіть з рота у немовляти вивирали останню крихту хліба. Внаслідок цих репресій в 1933 році на Україні лютував страшний голод, штучно створений большевицькою владою, хоч попередній рік був досить врожайним. Людей так багато вмирало в селах, що навіть не було кому ховати. Тоді були створені спеціальні бригади з «активістів», які їздили фірами і забирали трупи людей. Щоб не їхати до однієї і тієї ж хати два рази, вони забирали навіть ще напів живих людей і кидали в яму разом з трупами. Є багато свідчень про те, що в час голодомору були випадки людодства. У відомій думі «Ходить голод» є такі рядки:

Ходить голод, мерців купи,
а хто живий — гризуть трупи дітей своїх.

Але що винна та бідна молода мати, що вмираючи з голоду і цілком втративши розум, поїдає свою маленьку дитинку. За це винна диявольська комуністична партія, яка запровадила цей голод і тому народ справедливо назвав її партією людодів. За цей вчинений злочин її ще чекає Нюрнберзький процес. Наслідки голодомору колосальні. Вимерло близько 10 мільйонів людей. Традиційне українське село зі своїми звичаями фактично перестало існувати. Одночасно з геноцидом 1933 року партія винищила протягом 30-тих років найкращих представників української інтелігенції (діячів культури, науки, освіти).

В Західній Україні, що в той час була під окупацією Польщі, штучного голоду влада не створювала. Але, коли большевики її «визволили», то повторили його і тут в 1947 році. Роком раніше вони зліквідували в Галичині Українську Греко-Католицьку Церкву, запровадили натомість московську православну. У післявоєнні роки «визволителі» потопили в крові національно-визвольну боротьбу українського народу. Знову мільйони борців за волю України загинули, або опинились за полярним колом у північному сяйві вічної мерзлоти в сталінських таборах смерті. Незабаром їх доповнювали дисиденти-шестидесятники. Вони прибули сюди в 70–80 роках з припискою «буржуазні націоналісти» по «величайшому велению» тупоголових Брежнєва — Щербицького, які боялися мати близько своїх тронів волелюбних і розумніших від себе інтелектуалів. Нарешті, ще спробували червоні кати задусити Україну смертоносною радіацією Чорнобильської АЕС.

Здавалося, що окупанти вже зробили все для того, щоб українська нація перестала існувати. Але вони глибоко помилилися. Нації призначено було Богом вижити. Коли настав час, вона прокинулася зі сну, встала з колін, випрямилася і досить швидко почала наздоганяти втрачений час. Під тиском народніх мас і, боячись кари народу, прокомуністична Верховна Рада приймає в 1990 році Деклярацію про Державний Суверенітет України, а в 1991 році — Акт проголошення Державної Незалежності України. Найбільше яскравим свідченням відродження нації був референдум 1 грудня 1991 року, який підтвердив волю народу жити в Самостійній і ні від кого Незалежній Українській Державі.

Тепер головним завданням нації — вибрати найбільш достойних представників народу до українського парламенту, щоб вони гідно представляли інтереси всіх верств населення і сумлінно працювали над зміцненням політичної і економічної незалежності України. Хоч це завдання є досить складним, як видно з результатів виборів до російського парламенту. Великодержавні шовіністи на чолі з Жириновським, керуючись комуністською теорією «єдиної і неделимої», навіть не уявляють собі відновлення імперії без України. Жириновський вже ділить між Росією і Німеччиною, скидає президента Болгарії, штучною державою називає Румунію, перекрає карту всієї Європи. На близьких позиціях російських шовіністів стоїть і президент Єльцин, який постійно шантажує Україну політично й

економічно; щоб втримати її в московській орбіті. Він не скриває своїх територіяльних претенсій до України, називаючи Севастопіль «руським городом», і не скасовує рішення російського парламенту про статус цього міста. Сміхотворним виявився нещодавній виступ Єльцина про те, що Ярослав Мудрий був засновником «русской государственности». Він свідомо фальсифікує історичну правду, щоб викоринити з пам'яті українців їх тисячолітню державність. Але то вже запізно. Це вже останні зусилля оживити імперський труп, якому призначено загинути. А українська нація живе і буде жити. Ми гордо заявляємо на весь світ:

Ще не вмерла Україна!

ДО УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА

(Історичний документ)

Конгрес Українських Націоналістів закликає вас прийти 27 березня на виборчі дільниці і проголосувати за кандидатів Конгресу Українських Націоналістів, за кандидатів самосійницького-державницького спрямування, яким не байдужа ваша доля, доля українського народу, доля України!

Шановні виборці-жінки!

Конгрес Українських Націоналістів чітко усвідомлює, яку величезну ролью відіграє жінка в житті нації. Це передусім мати, вихователька молодого покоління, основа родини. Тому в Українській Державі Ваше становище у суспільстві, Ваша праця мусять бути гарантовані окремим законом.

Конгрес Українських Націоналістів змагатиме, щоб:

— Ви мали рівні з чоловіками права на працю, освіту, на одержання заробітної плати;

— заборонити найману працю дітей і жінок на важких роботах і на виробництві, шкідливому для здоров'я, а також у нічний час;

— Ви мали довготривалу відпустку для догляду за дитиною з такою оплатою, яка б забезпечила необхідні потреби;

— встановити не менше як 24-денні щорічні оплачувані відпустки і можливості відпочинку у здравницях та санаторіях;

— у разі старости, хвороби, непрацездатности, безробіття був встановлений такий розмір виплат, який би забезпечував нормальний життєвий рівень — Ваш і Вашої родини;

— У селах і містах мають функціонувати заклади, які б забезпечували Ваших дітей висококальорійними і дешевими дитячими харчованнями;

— пологові лікарні повинні бути забезпечені усіма необхідними ліками, найсучаснішими інструментами і висококласними лікарями.

Діти — це найбільше багатство нації.

КУН

М. М. СЛЮСАРЕВСЬКИЙ

*Канд. Психол. наук,
Інститут психології АПН України*

ОНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІОТИЗМУ

Масова свідомість в Україні сьогодні характеризується передовсім помітним дефіцитом патріотизму, що робить її надзвичайно вразливою і нестійкою в умовах глибокої політичної та економічної кризи, яку переживає суспільство. Про це доволі красномовно свідчать результати проведеного влітку 1993 року під керівництвом автора масового анкетного опитування, яким було охоплено близько 600 респондентів у Дніпропетровській, Київській, Львівській та Харківській областях. Тільки трохи більше 11% схилиються до цих позицій, хоча дотримуються менш послідовних поглядів. Решта ж так чи так державною незалежністю України ладна поступитися, якби її подальше обстоювання було пов'язане бодай з якимось ризиком, зниженням добробуту тощо. Беззастережно цю антипатріотичну точку зору поділяють 40%, зокрема серед українців — 38,3%, серед росіян — 55,2%, серед євреїв — 83,3%.

На нашу думку, аналізуючи причини, що зумовлюють низький рівень патріотизму в молодій Українській державі, вже не можна обмежуватися лише посиланням на спадок колоніальної минувшини. Слід критично, з урахуванням етнопсихологічних аспектів проблеми, розглянути самі ідеологічні засади державотворення, які були поспіхом скомпановані з традиційних гасел українського національно-визвольного руху, нерідко позначених теоретичною архаїчністю і неузгоджених з життєвими реаліями.

Ідеться перш за все про ідеологію мовних пріоритетів у державному та національному відродженні України. Хоча це й суперечить висновкам сучасної науки, мова часто-густо тлумачиться як головна ознака нації, а доля останньої, у свою чергу, беззастережно ставиться в пряму залежність від мови. Така постановка питання вочевидь підриває етнопсихологічні корені українського патріотизму, оскільки великий відсоток громадян України є російськомовними і, якщо виходити з реалій, а не з романтичних мрій, залишатимуться такими ще на довгі десятиріччя.

Наприклад, за нашими даними 87% учнів-старшоклясників українських шкіл м. Києва спілкуються між собою та з іншими ровесниками переважно або тільки російською мовою. Ще більше, бо понад 90%, послуговуються нею як правило у магазинах, міському транспорті, інших громадських місцях. Тож неважко передбачити, який ефект щодо подолання російськомовності дасть переведення загальноосвітніх шкіл на українську мову — кількість молоді, що розмовляє переважно по-російськи, зменшиться у кращому разі

відсотків на десять. І тут поки що зарадити нічим, оскільки російськомовність у нас давно вийшла за межі штучної русифікації, бо вступили в дію закони саморозвитку мовних процесів, практично невіддільних зовнішній корекції, молодь виробила собі власний мовний субкод, який є шорсткою нормою неформального спілкування. Отже, не виключено, що в найближчому майбутньому на тлі утвердження української мови як державної слід очікувати подальшого звуження сфери її функціонування на побутовому рівні. Через те будувати й надалі стратегію національного відродження України на мовних пріоритетах було б щонайменше нерозважним.

Не завжди дає очікуваний ідеологічний ефект і обстоювання національно-культурної самобутності так званих національних меншин. Ідеологія національно-культурної автономії найкраще виправдовує себе, як правило, в умовах їх компактного проживання (наприклад, на Закарпатті), але є психологічно малоприйнятною для тих регіонів України (передовсім, південно-східних), де паралельно з мовною русифікацією відбувався й продовжується донині процес реального формування нових субетнічних груп українського народу, за іронією долі — російськомовних.

Тут вихідці з інших націй та народностей, віками перемішуючись з українцями на популяційному рівні, пристосовуючись до спільних географічних та соціальних умов життєдіяльності, здебільшого втратили свій первісний менталітет, старе етнічне коріння. Так, за результатами дослідження, проведеного Інститутом філології АН України, півтора-два роки тому 75% людей, які згідно з паспортними даними вважаються росіянами, уже практично не ідентифікували себе як представники російської нації. Відтак ці люди ніколи не погодяться бути в Україні національною меншиною, якою вони зрештою і не є. Або вони усвідомлять себе як частину українського народу, або (під впливом консервативно-недалекоглядної державної політики) переорієнтуються на Росію, неминує втягнувши в орбіту цієї переорієнтації також етнічно однорідних з ними російськомовних громадян українського походження.

Усе це свідчить про те, що Українській державі сьогодні потрібна якісно нова ідеологічна доктрина, яка б ґрунтувалася на розумінні українського народу як такого, що:

а) має складну субетнічну структуру, стійкість якої може підтримуватися за рахунок різноманітності і неантагоністичного суперництва окремих субетносів;

б) розвивається в напрямі становлення державної нації, відтворюючи на політехнічній і білігвістичній основі генетично успадковані риси українського менталітету, наділяючи ними усі свої складові частини.

Ми виходимо з того, що необхідною і достатньою передумовою розвитку української нації як державної є самоідентифікація всіма її представниками себе як таких. Мова ж, — не тільки українська, а й будь-яка інша, не може ще мати для певної кількості населення України (зокрема й для етнічних українців) значущості одинокого національного символу, але сприймається емоційно-невтрально (чого ніяк не можуть збагнути деякі наші політики й теоретики). Тим самим вимога

переходу на іншу мову інтерпретується масовою свідомістю лише як побутова незручність, що викликає роздратування й спричинює комплекс неповноцінності. Через те розвиток українського патріотизму у найбільш зрусифікованих місцевостях вочевидь слід починати не з мови, не з архайчних елементів культури, а з утвердження психологічно прийнятних символів загальнонаціонального менталітету, формування національно-державницької самосвідомості.

Зрозуміло, формувати її спершу (і, мабуть, ще довго) доведеться також і російською мовою. Отже, вважаємо за доцільне якомога швидше перекласти російською, прокоментувати і видати найбільшими тиражами все вартісне з української суспільної думки, історіографії, художньої літератури і всіляко заохочувати їх публікувати тими російськомовними газетами і журналами, які, охоплюючи масову аудиторію, за своїм змістом є українськими і послідовно пропагують національну ідею. Те ж саме з телебаченням та радіомовленням. Але самої лише пропаганди замало. Російськомовні українці мають стати активними суб'єктами національного життя. А досягнути такої активності не можна інакше, як за рахунок розвитку української російськомовної культури, яка має давні, хоча й старанно замовчувані в совєтський період традиції (М. Гоголь, Д. Мордовцев, М. Старецький та ін.).

Big Pegakції

Друкуючи в нашому журналі працю М. М. Слюсаревського на тему оновлення національної ідеології як чинника розвитку українського патріотизму, ми відчуваємо за необхідне сказати, що цю важливу працю треба трактувати як поважний крок і вклад у складне питання впливу рідної мови й культури на процес відродження українського національно-державницького патріотизму в тих регіонах України (може радше — в околицях), де під цю пору українська мова може бути в меншості.

Ми погоджуємося з всіма автором наведеними труднощами та міркуваннями довшеречинцевого тактичного характеру, однак як один із речників ОУН на полі друкованого слова, не погоджуємося навіть з припущенням того, щоб Україна була формально двомовною. В нашому земному світі є під цю пору чимало держав із ще труднішою на цьому полі ситуацією ніж Україна, однак сливе в усіх їх урядовою мовою є одна, етнічна. Поза цим природнім законом стоять, безперечно, держави, що постали на територіях винищеного тубільного населення, або держави, що утворились на базі широкої розгалуженості племінних зрізничувань, які порозуміваються при допомозі запозиченої мови, або держави, де завойовницькі елементи ще даліше поневолюють підкорені народи (червоний Китай, Російська Федерація тощо). Тому і в Українській Державі урядовою мовою має остаточно стати українська мова. Всі інші мови певної кількості громадян України і її національних меншин мають право на існування і розвиток на основі діючої чи запроєктованої Конституції України.

Ми також вважаємо, що в початкових етапах відродження та утвердження українського національно-державницького патріотизму серед тих, які відчужились від нього в умовах важкого поневолення України Росією ще від Полтавської битви, насильного переходу з однієї мови на другу бути не може, але й не може, на нашу думку, бути також і так, щоб голова Уряду України, якийсь його міністер, а чи й самий голова Держави мовою своєї держави не володів, або володів обмежено.

Наталка ПРУДКА

ЕКОНОМІЧНІ, ТОРГОВЕЛЬНІ, ТРАНСПОРТНІ ПИТАННЯ

Льокомотивні і вагонні будування

За даними Міністерства транспорту України, на її території функціонує шість підрозділів залізничного транспорту, до складу якого входять 1800 залізничних станцій, понад 430 льокомотивних та вагонних депо.

Загальна довжина залізничних полотен складає 22,5 тис. кілометрів. Власний парк рухомого складу залізничного транспорту нараховує майже 250 тис. вантажних та 10,3 тис. пасажирських вагонів, понад 4 тис. вагонів електро- та дизельпотягів, біля 6 тис. льокомотивів.

Середньомісячний обсяг відправлених вантажів у 1993 році складав понад 45 млн. тонн, при цьому вантажооборотів складав 21,072 млн. тонн.

Середньомісячне відправлення пасажирів складало майже 43 млн. пасажирів, а пасажирооборот — 6300 млн. пасажирокілометрів.

Промисловість залізничного транспорту нараховує 42 спеціалізовані заводи по ремонту рухомого складу, технічних засобів та обладнання, а також виробництво запасних частин.

У 1993 році на промислових підприємствах залізничного транспорту відремонтовано понад 20 тис. вантажних вагонів.

У загальній системі транспортного машинобудівництва колишнього СРСР, заводи вантажного вагонобудування України мали половину загальних виробничих потужностей галузі. При цьому виробництво цистерн, спеціалізованих магістральних залізничних вагонів і великовантажних транспортерів зосереджено лише в Україні.

Раніше в Україну імпортувалися пасажирські вагони льокомотивної тяги, вагони електро- та дизельпотягів для приміського сполучення, рефрижераторні вагони, вагони-самоскиди та криті вагони, великовантажні контейнери та п'латформи для їхнього транспортування, а також вагони метро.

Потенціал галузі

Провідні в галузі вагонобудівництва в Україні — Стаханівський вагонобудівний, Крюковський (м.Кременчук Полтавської області) та Дніпропетровський заводи. Концерн „Азовмаш“ (м. Маріуполь) спеціалізується на виробництві вантажних магістральних вагонів-цистерн.

У часи колишнього Союзу, вагонобудівні заводи України виробляли 72 тис. вагонів щороку, покриваючи при цьому 60% потреб всього Союзу. Потреба України складає майже 10 тис. вагонів на рік.

Міністерством машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії розроблено програму, реалізація якої дала б можливість Україні покрити свої потреби у рухомому складі залізничного та міського рельсового транспорту, який до сьогодні не вироблявся в країні.

В “Луганськтепловозоді” ведуться розробки льокомотивів — дизель-потягів (будівництво дослідного зразка заплановано на 1994 р.), пасажирський тепловоз (дослідний зразок в 1997р.), електропотяг постійного струму та змінного (дослідний зразок відповідно в 1995 та 1996 рр.). До 1995 року плянується виготовити 50 комплектів дизель-та електропотягів.

Розробка “Азовмашем” нових моделей вагонобудівництва ведеться, враховуючи міжнародні вимоги та передбачаючи освоєння випуску нафтобензинових вагонів-цистерн уже в 1996 році (дослідний зразок — кінець 1994 року) у кількості 3,000 екологічно-безпечних одиниць.

Вагонобудівними підприємствами України розробляються вагони-хоппери для перевезень сипких вантажів — вугілля, будматеріалів та сільгосппродуктів, серійне виробництво яких — 500 шт. щороку — заплановано розпочати з 1995 року; платформи для перевезень великотоннажних контейнерів та техніки на колесах, серійне виробництво яких заплановано від 1995 року у кількості 500 шт., а від 1996 року до 1998 — по 1000 шт.

На замовлення Міністерства промисловости Дніпродзержинським “Дніпровагонмашем” розробляються вагони-самоскиди, потреба в яких 250-300 шт. на рік. Виготовлення дослідного зразка заплановано у першому кварталі 1994 року. Передбачено розробку вагону для холоднокатаної сталі, дослідний зразок якої передбачається у 1994 році, а також саморозвантажувального вагону з обсягом кузова до 170 куб. метрів, потребу в яких замовник оцінює в 100-150 шт. на рік, починаючи виробництво від кінця 1994 року.

Зовнішньо-економічна діяльність України в 1993 році

За даними Українського державного науково-дослідного інституту маркетингу і зовнішньої економічної інформації, починаючи з 1994 року Україна переходить до єдиної номенклатури товарів народного споживання, уніфікованої у відповідності з міжнародними вимогами. В 1993 році статистичні дані, які відображають різні аспекти економічного розвитку, відповідали спеціальній системі, яка охоплювала 9999 найменувань товарів та послуг, об'єданих в 99 функціональних групах.

З аналізу статистичних даних щодо зовнішньої торгівлі, обсяг експорту України в 1993 році складав 5,508 млрд. доларів США, обсяг імпорту — 4,045 млрд. доларів США. Таким чином, досягнуто позитивне сальдо товарообігу в розмірі 1,463 млрд. доларів США.

У зв'язку з відсутністю національних запасів нафти та підвищенням цін на неї монопольним постачальником — Росією, зросли витрати національної української валюти на імпорт цього продукту.

Окрім того, Україна економічно залежна у зв'язку з тим, що встановлено торгівлі відносини з обмеженою кількістю країн. Збільшення цін на енергоносії з боку Росії призвело до ускладнення соціально-економічного становища в Україні, підвищення темпів інфляції в усіх основних галузях економіки та зниження рівня життя.

В 1993 році в Україні збереглася тенденція перевищення в експорті сировини та товарів з низьким рівнем обробки, що перетворює Україну в поколоніальну країну і є неоправдано високою платою за інтеграцію в міжнародне співтовариство.

17 лютого до Сінгапуру для участі в міжнародній виставці "Авіаційно-космічний салон" прибула делегація українських авіабудівників на чолі з генеральним конструктором АНТК "Антонов" Петром Балабуєвим.

Для створення аналогії українському АН-70 провідні авіаційні фірми європейських країн об'єдналися в консорціум "Еврофляг", плянуючи при цьому створення першого літака проєкту АДФ на початку третього тисячоліття, запланувавши витрати майже 4-5 млрд. доларів США. Вартість літака за оцінками зарубіжних експертів досягне близько 80 млн. доларів США, що значно перевищить ціну АН-70.

Під час урядової візити, з Тайландом був підписаний Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством комерції Тайланду та Міністерством зовнішньо-економічних зв'язків України, в якому визначено конкретні напрямки співробітництва і механізми реалізації програм, — повідомив на «бріфінгу» для журналістів Ігор Литвин. Парафовано Договір з Тайландом про створення спільної Комісії з питань двостороннього співробітництва, а також розглянуто передані раніше проєкти Договорів про взаємний захист інвестицій і попередження подвійного оподаткування.

Сінгапурській і Малайзійській сторонам було передано на розгляд 5 проєктів угод, серед яких — проєкт міжбанківської угоди. Малайзійська сторона передала для розгляду Україні також проєкти 5-ти угод.

За словами Ігоря Литвина, на 20 лютого заплановано візиту делегації Міністерства комерції Тайланду з метою налагодження поставок сталі та суден на підводних крилах з України в обмін за кавчук та електронну продукцію. В перспективі плянується створення спільного україно-тайландського підприємства з виробництва сталі.

Для розвитку авіаційної промисловости

За повідомленням прес-служби Президента України, Кабінет Міністрів України прийняв постанову про заходи щодо розвитку авіаційної промисловости. З метою зниження витрат, пов'язаних зі створенням літаків АН-70 і АН-70Т та скороченням термінів їхнього виробництва, серійне виробництво цих літаків буде розміщено на Київському авіаційному виробничому об'єднанні.

Мінмашпрому доручено забезпечити серійне виробництво літаків АН-70 з виробництвом першого серійного літака в 1995 році в кооперації з підприємствами України. Це ж Міністерство повинно підписати угоду

між Україною та Республікою Узбекистану про виробництво і постачання ташкентським авіаційним виробничим об'єднанням деяких частин літака АН-70. Рішення уряду передбачає також ряд інших заходів.

Міжнародна Асоціація INTAS фінансує проекти наукового співробітництва з країнами колишнього ССРС

Міжнародна асоціація сприяння співробітництву з науковцями нових незалежних держав колишнього ССРС INTAS (подалі — Асоціація), створена за ініціативою Комісії Європейської Співдружності, схвалила за результатами конкурсу 1993 року фінансування 507 науково-дослідних проектів співробітництва між інститутами Західної Європи та країнами колишнього ССРС, — повідомив УІС начальник управління Державного комітету з питань науки та технологій Сергій Ямпольський. На участь у конкурсі 1993 року було заявлено 3395 проектів, при цьому Україна була представлена 1031 учасником проектів, що складає 15,06% загальної кількості учасників від ННД¹ у поданих проєктах.

За результатами оцінок Деклярацій, до фінансування було рекомендовано 507 проектів, що складає 14,9% загальної кількості поданих проектів. Україна в рекомендованих проєктах представлена 180 учасниками, що складає 14,9% від загальної кількості учасників від ННД в рекомендованих проєктах.

До бюджету Асоціації на 1994 рік Європейською Співдружністю надано 21 млн. екю.

У 1994 році науковці України та інших нових незалежних держав також зможуть взяти участь у конкурсі проектів у галузі науки та технологій. Зокрема, Міжнародна асоціація сприяння співробітництву з науковцями ННД колишнього ССРС здійснює фінансову підтримку дослідних проектів, спільно виконуваних науковцями ННД та держав-членів Асоціації. Члени Асоціації — Європейська Рада, Австрія, Бельгія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Об'єднане Королівство, Федеративна Республіка Німеччини, Фінляндія, Франція, Швейцарія.

Учасниками проєктів можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи з держав-членів Асоціації та ННД, за виключенням республік Прибалтики.

Умова участі в конкурсі — учасниками спільного проєкту повинні бути: один партнер від ННД (в даному випадку від України) і як мінімум два партнери з різних держав-членів Асоціації, один з яких обов'язково повинен бути координатором проєкту. Тривалість проєкту не повинна перевищувати 3-х років.

Видачу Деклярацій українським учасникам конкурсу, а також їхню передачу до Асоціації через Посольство України в Бельгії здійснює Державний комітет з питань науки та технологій (ДКНТ). Термін подачі заповнених Деклярацій в ДКНТ — 28 березня 1994 року. Термін отримання Деклярацій Секретаріатом Асоціації — 8 березня 1994 року.

¹ ННД — Незалежні Національні Держави (Редакція «ВШ»).

Розподіл зовнішньої торгівлі України 1993 р.

В 1993 році Україна здійснила торгові операції з більш ніж 180 країнами світу. Їх загальний обсяг складає 9,633 млрд. доларів США. Бартерні операції складають 2,135 млрд. доларів, що становить більше 20 відсотків загального обсягу зовнішньої торгівлі.

47,6% від загального експорту та 40,7 % від всього імпорту України становлять торгові операції з країнами СНД. Ці показники визначилися у зв'язку з необхідністю збереження економічних відносин з країнами Співдружності. Входження України в нові зарубіжні ринки відбувається повільно й неефективно з причини відсутності послідовної експортної політики українського уряду.

Росія — головний торговий партнер України. Обсяг експорту в Росію виносить 2,1 млрд. доларів США, що становить більше 37% всього експорту України. Обсяг імпорту з Росії становить 1,35 млрд. доларів США — це 33,4% всього імпорту України.

Європейські держави — активні торгові партнери України: 24% всього експорту України та 32,8% всього імпорту.

Австралія та Океанія — найпасивніші торгові партнери України, яка торгує з 15 державами цього регіону. Однак, обсяг експорту — 2616 тис. доларів США, що становить 0,05% всього експорту України; обсяг імпорту — 5448 тис. доларів США, що дорівнює 0,1% всього імпорту України. Перелік товарів обмежується декількома видами промислової продукції.

Аналогічна ситуація в торгівлі з 39 країнами Африки.

Діяльність французької «Ель Санофі» в Україні

В 1993 році комерційні структури України закупили у французької «Ель Санофі» медпрепаратів загальною вартістю майже на 1 млн. доларів США, — повідомив УІС директор торгового відділення фірми Олександр Ніжерадзе. Бартером в Україну доставлено медпрепаратів на суму майже 150 тис. доларів в обмін за кістки великої рогатої худоби. За словами Олександра Ніжерадзе, в цьому році передбачається збільшення бартерних операцій в 2-3 рази.

«Ель Санофі» зареєструвала в Міністерстві охорони здоров'я України 38 медпрепаратів кардіологічного і психоневрологічного ряду, постачання яких розпочато в Україні в 1993 р., а також можливі у майбутньому, — повідомила УІС медичний радник фармацевтичного відділення «Санофі» Ірина Судома.

За даними парламентської комісії, організованої з метою перевірки використання валютних коштів, наданих Мінздраву в 1993 році на закупівлю медпрепаратів під кредити Європейського Співтовариства з «Санофі», було підписано 2 контракти загальною вартістю понад 30 млн. доларів США, зокрема, на постачання протисудомних ліків.

Однак контракт не було здійснено, бо цей препарат Міністерство закупило в індійської Торрент.

За словами Олександра Ніжерадзе, торговий представник „Санофі“ в Україні — швейцарська „Санофі“ Трейдінг — в 1993 році успішно реалізувала кілька проєктів в Україні, серед яких — сільсько-господарські вартістю 1 млн. доларів США під державні гарантії Ексімбанку. Фірмою було доставлено в Кіровоградську область насіння соняшнику та гербіциди в квітні 1993 року, розрахунок за які відбувся в січні 1994 року частиною вирощеної продукції обсягом 25% від прибавки до врожаю, отриманого в результаті ефективності подання поставлених фірмою насіння та гербіцидів.

За словами Олександра Ніжерадзе, в цьому році „Санофі“ Трейдінг отримала кілька замовлень від сільсько-господарських регіонів України на постачання насіння соняшнику, ранніх сортів кукурудзи та гербіцидів, реалізація яких розпочалася ранньою весною.

Французька „Санофі“, яка організаційно належить нафтовій компанії Ельф Акітен, — традиційний постачальник лікарських засобів в колишньому СРСР. В серпні 1993 року ця фірма відкрила своє представництво в Україні. Основні види діяльності „Санофі“ — фармацевтична, діагностична, парфумерна, біоіндустріальна, ветеринарна і сільсько-господарська.

Інтеграція авіабудівників Близько-Східного Регіону

Під час візиту урядової делегації України до країн Південно-Східної Азії — Сінгапур, Малайзію та Тайланд — 6-13 лютого поточного року країнами цього регіону проявлено інтерес до розвитку співробітництва з Україною в авіа-космічній, електронній та металургійній галузях промисловости, — повідомив УІС начальник відділу Міністерства закордонних справ України Ігор Литвин.

Зокрема, планується створення Міжнародного консортіюму з виробництва транспортних літаків АН-70, розробник якого — Київський науково-технічний комплекс „Антонов“. За словами Ігоря Литвина, по закінченню випробовувань в Київському АНТК „Антонов“, АН-70 буде представлено на виставці в Тайланді. За прогнозами, світова потреба в літаках АН-70, розміри якого дозволяють перевозити практично всю армійську техніку та зброю, що є в країнах СНД та НАТО, складає 2,000 машин.

Ядерне зоззброєння і західні інвестиції в українську економіку

*(Інтерв'ю міністра охорони навколишнього
природного середовища України Юрія Костенка)*

В середині лютого 1994 року міністр охорони навколишнього природного середовища Юрій Костенко дав інтерв'ю кореспондентові УІС стосовно ядерного роззброєння та західних інвестицій в українську економіку.

Кор. Із засобів масової інформації відомо, що після підписання тристоронньої заяви щодо ядерного роззброєння сподівані інвестиції до України не надходять і навіть не очікуються. Чи для вас є несподіваним такий хід подій?

Юрій Костенко. Я впевнений, що ядерна зброя на українській території і західні інвестиції в українську економіку — це зовсім різні й мало пов'язані між собою речі. І хоча політика, без сумніву, впливає на процеси економічної взаємодії між державами (згадаймо економічні наслідки від ембарго, накладеного свого часу на постачання в Советський Союз ряду товарів), але не це є визначальним у сфері бізнесу.

Економічна система світу функціонує, базуючись на головному: вигідно — не вигідно. І якби в Україні були створені такі умови, які б притягували сюди західних інвесторів, тоді ніякі політичні санкції та ембарго не могли б ізолювати нашу державу. Тим більше, що Україна не порушила жодної угоди, яка стосується ядерної зброї, і не дає юридичних підстав для введення проти неї економічних санкцій. Якщо порівнювати ситуацію з Іраком, якого нас часто лякають, мовляв, ось як міжнародні співтовариства заблокували Ірак, то там для цього є відповідна юридична основа, адже Ірак підписав Договір про нерозповсюдження ядерної зброї у якості держави, що не володіє нею, але відомо, що він намагається її створити. Тому там дійсно мають місце юридичні підстави для введення міжнародних санкцій.

Що стосується України, то вона взяла на себе політичні зобов'язання здійснити ядерне роззброєння і ці зобов'язання виконує: тактична ядерна зброя вже вивезена з України й розпочато демонтаж наступальних ядерних озброєнь. Тобто процес ліквідації ядерної зброї в Україні відбувається і вона це робить у той спосіб, який визначила Верховна Рада — з урахуванням економічного становища й національних інтересів, а також із урахуванням фінансової допомоги та гарантій безпеки, які повинні надати Україні інші держави.

Зараз в Україні економічна ситуація дуже важка, а обумовлено це тим, що існуюча влада неспроможна здійснювати економічні реформи, і саме внаслідок відсутності цих реформ західні інвестори втратили інтерес до України.

Після проголошення Незалежності спочатку як депутат ВРУ, а потім як міністр екології, я мав багато зустрічей з представниками різних держав, а також з представниками бізнесових кіл західного світу — всі вони виявляли надзвичайно великий інтерес до України з точки зору економічної співпраці і впродовж цілого року намагалися щось зробити: відкрити спільне підприємство, щось побудувати тощо. І це не тому, що вони люблять Україну і їм хочеться співпрацювати саме з Україною. Це закони нормального бізнесу: коли з'являється могутня держава, а Україна є такою з точки зору потенційних можливостей, підприємницькі кола шукають шляхів співпраці з цією державою, щоб, вклавши кошти, отримувати прибутки. Всі знають, що ми маємо величезні природні ресурси, могутню індустріальну базу і науковий потенціал, і що найбільш приваблює підприємців, — надзвичайно дешеву робочу силу.

Але тих, хто ризикнув піти в Україну, спіткало гірке розчарування: їх рік водили за ніс, вони мусли довго ходити по кабінетах, кругом давати хабарі, а справа з місця не зрушувалася. А західні підприємці звикли, що наколи він уже платить хабар (а хабарі, до речі, й на Заході платять), він впевнений, що діло буде вирішено. В Україні зовсім інша ситуація: хабарів беруть багато, ходить він дуже довго, а справа залишається на нулі.

Я вже не кажу про інші принципово важливі речі. По-перше, це те, що в нас нестійке законодавство, особливо економічне. По-друге, ми змінюємо податкову систему кілька разів на рік. А для бізнесмена неможливо починати справу так, що він не знає, що його чекає. Отже, серйозний бізнес тримається на стабільному законодавстві й на стабільній податковій системі. А коливання призводять до руйнації можливостей інвестицій в українську економіку.

Якщо повернутися до тристоронньої заяви, то для мене від самого початку було зрозуміло, що не наявність ядерної зброї є головною перешкодою для вкладання в українську економіку значних інвестицій. Це, так би мовити, лише тло, на якому могли б відбуватися ці процеси. Приміром, Ізраїль, який не тільки володіє ядерною зброєю, але й виготовляє її, і це не заваджає його торгівлі й співпраці із західними країнами, хоча, фактично, він порушує міжнародну угоду, — бо він створює ядерну зброю.

А з України, яка роззброюється (щоправда, можливо, не так, як комусь цього хочеться або не так, як комусь це вигідно), але все-таки вона йде шляхом роззброєння, а не створення ядерної зброї — з неї зробили таке собі страховище! Її зробили чи не найголовнішою перешкодою на шляху світового ядерного роззброєння й загрозою для всіх інших держав.

Це абсолютно абсурдна ситуація, бо сьогодні не Україна підриває процес ядерного роззброєння, а нездатність існуючих форм гарантування безпеки примушує ті чи інші держави тягнутися до ядерної зброї. Причому тут Україна, коли більше, ніж 10 країн світу, розробляли свої ядерні програми ще тоді, коли Україні й не снилася незалежність? А нині понад дві десятки країн або наблизилися впритул до створення ядерної зброї, або вже її реально мають. То при чому тут Україна? І при чому тут підрич цього так званого процесу ядерного роззброєння? Адже реально в світі йде процес ядерного озброєння, тому що не функціонують інші чинники, які б гарантували безпеку. І прикладів цьому безліч: в Європі — югославська трагедія, в індійському регіоні — трагедії постійних військових конфліктів між Пакістаном та Індією. І саме цей чинник найбільше впливає на те, що держави вбачають у ядерній зброї надійного захисника їхніх державних інтересів.

Кор. Кого ви маєте на увазі, коли говорите, що не створюються гарантії безпеки?

Ю.К. У першу чергу повинні взяти на себе відповідальність держави, які офіційно володіють ядерною зброєю, тобто це ті 5

держав світу, які фігурують у договорі про її нерозповсюдження як такі, що мають на це право: США, Росія (як правонаступниця ССРСР), Китай, Великобританія та Франція — саме ці 5 держав в першу чергу несуть відповідальність за стан безпеки на земній кулі, і саме на них лежить відповідальність за те, що існуючі системи, які повинні гарантувати безпеку всім країнам світу, таких гарантій не дають. Тому сьогодні кожна країна намагається цю проблему вирішити самостійно.

Чому Ізраїль створив ядерну зброю? Тому, що він опинився в оточенні ворожих держав, з якими вимушений вести постійні війни. Але, маючи тактичну ядерну зброю, він стримує агресії, бо всі бояться мати справу з державою, що володіє ядерною зброєю, бо в разі агресії Ізраїль може її застосувати. От в чому суть цієї проблеми.

Повертаючись до проблем української ядерної зброї, я хочу підкреслити, що це політичні ігри, в яких різні держави мають на меті різні політичні інтереси.

Що стосується США, тут не лише страх, як вони кажуть, що українські ракети націлені на Сполучені Штати. Тут є інтереси можливого перерозподілу сфер впливу, тому що потенційні можливості України надзвичайно великі, і якщо вона стане на ноги як потужна європейська держава, це буде впливати на черговий перерозподіл сфер впливу між США, європейською спільнотою й Росією. Це надзвичайно складний клубок інтересів різних держав, бо саме Україна після розвалу Советського Союзу посіла ключове місце в усіх цих інтересах, і вона може стати або могутньою європейською державою, або її знову буде відкинуто у сфери впливу Росії, як це вже не раз було в історії, і вона знову буде неутралізована протягом століть.

Ми повинні йти шляхом ядерного роззброєння, бо таким було рішення ВРУ, але в першу чергу ми повинні враховувати національні інтереси України. Можливо, ми прийдемо через певний час до такого стану, коли ядерна зброя в системі національної безпеки буде замінена іншими чинниками, наприклад, ефективною економічною й потужною фінансовою системою, коли Україна інтегрується у загальноєвропейські структури безпеки. Тобто коли ліквідація ядерної зброї не буде означати можливість розв'язання агресії проти України, бо вона настільки щільно буде пов'язана з усіма іншими державами світу — економічно, політично, військово, — що агресія проти України означатиме агресію проти всієї Європи. Оце і є нормальний шлях ядерного роззброєння з урахуванням інтересів України. А нам встановили термін роззброєння — 2 роки, а це вже не роззброєння, а роздягання й до того ж, надзвичайно небезпечна річ. І саме проти цього я завжди виступав і виступаю.

Я вже не кажу про такий чинник, який є сьогодні дуже важливим — економічний фактор роззброєння. Уряд виділив з державного бюджету 1 трильйон карбованців на проведення ядерного роззброєння, що складає 20 млн. доларів. Скажіть, будь ласка, хіба нині немає в нас куди дівати ці гроші? Адже сьогодні не платять заробітної платні не лише вчителям, лікарям, тобто працівникам

бюджетних організацій, а навіть центральному управлінському апараті, тому що в бюджет немає надходжень. Чи в цих умовах це нормальна ситуація?

Відома цінність ядерних матеріалів, і можна казати: не треба нам допомагати, купуйте у нас цю цінність, і нам неважливо, хто буде платити: Росія чи США, але давайте вести чесні розрахунки й чесну політичну гру. А то, з одного боку, нам постійно кажуть, що ми підриваємо світовий процес, а з іншого — примушують своїми руками себе ж руйнувати.

Я не прихильник такої політики, я противник — і робив, і роблю все можливе для того, щоб привести процес ядерного роззброєння в більш-менш нормальне русло.

Для мене, зрозуміло, не було дивиною, що саме таким чином Захід зареагував на тристоронню заяву — що ніяких пріоритетів не буде? В цьому пляні показовим прикладом є Білорусія: їй обіцяли молочні ріки й кисільні береги в разі, коли вона приєднається до договору про нерозповсюдження. Але вона нічого не отримала. І лише зараз після того, як Україна підняла це питання, його почали розглядати.

Кор. Як Ви ставитеся до руху "Партнерство заради миру"?

Ю.К. "Партнерство заради миру" — це одна з ініціатив по створенню нових систем безпеки. На мій погляд, для України, і не лише для неї, але й для інших східно-європейських країн це не найкращий варіант, бо партнерство — це щось невизначене: в разі загрози тій чи іншій державі механізми дії блоку НАТО не включаються автоматично, тобто НАТО не виступає як гарант незалежності держави, а лише шляхом переговорів та консультацій буде сприяти нормалізації ситуації навколо неї.

Але тим не менше, це, хоч і маленький, але крок до створення нових систем безпеки. Україна бере в ньому участь і це добре, але, я повторюю: час українського ядерного роззброєння і час створення нових систем безпеки мають бути ув'язаними між собою.

Статистика свідчить про тривалість «зв'язування пасків»

Міська статистична служба оприлюднила звіт про стан споживчого ринку столиці минулого, 1993, року.

У середньому зведений індекс цін і тарифів на товари й послуги за минулий рік у порівнянні з попереднім склав у Києві майже 5,5 тисяч відсотків. Лише в грудні, внаслідок подорожчання, ціни на продовольчі товари зросли у 2 рази, а на непродовольчі — у 1,5.

Ціни на окремі товари змінилися таким чином: рибні консерви подорожчали більш, ніж у 6 разів; молоко й молочна продукція, сало, харчові жири — в 4 рази; в 3 рази стали дорожчими м'ясопродукти, твердий сир, фруктово-ягідні консерви, яйця, сіль. У продовж року найбільше подорожчало сало, м'ясопродукти, молоко й молокопродукти — від 400 до 250 разів, а в цілому ціни в Києві зросли в 96 разів.

Грудневе подорожчання поглибило різницю цін в окремих районах Києва: на день обстеження борошно пшеничне в Подільському районі коштувало 6,980 крб. за кг, а в Залізничному — 9 тис.; ціна вершкового масла в Печерському й Жовтневому становила 71,500 крб., а в Московському — 93 тис. Незважаючи на високі ціни, торік продаж масла все-таки збільшився. Але це єдиний продовольчий продукт, якого кияни купували більше, ніж у попередньому році, і не лише тому, що інших товарів бракувало, а тому, що коштів у людей не вистачало.

Ціни й тарифи на побутові послуги зросли в грудні майже вдвоє; ремонт взуття подорожчав майже в 5 разів, ремонт та в'язання трикотажних виробів — майже в 3,5 рази, ремонт меблів — у 3 рази. Тому не дивно, що обсяги платних послуг зменшилися більш ніж удвоє. Адже, приміром, заміна терморегулятора при ремонті телевізора коштує більше 200 тисяч крб., це у 3,5 рази переважає рівень мінімальної зарплати або у 1,5 рази рівень пенсії. Кияни практично відмовляють собі в найнеобхідніших платних послугах.

Статистика свідчить, що при мінімальній зарплаті у 60 тис. крб., вартість фіксованого набору найнеобхідніших продуктів харчування в розрахунку на одного киянина (за цінами на кінець грудня) складала 476 тис. крб., а це у 8 разів більше рівня мінімальної зарплати чи в 4 рази більше пенсії.

Уживаючи "високий стиль", підсумуємо: процес подальшого затягування пасків на витончених таліях більшості киян не лише триває, але й набуває динамічності.

Перші дослідні зразки нафто- та газопромислового машинобудування

Реалізація „Комплексної науково-технічної програми забезпечення сучасним обладнанням потреб нафтохімічної промисловості. Нафтогазопромислове машинобудування“, розроблене у відповідності з Постановою Кабінету Міністрів червня 1992 року, передбачає на 80-90% задовільнити потреби України в обладнанні для буріння нафтогазових, геолого-розвідувальних та водних свердловин, а також виробництво нафтогазопромислового та нафтопереробного обладнання. Раніше це обладнання постачалося з Росії та Азербайджану, українське виробництво лише на 5-7% задовільняло потреби України в цій техніці.

Програмою передбачено виробництво 72 найменувань обладнання. За повідомленням головного спеціаліста управління Мінмашпрому Олександра Ковальова, з українськими підприємствами заключено договори на виробництво 42 найменувань продукції.

На початку 1994 року до програми внесено доповнення з урахуванням перспектив розвитку галузі, передбаченої діючою Державною програмою „Нафта і газ до 2010 року“. Внесені в програму доповнення передбачають розробку Севастопільським центральним

конструкторським бюро „Корал“ бурових установок глибиною буріння від 4500 до 8000 метрів.

За словами О. Ковальова, на сьогодні дніпропетровським „Дніпротяжмашем“ спільно з ахтирським заводом „Промзв'язок“ виготовлені перші дослідні зразки станків-качалок, монтаж яких для випробовувань здійснюється на ахтирській нафтовій свердловині.

На Конотопському арматурному заводі вироблено дослідні зразки колонних головок, розрахованих на тиск 350 атмосфер. Виготовлення дослідних зразків фонтанних арматур передбачається завершити в першому кварталі 1994 року.

Харківський завод транспортного обладнання завершить в 1-му кварталі 1994 року виготовлення дослідних установок для капремонту діючих нафтових свердловин.

Бердянський завод „Гідромаш“ опанував виробництво повної номенклатури відцентрових погружних насосів. Передано на випробовування в Ахтирку станки-качалки, розробки яких здійснювалися краматорським інститутом „Машинобудування“.

Програма передбачає завершення дослідно-конструкторських робіт в 1994-1995 рр. Серійне виробництво нафтогазопромислового виробництва планується розпочати в 1996 році.

ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА УКРАЇНИ З БОКУ США

Реалізацію технічної допомоги Україні здійснює відкрита в Києві у вересні 1992 року регіональна Місія Американської Агенції Міжнародного розвитку, підзвітна у своїй діяльності Посольству США в Україні. Основні напрямки діяльності Агенції визначені Конгресом США й спрямовані на допомогу в організації приватизації, екологічній й соціальній безпеки.

Фінансування діяльності названої Агенції здійснюється за рахунок уряду США, дотацій американських некомерційних установ, серед яких — Національний демократичний інститут, Міжнародний корпус виконавчої служби, Американський міжнародний альянс охорони здоров'я, а також інших американських агенцій.

З квітня 1993 року розпочато реалізацію ряду проєктів, зокрема проєкту „Розвиток агробізнесу“, який передбачає створення американо-українських спільних підприємств на базі передових технологій. Вартість проєкту становить 20 млн. доларів США.

Аналізуючи технічну допомогу, Міністерство зовнішніх економічних зв'язків України приходить до висновку, що загальні масштаби економічної допомоги країнам СНД з боку США складає близько 2,3 млрд. доларів США. Розподіл цих фондів по країнах показує два пріоритети США: Росія, якій виділено 1,45 млрд. доларів США, а також малі середньоазіатські та кавказькі республіки; допомога Вірменії, Киргизстану, Грузії, Туркменістану становить 445 млн. доларів США, або майже 19% при питомій вазі населення біля 6,7% (УЦІС).

Микола ШАТИГОВ

ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ І ЗАВДАННЯ ДІЯСПОРИ

(Доповідь на VIII конференції
Європейського Конгресу Українців)

Тривіальна істина, але скажу: політична криза в незалежній Україні виникла не сьогодні і не вчора, а ще тоді, коли не існувало незалежної України. Виникла вона напередодні тих дев'яностого року виборів до Верховної Ради Української Советської Соціалістичної республіки, про які знаємо.

Абсолютна більшість так званих українських демократів, — і коли я їх згадуватиму далі, прошу зважати, що вони й нині «так звані»... Отже, абсолютна більшість українських демократів, заковтнувши гачок з почепленою комуністами горбачовською приманкою, побігла реєструватися по виборчих комісіях.

Не побігти вони не могли, бо в ті ще так недавні чиси жоден з наших демократів зовсім не збирався виборювати Українську Самостійну Соборну Державу, а йшлося їм про УССР у складі Советського Союзу.

Таким чином, комуністи були наперед свідомі того, що матимуть у Верховній Раді (парляментом це не можна назвати навіть з великою натяжкою) кишенькову опозицію. Свідомі того, що в разі неспіху перебудовчих, як тоді казали, реформ, кишенькові демократи поділятимуть з ними всю повноту відповідальності. Оптимальний же варіант передбачав — перекласти відповідальність на демократичні плечі, і цей варіант, як бачимо, виявився безпрограшним.

Зараз чорноволам, лук'янкам, гориням і яворівським доводиться доводити українському народові, а zarazом й іншим, що це не вони, а большевики зробили Україну Європейським посмішвищем. Думаю, що нікому й нічого не доведуть, бо самі всіляко сприяли тому, щоб колоніальну за своїм складом і змістом Верховну Раду світ сприймав як — парламент незалежної України.

Історія знає безліч прикладів, коли ті чи другі вибори бойкотувалися прогресивним елементом. Бойкоту вимагали й вибори 1990 року. Проте чи міг наважитись на таке діло «Народний Рух України за перебудову», коли він, хоча й народжувався в кулуарах письменницької спілки, але його ідеологічними акушерами були тоді апаратчики ЦК комуністичної партії на чолі з головним шефом ідеології та пропаганди.

Безпечно, не міг!

Принагідно нагадаю, що єдиною політичною формацією, яка оголосила бойкот тодішнім виборам, була Українська національна,

перша з офіційно зареєстрованих, партія. Певна річ, через нечисленність УНП демарш не мав ніякого впливу на перебіг кампанії.

Демократи ж, вмовившись в депутатських кріслах, змушені були шукати, а ще й — знаходити компроміси із большевицькою, номенклатурою, червонодиректорською і червоноколгоспною більшістю, тобто зі структурами за своєю суспільною природою безкомпромісними.

Тож чи могла Верховна Рада не бути від самісінького початку носієм політичної кризи?

Безперечно, не могла!

Тепер, ідучи на вибори-1994, Конгрес Українських Націоналістів зазначає, що політична криза сягає межі, за якою Українська Держава опиняється в смертельній небезпеці. Одначе загибель загрожує Україні від дня проголошення її незалежності. Чому? А тому, що гарантом державності української нації й після двадцять четвертого серпня дев'яносто першого року залишається Верховна Рада, обрана за імперськими законами, яка фактично спроможна була гарантувати колоніальний або принаймні постколоніальний статус України.

За логікою подій і за історичними аналогіями, тогочасна Верховна Рада мала самоліквідуватися. Але демократична опозиція так і не вилізла з большевицької кишені, так і не висунула вимог негайного скликання установчих зборів. А нині нам ніби байдуже, що було причиною її хронічної «кишеньковості» — шкурно-генетична спорідненість з комуністичною елітою, а чи нерозуміння найелементарніших засад класичної демократії.

Важливіші наслідки.

Виникла парадоксальна ситуація: держава суверенна, але її найвищий державний орган практично сформували поневолювачі і (пам'ятаймо часто наголошувану «більшість 239»!) — сформували з поневолювачів. Подальший парадокс виник пізніше, минулого літа, коли Україною вкотре прокотилася хвиля шахтарських страйків. Шахтарі наполягали на ліквідації Верховної Ради і переобранні президента.

Президент маневрував по-своєму, і по-своєму маневрували депутати.

Усе завершилося тим, що останні погодилися достроково поступитися місцем іншим народним представникам. Але згода виглядала сумнівною, бо «достроковість» продовжувалася аж на пів року. Зарезервованих шість місяців верховна зрада, як почали називати депутатський корпус поміж людьми, мусіла використати і, зрештою, використала, щоб якісний склад наступної Верховної — дай Боже — Ради нічим не відрізнявся від попередньої.

Те, що депутати, втративши довіру української нації, взяли на себе сміливість (а правильніше — не втратили правдиво большевицького нахабства) схвалити новий виборчий закон, оце і є ще один український парадокс. Накопичення ж окремих парадоксів неминучо призводить до загальної абсурдності ситуації. Сповзання в абсурд помічали ба й навіть українські політологи, попереджаючи, що єдино правовий шлях — знов-таки скликання установчих зборів, які повинні прийняти Конституцію Української держави, а разом і такий

виборчий закон, який не дозволяв би перетворити Київський палац на Кремлівський палац з'їздів.

Попереджали, але хто їх слухав?

За місяць в Україні — вибори. Однак чи буде вибір? — запитують не тільки українські, але і європейські спостерігачі. Звідки сумніви? А впливають вони з існуючого закону, який безсоромно збільшує шанси кандидатів, що їх висувають «трудові колективи», і соромиться надати мінімальний шанс партійним кандидатам. Тобто свідомо заохочує диктат червоної номенклатури та червоних директорів і штучно примушує пасти задніх претендентів, яких підтримують політичні партії.

Зрозуміло, не йдеться тут про соціалістичну або комуністичну, бо їхнє членство само за себе — червоне: номенклатурники, директори, голови колгоспів, колишні комсомолята, які, пограбувавши українську молодь, вважають себе українськими бізнесменами, і колишні «тіньовики», які наразі відчули себе партійцями. Для них, для подібних і створювався закон про вибори.

І що ж відбувається? Ну, хоча б на неутрачальний, сказати б, Миколаївщині. Зареєстровано вісімдесят три кандидати, а з них: сорок вісім осіб — від виборців, двадцять вісім — від «трудових колективів» і дев'ять (!) — від політичних партій. А взагалі по Україні є округи, де за один мандат битимуться шість-вісім-десять і більше конкурентів. І добро — були б вони політичними антагоністами, але ж ні — націоналіст із демократом, а консервативний республіканець із демократом християнським. А ще загальніше — за чотириста п'ятьдесятьма кріслами в київському палаці стоїть в черзі біля шість тисяч українських вождень і вожденьок.

Коли все згадане — «передвиборча кампанія», то що ж тоді — «передколяпсний хаос»? І як можна за таких обставин говорити щось про «демократичний вибір»? А втім, можна, але — між червоним і менш (зблякло) червоним.

Отож, післяберезнева Україна матиме певною мірою «оновлений» центральний орган державного керівництва, але буде він по-старому затаврований народним — «верховна зрада».

Подивіться, що коїться в сусідній, навіть посестерній з нами Білорусії. Подивіться, як її пробольшевицький і побольшевический депутатський корпус продає батьківщину. Продає за московський рубль, а ніхто і не перешкоджає, бо нема кому.

В Україні є кому стати на сторожі, коли морози й гриньови, кучми й симоненки потягнуться за хрусткою кремлівською банкнотою. Є Конгрес Українських Націоналістів, є Український Народний Рух, є Українська Національна Асамблея з її загонами Української Народної Самооборони, є Українська Республіканська й Українська Консервативна Республіканська Партії, є... Але й цього вистачить, щоб і в стані політично-економічного підупадку Україна відкинула «білоруський варіант». Є врешті-решт багато чого в Україні, аби вона з почуттям національної гідності сприйняла пророчі слова Євгена Маланюка: «Боїв не оминуть!».

Євген Маланюк був людиною позапартійною, але всю його поезію прохромлює стилетно вигострена націоналістична ідея. Та ідея, якої

прагне сьогоднішня Україна, і саме сьогоднішня, бо хоч як прикро говорити, але великою мірою заселено її національно неозначеною людністю, ім'я якій — «совєтський народ».

Незаймана стилетність націоналістичної ідеї зберіглася, завдяки жертвним зусиллям української еміграції, української планетарної діаспори. Важко переоцінити роллю українців на поселеннях у процесі визнання України іншими державами, але, на жаль, з отим і пов'язана чи не найсуттєвіша помилка діаспори, яка негативно позначається на сучасній політичній ситуації.

Парад визнань, приємним винуватцем якого була українська еміграція, викликав у неї почуття, що багатовікова справа звільнення України нарешті завершена. Насправді ж зовсім не так. Чи є сьогоднішня Україна Самостійною Соборною Державою? Запитайте в студента, який вивчає міжнародне право, і він скаже, що ні. Державна суверенність це: національна валюта, національна армія, національні кордони. Волоти нема, армія неповноцінна, ба офіцерський корпус на біля 60 відсотків — російський, кордони — «прозорі». За два роки в Україні — четвертий уряд, і кожен по-своєму грабував державу, і кожен по-своєму продавав її одвічному ворогові всього українського — Москві. Діаспора спостерігає і мовчить, мовчить і спостерігає. Вона не втручається, мовляв, вільна. Світовий конгрес вільних українців уже перейменовано на Світовий конгрес українців. Так наче ванкуверський українець і українець одеський знаходяться на однаково високому щаблі свободи.

Українська діаспора евфоризується чимдалі більше, хоча, здавалося б, на часі — похмілля.

Промосковський і пробольшевицький, але номінально український президент колись покивав пальцем, бо йому не сподобалося втручання співвітчизників, які не зі своєї волі мешкають за кордоном, у внутрішні справи. Діаспора послухалася. А хіба ні, якщо свою діяльність на рідній землі не перенесла жодна політична партія. Виняток — Організація Українських Націоналістів-бандерівців, яка заініціювавши створення Конгресу Українських Націоналістів, веде в Україні активну політичну боротьбу.

Не деталізуючи завдань української діаспори, можна сказати: політика її щодо сучасної України, над якою все ще в'ється побачений Донцовим «червоний плащ Сатани», мусить і повинна виходити з маланюкової тези «боїв не оминати», отже — залишитися по-старому бойовою, по-старому непоступливою і по-старому безкомпромісною.

Слава Україні!

26 лютого, 1994,
Прага

Літературна творчість

Іван ШКВАРКО

НАЩАДОК ПОВСТАНСЬКИХ ПОЕТІВ*Big Редакції*

Кобзареве небо серед зими гуркотіло нечуваними високосними громами, блискавицею, шаленим вітровієм, магнетними бурями. Птиці й дерева наче віщували непевну, трагічну мить. Того, минулорічного січня нагло, на сорок дев'ятому році життя, перестало битися велике, чуле, добре серце Івана ШКВАРКА — поета і воїна. За плечима Івана ШКВАРКА був тернистий шлях афганських боїв і не менш тернистий шлях принижень російськими шовіністами, які так і не дозволили українському полковникові викладати в Українському військовому університеті.

Іван ШКВАРКО подолав нелегку путь від солдата до полковника й ніде, ніколи не зобидив ні підлеглого, ні рядового, ні свого побратима-офіцера. Людина рідкісної доброти і таланту, мав козацьку вдачу, любив правду, творив чесно свою справу, звеличуючи українського вояка, українського повстанця.

Іван ШКВАРКО невтомно працював на ниві відродження й розбудови Української Держави, її збройних сил, був серед тих, хто закладав підвалини Конгресу Українських Націоналістів. За всіх і за все, що було в нашому житті, вболівав український офіцер і поет, і чуле серце не витримало того болю, тої муки, які йому довелося мужньо, не жалючись, не колінкуючи ні перед ким, нести.

З великої творчої спадщини Івана ШКВАРКА подаємо вірш, присвячений пам'яті вояків Української Повстанської Армії, сподіваючись, що нинішня зустріч із нащадком повстанських поетів — не остання.

* * *

СПОВІДЬ ГРОВОГО ДУБА

Стою ось вже піввіку я на чатах,
Росту корінням з серця юнака,
Могили котрого не знайде мати —
Його звитяга чиста і палка.

Поклав життя він тут за Україну,
Аби вона до воленки дійшла,
Аби її не клали в домовину,
І щоб лунала пісня про калину,
І в небі ясна зіронька цвіла.

Таємна стежка.
Клятва побратимів.
Повстанська доля — стотривожний ліс.
В гарячу кров вмокнувся жолудь. Зиму
Так перебув — і з нього я проріс!

Передалась мені юнача сила,
Постав я дужий понад дерева.
Люд не забув, де вояка могила,
І я йому шептав оці слова:

Спи, легіночку. Слава не обходить
Того, хто за народ свій в бою впав.
Настане час — і доля щастя вродить,
Відважні стануть до розкутих лав.

Біда хапала в кігті Україну,
Підставив ти наразі юнь свою.
Корінням вріс я в міць твою орлину,
На варті твого сну завжди стою!

Я з серця громового, друже-брате,
Звитяжні соки маю з року в рік.
Ще прийде люд тебе пошанувати,
Прозріє пам'ять, встане чесний вік!

В липневу суш, коли гроза страшенна
Нависла хижо понад тихий бір,
Грудьми сприйняв я блискавку вогненну,
І громовим зовуся від тих пір.

А міг би відхилитись в ту хвилину...
Та вояк юний злинув крізь роки.
І так, як він постав за Україну,
Собою я прикрив малі дубки.
ЖИВІТЬ!

5 жовтня 1992 р.,
Харків

Наталка ПОКЛАД

НА ПОГРЕБ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Вальсуйте, вальсуйте, панове,
ще трошечки часу дано.
Духові страшні Казанови
вхопили державне кермо.

З прихованим комплексом Юди, —
народе, пізнав їхню суть?!
Як легко вони продаються,
як легко тебе продають.

Вколисані ситим коритом,
забули про все, що болить.
Та стогне могила розрита,
вогнем непростенним горить.

І де ті незламні Івани?
і де ті святі Василі???
За пляном, панове, за пляном, —
ордою по рідній землі.

І трошки додасться регалій,
погрубшає ваш гаманець.
А вічності сиві скрижалі
означать: «Була. Та — кінець».

Така собі пісня-сторожа:
«Ой роде мій красний, перебудь!...»
...Ляльки у руках владоможних, —
чи бачите: труни несуть?!

А в трунах — осквернене слово,
і пісня, і тайна душі.
Й нема кому бити на сполох,
бо всім — бариші, бариші.

І віденський балъ, закулісся...
А чорну шкориночку кметъ
оце споживе — й над століттям
запалить змитаюче:

«Геть!...»

Петро ВАСИПЕНКО

ДОРОГА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

З-за лісу місяць вигляда,
Спориш лягає м'яко в ноги.
Іде-брече Скворода,
Як світ — старий, як мир — убогий.

З чола змахнув задуми піт,
Обвів околиці очима:
«Мене хотів спіймати світ?
А він у мене за плечима!»

Поправив торбу з полотна,
В якій несе мирські скорботи.
Хоч не велика, а згина.
Але зігнути — не збороти.

А гнули як! І гнули всяк!
Манили в шати і палати,
Та в срібло-золото однак
Високий дух не закувати!

Його хотів спіймати світ
В липкі улесливі тенета,
Та прокляла брехню і гніт
Нескорена душа поета.

І він пішов у свій народ
Злиденний, гнаний без гордині.
І ось несе тягар скорбот
І кривд народних у торбині.

З трави черпнув ковток роси:
«І повечеряв, слава Богу!»
Земля завжди уділить сил
Тим, хто в народ обрав дорогу.

Підбився місяць у зеніт,
З яруги лине запах глею...
Доріг багато в білий світ,
Але поет іде своєю!

* * *

Третій день невмите небо,
Журавлиний дощ іде.
Може, з цим дощем на тебе
Незабудь-сльоза впаде.

За весною, за тобою
Зажурився, засмутивсь.
Це моєю — глянь! — журбою
День плакучий задощивсь.

Це з душі моєї тучі
Видноколами пливуть.
Подивись, які чорнючі
І яку печаль несуть!

Все, кохана, через тебе,
Бо без тебе, цвіте мій,
Мало сонця, мало неба
І весни душі моєї.

* * *

За Дінцем, за очеретом,
Слобожанський соловей
Найнадхненішим поетом
В кроні липовій живе.

Рано-вранці і опівдні
В гущині, де тиш і тінь,
Мов дзвіночки дзвонять мідні
В струни срібні, золоті.

А як вечір розсипає
Зоряниці, навзаєм
Кожна гілочка співає
З невгомним солов'єм.

І до ранку у діброві,
Де і пеня старий не спить,
Гімн безсмертної любови
Не стихає ні на мить.

* * *

Фіолетові, білі, рожеві
Хмари слались над отчим селом
І сади яблуневі, вишневі
Запашним залили молоком.

І коли настає безгоміння
В невагомім пухнастім гіллі, —
Від ясного, рясного цвітіння
Білі ночі стоять у селі.

*Про Творців патріотично-літературної спадщини***Федір ПОГРЕБЕННИК****«Я ЧУЮ, ОКСАНО, ТВІЙ ГОЛОС ТУЖЛИВИЙ»**

Пісня, як і птах, любить волю, коли серце співає, коли душа випромінює радість, добро, світло.

Але доля української пісні так склалася, що багато сумних, трагічних, але й патріотично-визвольних шедеврів народньої творчості народилося в неволі — турецькій, татарській, московській, німецькій, советській. Маю на увазі пісні і думи невольничого циклю, пісні-скарги українських дівчат, вивезених фашистами у Німеччину, пісні з-за ґрат учасників національно-визвольних змагань, які потрапили в тюрми, сибірські концтабори на десятки літ. Там, в таборах смерті, не завмирало духове життя, не згасав дух опору жорстокому сталінському режимові. Зокрема в концтаборах творилася невільничка поезія, складалися пісні непокори, пісні надії, які допомагали жити і боротися політичним в'язням з України, запротореним у далекі місця заслання, звідкіль, здавалось, нема вороття на рідну землю.

На сьогодні ми ще мало знаємо про творчість табірних поетів, творців народніх пісень. Більшість з них писали підпільно, всіляко приховуючи свою літературну діяльність, за яку можна було дорого поплатитися. Одним з таких поетів-засланців, який у жахливих табірних умовах творив пісні, писав до них музику, був Борис Бобинський (1929–1970), син відомого поета Василя Бобинського.

І батько, і син зазнали однієї долі — тільки В. Бобинський впав жертвою сталінських репресій, а його син, пройшовши крізь берійські концтабори, вижив, вцілів, вийшов на волю, повернувся на Україну, де продовжив літературну працю, зокрема створив сценарій вистави «Екслібріс Поета» — про життя свого батька.

Тривалий час про табірну творчість Б. Бобинського мало що було відомо, а багато його пісень розійшлися в рукописах як в Сибіру, серед політичних засланців, так і по Україні. 1992 р. журнал «Тернопіль» (випуск другий, частина друга) опублікував нарис М. Кульби та І. Олещука «Борис Бобинський (Боб)», в якому розкрито тернистий життєвий і творчий шлях поета-засланця.

Після трагічної смерті батька і десятирічного заслання матері малолітній Б. Бобинський, як син «ворогів народу», опинився в дитячому розподільнику м. Курська. Повинен був забути все: батьків, рідну мову, Україну. Мати, втративши слід сина, побивалася за ним, як чайка. Зрештою, один з листів знайшов його. У синовім серці зароджується думка-мрія з'єднатися з матір'ю. Відбувши покарання,

мати разом із сином повертається на Тернопільщину, до родини. Але не довго вони були разом: 1947 р. матері не стало: померла в селі Мозолівка на Тернопільщині.

Борис залишився круглим сиротою. Ще перебуваючи в будинку безпритульних Курська, навчився грати на гітарі, пробував писати. На Україні потяг до музики і пісні посилювся, особливо після того, як він переїхав до своєї тітки в село Великі Гаї біля Тернополя. Тут він навчався в школі, близько зійшовся з патріотично настроєною сільською молоддю, почав писати українські пісні, серед них і патріотичного змісту, пов'язані з національно-визвольною боротьбою.

Згодом поступив навчатися в Крем'янецький педінститут, але 28 квітня 1950 р. був заарештований органами КГБ, відправлений до Тернополя, звідти до Львова, де відбувся суд над Б. Бобинським та групою молоді з Тернопільщини. Засудили Бориса на п'ятнадцять років виправно-трудової колонії за створення і пропаганду анти-советських пісень. Як свідчать документи, що їх наводять згадані автори статті, Б. Бобинського заслали в «Речлаг» на ОТП (окремий табірний пункт), № 62 29 шахти. Тут він працював на тяжких роботах до весни 1954 р.

За участь у страйку на шахті № 29 Б. Бобинський потрапив у штрафну «підрядну» шахту № 11, а згодом до шахти № 9-10. Як згадує І. Олещук, який на цій шахті зустрівся із своїм земляком-поетом, Б. Бобинський у неволі був табірним бардом, написав багато пісень. Але переправити їх на волю майже не було змоги. При звільненні в'язнів так ретельно перевіряли, що рідко кому вдавалося заховати щось писане. «Більшість його (Б. Бобинського — Ф. П.) творів назавжди зцезла там, на північній вічній мерзлоті й невідомо, чи колись будуть знайдені».

З тих творів, які зберегли, запам'ятавши, друзі, назовемо «Марш сіроманців» («Ми йшли вперед, а клятий день згасав»), «Де вітер вирус у хвилях бурану», ліричні вірші, присвячені невідомій нам ближче дівчині Ліді N., «Чого ще ждати» та інші. Але найбільшої популярності зазнала «Пісня про Оксану» Б. Бобинського, яка постала у місцях заслання, звідкіля повернулася на Україну, народньою. Особливо популярна вона на західно-українських землях, на Львівщині.

...Я вперше почув її у 70 роки в Трускавці, біля життєдайного водяного джерела. Кожного зворушувала до сліз своєю ніжністю, чутливістю, вірністю в коханні. Ніхто не знав автора пісні, його долі, його трагедії, яка, безумовно, відбилася у цій задушевній сповіді. Очевидно, Оксана — це не просто поетичний, узагальнюючий образ, а конкретна особа, до болю дорога авторові пісні, джерело світла, яке зігрівало його в холодній неволі. Чи один з політичних в'язнів сталінських концтаборів носив у серці світлий образ своєї Оксани, яка тяжко переживала трагедію розлуки.

Поет-засланець повернувся на Україну разом зі своїми піснями, які жили в його серці, за які його засудили, але які йому давали наснагу вистояти, не скоритися, не впасти духом. Сім з половиною років не зламали його, не вбили його пісні!

Повернувшись із заслання, Б. Бобинський поступово набував прав громадянства. Закінчив театральний інститут імені Карпенка-Карого, працював на львівському телебаченні, мріяв себе присвятити літературній творчості. Та нещасний випадок на ріці під Хотиним 1970 р. обірвав його життя у розквіті сил. Залишилася жити «Пісня про Оксану» (до речі, вона має кілька варіантів) та інші твори поета-страдника.

З віршів Василя Бобинського народньою стала стрілецька пісня «Синя чічка», з невольничих віршів його сина Бориса статус народньої здобула «Пісня про Оксану». Так батько і син поєдналися в духовній культурі нашого народу.

Пісня про Оксану

Я чую, Оксано, твій голос тужливий,
То вітер його з України приніс.
Я чую, як б'ється в нім горе бурливе,
Я бачу твій погляд, туманний від сліз.

Оксано моя, нас давно розлучили,
Повік будеш жити у серці моїм,
Твій погляд далекий, коханий і милий
Несу я в житті ідеалом своїм.

14.III.1994

«ЧИ ЧУЄШ МІЙ ДРУЖЕ, ЮНАЧЕ?»

До патріотичних пісень завжди мали загострений слух ті, які їх любили і ті, які їх переслідували і намагалися закувати їх в кайдани. Любили люди, які мали благородне серце і готові були всім пожертвувати в ім'я свободи; переслідували їх прислужники режиму, черстві, мертві душі, які мали одне завдання: винюхати, хто поширює такі пісні, складає, співає. Йдеться, звичайно, насамперед про пісні народні літературного походження, що стосувалися національно-визвольного руху: стрілецькі і повстанські. Вони належали до пісень заборонених, їх виконання, навіть у вузькому колі, вважалося злочином, розглядалося як ворожа націоналістична пропаганда. Скільком-то в'язням сталінських концтаборів, крім інших провин (навіть читання повістей на історичну тематику А. Чайковського, Б. Лепкого, не говорячи про О. Бабія) інкримінувалося поширення націоналістичних пісень. А до них можна було зарахувати будь-яку пісню, що стосувалася минулого, оспівувала козацьку волю.

...Пригадую, як в кінці 40 на початку 50 років, навчаючись у Чернівецькому університеті, я залюбки співав не лише в студентському хорі, а й в гуртожитку, а особливо в аудиторіях, де була добра

акустика. Тоді студенти після лекцій, пообідавши, розходилися по кілька чоловік по аудиторіях і там готувалися до занять. Коли втомлювалися від навчання, починали співати. Я із своїм однокурсником і земляком Миколою Стециком, бувало, більше співали, ніж студіювали такі догматичні премудрості, як марксизм-ленінізм. Починаємо потихо-ту чи іншу пісню, а потім входимо в азарт — і аудиторією розлягався сильний відгомін, який чути і в коридорі.

Співали різні пісні — козацькі, стрілецькі, а то й, кривдком, повстанські. Так одного разу мій товариш навчив мене пісню «Чи чуєш мій друже, юначе?», яка зразу запала в душу і словами, і мелодією. Кожен з нас відчував: пісня народилася десь у прикарпатському краї, зразу ж після війни, коли сталінський режим встановлював свою криваву диктатуру. Страшно було співати цю пісню. Але ми один одному довіряли, не могли втриматися, щоб не співати й такі, проскрибовані, пісні. Перед нашими очима проходило те, що ми бачили і відчували: знущання над поневоленим народом, плач і розпука мешканців цілих сіл, що їх вивозили в Сибір. Особливо сильне враження справляли узагальнюючі символічні образи священної ріки Дніпро, що висихає, зозуль, які «по деревах сідають, недолю Україні кують». Пісня промовляла до серця, будила сумління, заставляла думати, гартувала душу, наставляла волю.

Важко сьогодні відтворити всі нюанси переживань — і в сумних, викликаних усвідомленням того, що «мати закута в кайдани», і одчайдушно безстрашних. Адже крізь брязкіт кайдан в останній строфі пісні як присяга звучить заклик жити для України, щоб волю здобути їй.

Хто автор слів пісні і музики — ніхто не знав тоді і досі не знає. Це одна з тих широко розповсюджених пісень (особливо на Прикарпатті й Поділлі), які виникли на хвилях визвольної-революційної боротьби другої половини 40 років, сприймалися як заклик не коритися режимові. Вона повстала з горя і мук народу, мала на меті активізувати спротив існуючому ладові. Звернення «Чи чуєш мій друже, юначе?» адресувалося юнакам-патріотам, на плечі яких лягав основний тягар боротьби з пришельцем-ворогом. У листі до автора цих слів учасниця визвольного руху на Україні, політичний в'язень Ліда Романчук з Тернополя, яка цю пісню знає із 40 років, пише: «Дуже багато має варіантів (прояв болю) і не переспіваєш, бо й так душа рветься від отієї правди». «О скільки терпіння і мук! Все це виніс знедолений нарід України: і тюремні кайдани, брязкіт яких ще й досі дзвенить у вухах старших людей, які чудом вирвалися з тих тенет муки, страху, голоду». Авторка листа зауважує при цьому, що «мелодія зачаровує прекрасним звучанням, кличе до борні... Коли виникла? Приблизно 1947 року. Кожне село, кожен район співають її по-різному. Маю на увазі слова, мелодія одна і та ж».

У збірці «Повстанські пісні» (Тернопіль, 1992) В. Подуфалий опублікував один з різновидів пісні, де є ще така строфа:

Чи бачиш, Карпати сумують,
Дивлячись на ярмо синів,
А вітер тихенько по полі...

Пісня пройшла крізь душу народу, відбила трагічні переломи його долі, а водночас засвідчила незламність волелюбних поривань. Подаємо слова і мелодію пісні в одному із найбільш поширених її варіантів.

12.III.1994

Яр СЛАВУТИЧ

Я МРІЮ ПРО ЩАСТЯ ЖАДАНЕ...

Я мрію про щастя жадане,
Коли з верховіть навесні
Ти врониш, дніпровий каштане,
Пречисту пелюстку мені.

У теплій долоні крізь Київ
Я гордо нестиму її —
Признання відземного вияв
За всі поривання мої.

За труд і невтомливі мандри,
За серця надхнений борвій,
За слово моєї Кассандри
Про тебе, о Києве мій!

І будуть Славути близини
Лунати у дзвонах церков,
Вітаючи рідного сина,
Що вірну зберіг любов.

Едмонтон, 8 лютого 1970 р.

Микола ОЛІЙНИК

УРОК ГЕНІЯ

Дещо нетрадиційна ювілейна розмова

(Закінчення, 2)

Вульгаризаторство потрібне було т. зв. шевченкознавцям для неодмінного втасування поета в ряд російських соціал-демократів, революціонерів. Без того, мовляв, Шевченко — не Шевченко. Без Чернишевського, Белінського, Добролюбова Тарас, за їх трактуванням, так і залишався б співцем хуторянства, ну іще хіба поетом-бунтарем. Хохли, бачте, ніяк не позбудуться козацько-бандитського ганджу, це в них у крові. Доходило до абсурдних тверджень: такий-то твір Шевченко написав під впливом (враженням) такого-то російського автора. Ні більше, ані менше. Втім у підтасовуванні немає нічого дивного — цим невиліковним пороком страждала не тільки наука — вся правляча ідеологія. Її постулати вимагали безвідмовного підкорення всього і вся, виправдання (та ще й історичного!) власних непроглядних діянь.

Чимало таких недавніх тлумачів Поета іще топчуть ряст, перелицьовуючи свої писання відповідно з «духом часу». Бог їм суддя. Проте навряд чи-хоч один із них наважиться нині наводити оті щоденникові слова як доказ революційності Шевченка. Розуміють бо: прокинувшись сьогодні, Поет перевернувся б в домовині від нелюдських страхіть, що їх натворила «революційна» теорія і практика. І... прокляв би її творців.

Не такої революції жадав Поет. Навіть захоплюючись Гайдамаччиною, коли «...і кров за кров, і муки за муки», навіть закликаючи «обух сталить», він — тут не треба особливих доказів — ніколи не виправдував би звірячого вбивства того таки царя і царенят. Сатанинська помста, людиногубство — неодмінні атрибути революціонерів — не були притаманні гуманній натурі Шевченка. Він прагнув Справедливості, однак не будь-яким чином і коштом. Муза його кликала до змагання чесних, що визнавали і добре слово, і — як цього невістачало — силу. Така логіка його писань і діянь. «Я по плоті і духу син і рідний брат нашого безталанного народу», — зустрічаємо в одному з пізніших листів Поета. А народ цей, відомо, од природи добрий, без міри терплячий, у гніві ж — буває — страшний.

Революційна тональність творчості Шевченка ішла не від теорії, не від засвоєння якихось бодай найпрогресивніших учень, — джерелом

її було життя, була Україна — його любов, його біль, його надія. За неї він готовий проклясти «святого Бога», віддати найдорожче. «За неї душу погублю». І не десь, не в когось шукати захисту тричі ошуканому людові, за крутими плечима якого стільки славних діл, між якого стільки славних синів і дочок.

Захоплюючись іменами й подіями утвердженими, відомими, ми, трапляється, не звертаємо належної уваги на факти, сказати б, мешної значимості, що не лежать на поверхні. Розписуючи на всі лади дружбу Шевченка з російськими демократами, у той же час нехтуємо його зв'язками з вітчизняними діячами, роля яких у визвольному національному русі тому й здається не надто значною. Знаємо про декабристів, петрашевців, пізніших апостолів російського національного духу. А невже ж таки така убога наша українська історія на прояви прогресивної мислі? Не йметься віри. Підстав для цього предосить. Що ми знаємо, приміром, про Харківське таємне Братство середини минулого століття? Нічого. Хіба хтось з істориків місцевого університету може щось повідати. Наче й не існувало таке. Однак третє (жандармське) відділення дотримувалося іншої думки. Воно пильно стежило за діяльністю Братства і в зручний момент, як раніше кирило-методіївців, накрило його. І не з доброго, як кажуть, дива. Очолене Миколою Раєвським (з того славного українського кореня), Товариство¹ мало за мету «установити... конституційну форму правління» як найбільш сучасну. Організація мала статут, випрацювала звернення «До українців», поширювала нелегальну літературу із закликами до демократичних перемін у суспільстві. Харківці не називали себе революціонерами в звичному розумінні слова, однак форми, засоби і мета їхньої діяльності відповідала ідеї демократизації. І репресії, що їх зазнали, так само були відповідні: Петропавлівська фортеця, заслання, таємний нагляд. Цікавий запис у судовій справі члена Товариства П. Завадського лишила нам слідча комісія. В її висновку зазначається: «...оповіді, що ходили того часу про особистість Шевченка як друга народу, зародили в ньому, Завадському, бажання зробитися й самому чимось у цьому роді».

На шанобливу пам'ять заслуговує також «Малоросійський комітет» (60-ті роки), очолений підполковником Андрієм Красовським. Яка це блискуча (і мало знана!) постать в історії визвольного руху України! Потомствений дворянин, учасник Кримської війни, прихильник Гарібальді (був особисто з ним знайомий), він — завдяки Шевченкові та його оточенню — стає на шлях боротьби з соціальною несправедливістю. «Комітетчики» відстоювали демократичні принципи урядування, працюючи головно серед військових, відмовляли їх іти на придушення селянських заворушень. Красовський особисто пробирається в розташування дисльовованої в Києві військової частини і поширює там відозву із закликом не коритися антигуманним наказам офіцерів. Сміливця засуджують до страти, заміненій, правда, двадцятьма роками каторги, яку й відбував, до речі, разом з Чернишевським, на

¹ Вживання Автором окреслень «Товариство», «братство», залишаємо як синоніми одного слова — Братство, — примітка Редакції.

сумнозвісних Нерчинських рудниках. Проте й тут, на каторзі, Красовський не розлучається з духовим своїм наставником, з пам'яті переписує й поширює його велелюбні поезії. Не остудили люті сибірські морози серця вірного сина України, — він прийняв за неї мученицьку смерть. Не на меншу повагу заслугове вірна подруга Красовського, дружина Марія. Так само дворянка, росіянка, що прекрасно володіла українською мовою, обожнювала Шевченка, вона після «політичної страти» чоловіка, на якій була присутня, опиняється в лікарні, де невдовзі й помирає. Це вірність, що мала б стати взірцем для сучасниці.

Нарочито не називаємо імена відомих діячів на тернистій ниві національного відродження, сподвижників Тараса Шевченка, друзів і однодумців, — таких, наприклад, як Куліш, Костомаров, Максимович. Слава Богові, про них писано і говорено, правда, в тональності, що не завжди відповідає їхнім заслугам. Утім одного з таких, нехай не вченого і не письменника, усе ж згадаємо: Платон Федорович Смиренко, син одного з найбільших цукрозаводчиків, доброго Тарасового знайомця. Що спонукало його фінансувати видання «Кобзаря»? Питання не риторичне, над ним не раз задумувався сам автор. Поміщик, який, здавалося б, мав ненавидіти «віршопльота» за його вільнодумство, заклики до непокори і до зміни існуючого ладу, раптом розщедрується й викладає неабияку суму на... видання крамольних творів. Парадокс? Нонсенс? Дивлячись з якої точки зору. Особисто Шевченко бачить у цьому знамення часу. Україна пробуджується. Не тільки гомін народних повстань провіщає благовість її нового дня — під хоругви священної борні все більше стає людей інтелектуально мислячих. Непослух можна придусити, втихомирити, а бунт душі, серця, мислі — ніколи. Він всепрониклий, невлотимий для «всевидячого ока», він — од Провиддя.

Не приви́дом бродить в Україні ідея «святої правди-волі», а все глибше проникає в дух і тіло народу, стає його щоденною Заповіддю. З ними, з ними-інтелектуалами й гречкосіями — йому, Тарасові, по дорозі. Не чужоземні месії відродять твою славу, Вкраїно, а свої, кривні, Христом-Богом благословенні на святе правее діло. Смиренки, Тарновські, Галагани, Гулаки, Залеські, Лазаревські, Репніни... А ще Афанасьєв-Чужбинський, козацький отаман Кухаренко, педагог Посяда, так само — Савич (спасибі, Миколо, що при okazji аж у Парижі передав Міцкевичові мій «Кавказ»)... Господи, це ж Україна! Імена, що яскравим сузір'ям сяють на небосхилі історії, чиї щедро висіяні зерна національного й духового відродження дали прекрасні сходи, породили значну плеяду пізніших славних діячів українського ресорджименто.

Гноблена, «огнем і мечем» січена, топтана важким московським чоботом Україна жила, дихала волею, знадливий присмак її бентежно лоскотав груди. Дух волелюбности вітав над старими козацькими могилами, Холодним Яром і Берестечком, над вишневими садками та білостінними городами. З молоком матері вбирали його у кров і плоть нові покоління. І ждали, і ставали на прю, вмирали і виживали знову. Нехай би приналежність до національно-визвольного руху обходила без активних, як на сучасне розуміння,

організаційних структур, то ця ідея культивувалася усе ж не на пустому місці. Її здавен несли у своїх проповідях церковники, жила вона у бойовій люті Кривоноса, Наливайка, Сірка, в тривожному рокотанні кобзарських струн і навіть у шепітних молитвах просячого люду. Що ближче до Шевченка — дух той могутнішав. Поет не лише підтримував вияви всенародної непокори, — своїми творами він поширював їх межі. Втім не тільки творами. Із уст в уста передавалася і так дійшла до наших днів легенда про зустрічі Шевченка з простим людом, про його дохідливе слово, що обпікало селянські душі спрагою волі. Він був для них многотерпцем і пророком.

Діяльність Шевченка перебувала в природній злагоді з помислами і пориваннями народу. Між ними не було непорозумінь, які вимагали б спростувань чи пояснень. Український розум з властивою йому доскіпливістю і кмітливістю жадбно вбирав багатовіковий історичний досвід нації і на цій, а не на якійсь іншій основі виробляв свою концепцію національного відродження. Вона полягала, либонь, в «розвінчаній», пізніше ленінцями сфальсифікованій теорії безбуржуазності й безкласовості української нації, виразником якої згодом став духовий виученик Шевченка Михайло Грушевський. Україна щасливо обходила своїми, вітчизняними, проповідниками й практиками. Так звану революційну демократичність занесено їй силами чужосторонніми. Головно — російськими. Імперськими. Царство їм небесне, соратникам «вождя» світової революції, що «діяли» в Україні, провокуючи масове братогубство, — вони переслідували насамперед ідеї так званої «світової революції». Українські проблеми, тим паче прагнення українців до самостійності, стояли їм вперек горла. Яскраво засвідчили це події громадянської війни та пізніших часів.

Тож дружба вітчизняних діячів з окремими представниками російської інтелігенції ще не дає підстав ототожнювати їхні погляди. Звернімо лишень увагу на такий, здавалося б, третьорядний факт, що його досі буцім-то не помічали доскіпливі шевченкознавці: серед численних посвят, які рясно увінчують вірші і поеми творця «Кобзаря», — жодної будь-кому з настійно приписуваних йому соратників та вчителів. Жодної! Окрім — В. А. Жуковському, якого, відомо, ідеї революційного демократизму ніколи й ніскільки не хвилювали. Випадковість? Аж ніяк. Звичайне несприйняття російщини, в якій подобі вона не поставала б. Шевченкові, як нікому з попередників, боліли болі тисяч і тисяч козаків, простих посполитих, що з волі самодержця-самодура власними тілами мусіли гатити бездонні невські та ладозькі болота, кістями виселяти «Сибір неісходиму», не кажучи вже про тортури солдатчини та кріпаччини. Історична пам'ять пекла йому мозок, ятрила душу. Великодержавницький дух, як його не вганяли в Поста, не міг знайти там пристановища. «Скажи Іванові Федьорці, нехай він до мене напише окремо, та тільки не по-московськи, а то і читать не буду», — застерігає Тарас в листі до старшого брата Микити. Чи не в цих мов би ненароком кинутих словах сутність ревнителя національного духу, національного слова! Співчуваючи трагічній долі росіян декабристів, називаючи їх «первими апостолами-великомучениками», він усім єством повстає

супроти «москальщини» та її уособлення — царизму. Іноді це почуття перекриває в ньому всі інші.

Все з волі Божої. Порухи наших душ так само. Однак несправедливо було б уважати Шевченка націоналістом-хуторянином, засліпленим ненавистю до царедворців. Чуйна душа Поета однаково вбирала болі знедолених своїх земляків, кавказців, або середньоазійців. Для всіх знаходиться в нього щире слово співчуття і розради. І не його вина в тім, що з дитинства «залите за шкуру сало» шкварчало в ньому лишень при згадці Росії. Не можна любити сусіда тільки за те, що наші городи сходяться до одної межі, — тут необхідні доброзичливість, взаємоповага, чого Україна, на жаль, не знала протягом багатьох віків. Та — додамо — не знає й тепер, навіть здобувши самостійність. До царистських зазіхань на її історію, економіку, культуру додалися й посягання на територіальну цілісність. То хіба це основа, на якій зріє любов і повага? Хіба історія в нічому не повинна вчити? Чуття приязні належить до обопільних, жодними директивами його не прищепити, не утвердити. Тож маємо вчитися в Шевченка розпізнавати добро і зло. Від кого б воно не йшло.

Сучасним поколінням, зацикленим на підпертих большевицькою тиранією марксистсько-ленінських постулатах, важко визнати нестандартні глибоко особистісні порухи поетової душі. З дитинства і до глибокої старости, на всіх шкільних та вузівських рівнях, нам утовмачували «вирівняний», підігнаний під компартійні догми образ поета-революціонера, вірного сподвижника російських соціал-демократів. Найменші відхилення в трактуванні його постаті вважались кривою, жорстоко цензурувалися, як, до речі, й сама творча спадщина Поета. Кобзар поставав всебічно «відредагованим», вихолощеним, речником утвердженої «верхами» ідеї. Особисті смаки, уподобання ретельно згладжувалися, замовчувалися в ім'я облудної «дружби народів» та «чуття єдиної родини».

Настав час глянути на генія України з позапартійних висот, як на людину, яка кинула виклик самодержавній системі, рішуче позбавилась вікових ланців духового рабства, своїм стражданням засвідчила невмирущість і незнищенність прагнення Волі. Приписування Шевченка до космополітичного кляну соціал-демократії — образа не тільки його пам'яті, а нації вцілому. Не прийшли місяці, не привнесені з європейських обширів ідеї пробудили українство до борні за свободу і незалежність, а його *одвічна нескоримість, святе правдолюбство, неситна віра у неминучість торжества справедливості*.² Вигадана продажними компартійними теоретиками приналежність Кобзаря до чужого соціал-демократизму розмагнічує потужну націонал-патріотичну ідею Поета. Святе для нього та і для нас діло перетворюється таким чином у вторинне, залежне од сторонніх чинників, впливів. Шевченко відчував вулканні суспільні поштовхи в Україні, оприлюднював їх як силу, здатну покінчити з ненависним ладом. Він вселив у душі гноблених віру в те, що «Встане правда! Встане воля!»

² Підкреслення тут — наше, Редакція «В. Ш.»

Сучасники, пізніші покоління нарекли Шевченка Батьком, Пророком, чие слово нарівні з Божим. Образ його мало не в кожній оселі так само поруч із Божим. Шевченко — це диво, явлене назавжди за всю багатовікову історію України. Чимало в ній постатей, гідних всенародної любові і шани, однак підняти підупалий дух нації до усвідомлення власної гідності зумів тільки він. Завдяки Шевченкові Україна одержала друге дихання, відчула в собі моральну мужність, якої не знала досі. Зроджене у зболенім серці поетове Слово, його одержимість і непоступливість у змаганні за свободу стали вірою мільйонів, негаснучою іскрою, що не раз підпалювала бікфордів шнур всенародного протесту. Їх, ті спалахи, нещадно гасили кров'ю тисяч і тисяч, але як неможливо увігнати в береги розбурхану весняну повінь, так ілюзорними виявлялися зусилля самодержців приборкати потяг мас до свободи. Полум'я розгорялося з силою ще небувалішою, цілющим вогнем охоплюючи близькі й далекі терени землі многостражденної. І так — до утворення на обломках імперії Української Народньої Республіки, її знаменитого Четвертого Універсалу, що проголошував суверенність нашої держави. Держави, розтровоєної у самім її зародку посланим виучеником соціал-демократів інтернаціональним Леніном, головно російським набродом. Так зроджена на революційній заквасці, яку настирливо вливали Шевченкові, шовіністична згряя розправилася з одвічним прагненням народу до незалежності, на багато десятиліть увєргнувши його в нове, комуністичне рабство.

... Спливло багато Дніпрової води, закутий в бетон перестав ревіти Ревучий, пролито ріки поту, крові і сліз. *З волі Всевишнього упала сатанинська імперія зла і насильства. Збезчещена, обікрадена, чорнобильськими громами оглушена, блискавками осліплена Україна здобула державність. На жаль, поки що гадану. «Єдиномислиє» і «братолюбіє» не вийшло. «Старший брат», котрий звик беззапечно розділяти і владарювати на неосаянній території колишнього СРСР, ніяк не змириться із втратою огнієї з найбільших колоній. Підступами, зрадою, погрозами намагається він не випустити з рук керівні віжки, не послабити віковий зашморг на шиї українського народу.*³ Досвід Генія й тут у пригоді, дає урок обачности та пильности щодо невірного сусіда, чий «безчестіє, і зрада, і криводушіє... нарізані на людських душах». Так світло далекої зорі десятиріччями світить нам і після того, як саме джерело його згасло.

180 літ, що одділяють сучасників від дня народження Тараса Шевченка, понад 130, — що минули з часу відходу у вічність, не применшили його морального впливу на уми і почуття людей. Вкарбовані в живу душу народу заповіді Поета, пристрасність у відстоюванні історичної долі нації животною силою впливають в жили нових поколінь. Святий наш обов'язок — тримати негаснучим те духове вогнище, не дати засмітити й притлумити його новітнім ревнителів «єдиної і невідомої», зовнішнім і внутрішнім, котрі заради уподобаних імперських звичок ладні «людською кров'ю шинкувати і рай у найми запродати». Тенденції до того, на привеликий жаль, очевидні.

³ І тут підкреслення наше — Редакція «В. Ш.»

Петро ЛАВРІВ

КОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ І СУМІЖНИХ СТЕПІВ

(Продовження, 2)

Основну масу людности Катеринославського намісництва становили українці. За даними 1784 р. в Північному Причорномор'ї жило 345,5 тис. осіб чоловічої статі, з них 5,961 кріпаків і 188,810 державних селян. На «казенних» землях жили також греки (5,804 особи), вірмени (4,060), польські цигани (726), грузини (295), шведи (219) та інші поселенці (корсиканці, польські євреї, альбанці й поляки). В Маріюпільщину примандрувало з Уралу 459 калмиків, яких у 1803 р. примусово переселено на землі війська Донського.²³

Українці до 1780 р. не знали кріпацтва і вільно переходили на нові землі. Вони не просили пільг, якими імперія заманювала чужинців, а хотіли тільки спокою, щоб їх не тривожили, не виселяли, і щоб вони без страху орали, сіяли й жали на рідній землі.

VII. Херсонська губернія

В 1774 р. Росія захопила Крим і на підставі Кайнарджійського миру отримала два виходи до Чорного моря: через гирло Дніпра, де заволоділа Кінбурнською косою, і через Керченську протоку, на березі якої лежали приморські укріплення Керч і Єнікале. Рівночасно імперія зайняла «кут» між Бугом і Дніпром і «бар'єрні» землі Приазов'я аж до річки Єї, які залишилися порожніми по трактату 1700 р.

В 1778 р. на місці укріплення Олександршанець, яке існувало на правому березі Дніпра з 1737 р., засновано місто Херсон, що своєю назвою мало увічнити стародавній Херсонес Таврійський на березі Криму в 2 км од сучасного Севастополя. В 1783 р. російсько-турецька границя вже проходила морем від гирла Дніпра до гирла Кубані.

На Херсонщині в 1780 р. поселено російських дезертирів, у 1782 р. — греків і італійців, а в 1783 — циган і шведів. Наступна група шведів прибула сюди в 1787 р. З 1783 р. поміщики переводили в Херсонські степи селян з українських, білоруських і російських губерній. У 1784 сюди виселено економічних селян, а в 1787–88 рр. приїхали перші німці з Гданська (тодішнього Данціга).

За Ясським договором Росії з Туреччиною в 1791 р. до Херсонської губернії прилучено Очаківську область із багатьма слободами, заселеними вихідцями з Росії та Молдавії. Молдавські бояри й чинов-

ники, яких за вірну службу під час війни царський уряд обдарував землями, набрали собі селян з України й Молдавії.

В 1802 р. створено Миколаївську губернію. Сам Миколаїв засновано як укріплення ще в 1784 р. Початок розвитку міста поклала верф (адміральтейство), збудована в 1788 р. В 1803 р. центр губернії перенесено до Херсону й губернію перейменовано на Херсонську. Там могли поселитися євреї ще з 1769 р. В 1809 р. вони отримали спеціальний устрій у виді хліборобських колоній. Протягом XIX ст. в Херсонській губернії євреї створили 21 колонію, німці — 131. На переломі XIX–XX ст. там і німці, і євреї становили по 4,1% населення. Тоді в Херсонській губернії питома вага українців дорівнювала 69,3%, росіян — 9,6%, білорусів — 1,1%, молдаван — 9,2%, болгар — 1%. У неврожайні роки степовики з Олександрійського та Єлисаветградського повітів утікали переважно на Сибір. Найменше покидали поселенці Тираспільщину. Німецькі колоністи виїжджали до Америки.²⁴ Найбільшим містом губернії в XIX ст. став чорноморський порт Одеса, який почали будувати у вигідній бухті на захід від Миколаєва в 1794 р.²⁵

VIII. Крим

8 квітня 1783 р. вийшов маніфест про включення Кримського півострова до складу Російської держави. Аргументовано цей крок імператриці спробою Туреччини захопити кубанські володіння кримського хана між річками Єєю та Кубанню. Генералові А. В. Суворому наказано: «Після приєднання народу татарського до держави її імператорської величності треба дати йому відчутти всі вигоди його стану». Суворова зобов'язано слідкувати, щоби російські війська відносилися до мешканців як до своїх співбратів.²⁶

У ті часи на півострові жило коло 250 тисяч осіб. Переважали татари. Греків, які раніше становили 1/8 людности, переселено в Маріупольщину. На північ від Перекопу жило трохи казахів, які залишилися там ще з військ Джінгісхана. Ногаїв, що там кочували перед війною, 1768–74 рр. переселено на Кубань. У Чуфут-кале (в околиці Бахчисараю), Карасу-базарі й Кафі мешкали також євреї, карайми, турки, італійці і цигани.

Новоприлучену до імперії територію разом з Таманським півостровом і степом між Дніпром, Кінкою та Бердою названо Таврійською областю. Решту кубанської землі, не зв'язаної з Кримом, прилучено до Кавказької губернії. В Криму царат оперся на татарських вельмож, яким надано всі права й привілеї російського дворянства. 334 нові дворяни зберегли за собою землі, якими володіли за ханів, багатьох нагородили чинами. Простих татар перетворено в казенних (державних) селян. Ханські володіння з різними прибутками відійшли до російської скарбниці.²⁷

Щоби поміщики не залишилися без робітників, російський уряд заборонив татарським селянам виїжджати з їхніх осель. Одначе очаківські турки таємно вивозили татар, а обезлюднені землі в Криму і на Кубані займали українці і росіяни. Лише з Пензенської області в

Таврію переселилося 1,288 селян, біля 4,000 післав туди Синод російської Православної Церкви. На початку 1785 р. направлено на південь 4,425 рекрутських дружин зі Смоленщини, Орловщини, Курщини, Рязанщини, Тульщини й Саратовщини. Для нежонатих вербовано дівчат. Із центральних російських губерній на Крим у 1786 р. приїхало 1,032 солдаток і 465 дівчат. За кожну завербовану дівчину агенти отримували до 5 рублів. На пропозицію князя Потьомкіна указом від 14 серпня 1783 р. переведено в Кримський степ калмиків, а в червні наступного року повернулося на попередні кочовища біля 14 тисяч ногайців. «На родину» «возвращались» із Туреччини донські козаки-некрасівці, які втекли з-над Дону після поразки Булавінського повстання. Добровільно переселилися в Тавриду 2,353 родини з Молдавії та 92 родини з-підпольської України.²⁸ Самого війська на півострові в грудні 1783 р. налічувалося 37 тисяч. Вони ж і почали після Нового 1784 року будувати гавань і верфи Севастополя на місці татарського сільця.²⁹

Російських солдатів і селян наділено землею в Феодосійському повіті. Разом із працюючими селянами на поміщицьких ланах улаштувалося десятниками чимало різних пройдисвітів. У 1787 р. в Симферопільському повіті повстали: Сан-Петербурзькі мазанки, Машгуш, Нова Слобода, Сабли.³⁰

Українські селяни прибули в степові райони Криму щойно в 1812 р. Походили вони з Васильківського, Канівського, Черкаського й Чигиринського повітів Таврійської губернії та із сіл Велика Знаменка й Мала Лепетиха Мелітопольського повіту тієї ж Таврійської губернії.³¹

ІХ. Колонізація Причорноморських і Приазовських степів на переломі XVIII–XIX ст.

Перед турецько-російською війною 1787–91 рр. розпочато формування нового козацького війська з однодвірців, розкольників, міщан і поміщицьких селян. Останніх звільняли від кріпацтва й поселяли на викуплених од поміщиків землях. Окрему групу поселенців становили селяни, приписані до промислових, будівельних і транспортних підприємств. Сюди слід зачислити й запоріжців, які працювали лоцманами на Дніпрових порогах. Коли в 1792 р. уряд «пожаловал» молдавським боярам 260 тисяч десятин землі, майже всіх мешканців тамошніх сіл записано молдавцями, бо за ними як вихідцями з-за границі зберігалася особиста свобода.³²

Щоби поповнити російську армію для війни з турками, Потьомкін звернувся в 1787 р. також до запоріжців, які після зруйнування Січі залишилися на рідних землях. В Олешках організовано «кіш лояльних козаків» під проводом Сидора Білого і Зиновія Чепіги. 12 тисяч добровільців стали ядром Чорноморського козацького війська, яке під командуванням ген. О. В. Суворова вигнало турків з міжріччя Бугу й Дністра. На здобутих землях створено Бузьку козацьку армію. Центром козацьких поселень стала Слободзея над Дністром. У 1790–92 рр. там у 28 військових поселеннях жило 5,068 колишніх запоріжців. Разом з дружинами й дітьми їх було 9,482 особи.³³

Своїми початками Бузьке козацтво сягає 1769 р., коли зформовано козацький полк, у якому були молдавські, волоські, альбанські, болгарські й сербські добровольці. В 1785–86 рр. за наказом Потьомкіна набрано два полки бузьких козаків, яких в 1787 р. прилучено до Катеринославської козацької армії. В 1788 р. обидва полки об'єдналися й до них приписано 3,800 південноукраїнських селян. Бузьке козацтво розпущено в 1797 р. Через 8 років його відновлено в кількості 6,400 (в 1812 р. — 9,400) вояків. Коли в 1817 р. бузьких козаків переведено в поселенців, вибухнуло повстання. Царська влада жорстоко розправилася з повстанцями.³⁴ Пізніше над Буг (Бог) утікали незаможні козаки. Військова старшина оголошувала втікачів колишніми запоріжцями й не віддавала їх у кріпацтво.

Катеринославське козацтво, зформоване Потьомкіним з двох бузьких козацьких полків і місцевих колоністів, брало участь у російсько-турецькій війні 1787–91 рр. Після призиву купців, ремісників і старообрядців набрано 50 тисяч, з них 10 тисяч справжніх козаків. Вони відзначилися в боях з турками за Акерман (тепер Білгород Дністровський). У 1797 р. в усіх козацьких військах служило 42 тис. вояків³⁵. Після розформування Катеринославського козацтва біля 3,000 його колишніх козаків у 1802 р. переселилося на Кубань, де вони поповнили ряди Чорноморського війська.³⁶

Причиною переселення українських козаків на Кубань було побоювання царського уряду, щоби чорноморці не зв'язувалися з Задунайською Січчю і козаками, що доживали віку на рідній землі. Перші загони чорноморців поселено над Кубанню в 1792 р. Їхні пограничні оселі тягнулися по правому березі річки від гирла Лаби до Азовського моря. В 1795 р. там жило біля 25 тисяч українських козаків і трохи росіян. Їм наділено землю між річками Кубанню і Єсю загальною площею коло 30,000 км² і надано самоуправління. До 1800 р. вони самі могли вибрати собі отаманів, пізніше їх призначав уряд.

На Кубань, де ще зберігалася адміністративна організація, основана на запорізькій системі, втікали українські селяни з Чернігівщини, Полтавщини й Харківщини в 1809–11, 1821–25 і 1848–1850 рр. Частина цих козаків і кріпаків зупинялася аж над Тереком.

У 1860 р. Чорноморське козацтво об'єднано із 6 бригадами пограничних військ. Нову формуцію під назвою Кубанське козацтво очолював назначений урядом російський генерал, а колишню автономію обмежено до вибору станичних отаманів і суддів.³⁷

Після російсько-турецької війни 1789–91 рр. на правобережних січових землях поселилися колишні піддані Оттоманської імперії — румуни, молдавани, вірмени й альбанці. В 1795 р. в Таврійську губернію над Молочні Води перекочувало з Кизлярського степу 7,000 ногайців. Дальше вільне переселення припинив Указ від 12 грудня 1796 р., який заборонив у Катеринославській і Кавказькій губерніях, у Таврійській області, над Доном і на Таманському півострові самовільні переходи з місця на місце не тільки селян із власницьких і казенних земель, але й чужинецьких колоністів.³⁸

Х. Німецькі колоністи

Найчисленнішу групу чужинецьких колоністів на Південній Україні творили німці. Їх запросила цариця Катерина II ще в 1753–64 рр. У червні 1765 р. вона видала спеціальний запрошувальний маніфест. Опісля запрошення повторив у 1804 р. цар Олександр I. Німцям обіцяли вільні (незаселені) землі, запевнювали релігійну свободу, місцеву автономію та звільнення на 10 років од податків.

Найперші німецькі родини з Прусії та Саксонії осіли в межиріччі Кальміюсу й Грузького Еланчика. В Катеринославській і Таврійській губерніях першими поселилися 755 данцізьких громадян. З бігом часу німецькі колонії вкрили українські степи від Ростова поза Одесу, Дністер (в Акерманщині). На Підкавказзі німці осіли на Кубані й Ставропольщині.

Найгосподарнішими серед німецьких колоністів були визнавці вчення Симоніса Меннона (1496–1561), який відрікся католицизму й проповідував, що тайна взаємовідношення між особами Пресвятої Трійці не підлягає обговоренню. Перші менноніти на Україні поселилися на Хортиці («А на Січі мудрий німець картопельку садить» — Т. Шевченко). У 1804–05 рр. В Новоросійській губернії жило 958 меннонітських родин.³⁹ Коло 1835 р. їм наділили ще 9,500 десятин в Олександрівському повіті, а в 1836–52 рр. 145 молодих меннонітських родин створили Маріупільську округу.

В 1814 р. в Булжацьких степах поселилося 8 тис. варшавських громадян переважно німецького походження, а після наполеонівських війн Дунаєм приплило 10 тисяч хіліястів (від грецького слова хіліос = тисяча), які очікували царства Божого. Вони осіли на лівому березі Дністра, частково над Молочними Водами.

Серед попередніх німецьких колоністів у Йозефсталі розчинилася група галицьких швабів, направлених туди в 1801 р. Учасники російсько-німецького легіону з протинаполеонівської кампанії в 1815–18 рр. влилися в шведські колонії над Дніпром. Швайцарські німці в 1803–1805 рр. заклали на відстані 16 км від Феодосії Цюріхталь.⁴⁰

Згідно з переписом 1897 р. в Акеранщині, Херсонській, Катеринославській і Таврійській губерніях жило 295,5 тис. німців, які становили там 4–6% населення. За німецькими даними в 1911 р. на півдні України жило 489 тис. німців, з них 42,6% було євангеліками, 36,7% — католиками й 20,7% меннонітами. Кількість німецьких колоній поступово зростала: 1890 р. — 384, а в 1914 — аж 966. За даними Енциклопедії українознавства перед Першою світовою війною в Південній Україні жило 430 тисяч німців. Під час громадянської війни їхні ферми громив анархіст Нестор Махно, а 1921 р. десяткував голод. Коли в 1943–44 рр. з України відступала німецька армія, 350 тисяч німців евакуювалося до Вартегавської округи в Східній Пруссії, а після повернення Червоної армії біля 250 тисяч НКВД вивезло за Урал.⁴¹

XI. Молдавани й інші колоністи

Раніше від німців (зразу після російсько-турецької війни 1787–91 рр.) у районі острова Хортиці поселилися молдавани. Їхнім боярам цар виділив 250 тисяч десятин. Перед тим, ще в 1775 р. молдавани в Новоросії за кількістю населення займали друге місце (18,7%) після українців (64,9%) і перевищали росіян (13,4%). В Єлисаветградському повіті в 1882 р. жило 43,8 тисяч молдаван (11,3%). На початку XIX ст. на Південній Україні вони називали себе волохами.⁴²

В 1795 р. в районі Олександрійського висілка 200 греків створили піхотний дивізіон. Там рядовим наділено по 60 десятин, а офіцерам по 80–300 десятин. Пізніше в 1820 р. 369 греків поселилося в Ізмаїлі, а в 1829 над Калкою малоазійські (анатолійські) греки заснували село Анадолю (тепер Донецької області).

З-поміж інших чужинців, поселених на українських степах, досі ми не згадували ліфляндців, етнічну групу латишів з краю між Ризькою затокою, долиською течією Західної Двини й Чудським озером, і колоністів з західно-європейських країн. Останніх у кайданах привіз в Ахтирську гавань фрегат «Борисфен» 30 листопада 1783 р. Князь Потьомкін і інші колонізатори не гребували жодними методами, обманювали царицю Катерину і пізніших царів. Коли Катерина їхала Дніпром, мешканців «потьомкінських» сіл, яких у дійсності було небагато, переганяли вночі з місця на місце, щоби вони по 5–6 разів вітали монархиню. Як показували їй забудований Херсон, лише близькі будинки були справжніми, дальші намальовано було заздалегідь на щитах.

Приплив чужинців, безперечно, знизив питому вагу української людності в степових поселеннях, але вона становила понад $\frac{2}{3}$ всього населення т. зв. Новоросії:

Національності		1763–64		1782	
		тис гол.	%	тис гол.	%
Разом		67,7	100	202,4	100
з них:	українці	50,7	74,8	144,8	71,5
	росіяни	8,2	12,1	18,4	9,1
	волохи	6,2	9,2	18,2	9,0
	серби	1,4	2,0	1,3	0,7
	поляки	0,6	0,8	1,1	0,3
	болгари	0,2	0,2	0,7	0,4
	угорці	0,1	0,1	0,3	0,3
	німці	0,1	0,1	0,1	0,2 ⁴³

XII. Закріпачення селян

Цариця вірила своїм фаворитам і щедро обдаровувала їх південно-українськими землями. Наприкінці 1787 р. отримали: кн. О. О. Бяземський 5,247 десятин, кн. Г. О. Потьомкін 42,441 дес., кн. Прозоровський 31,380 дес., генерал-майор Голицин 22,800 дес., тайний советник (радник) Неплюєв 22,000 дес., кн. Трубецькой 21,500 дес., граф Румянцев 17,563 дес., генерал-майор Толстой 16,048 дес., генерал-майор Кутузов-Голеніщев 15,000 дес. Нижчі чини одержали наділи.

Козацька старшина, яка погодилася з колоніальною політикою царизму й приняла дворянство, була також наділена землями. Полковник Сторць на річці Томаківці 14,636 дес., полковник-осавул Пишмич над Кам'яною Сурою 12,490 дес, отаман Кірпан над Томаківкою 10,912 дес., старший Сидір Білий над Інгульцем 9,000 дес., отаман Яків Вершацький над Дніпром 7,950 дес. та інші. Хто не погоджувався з колоніальною політикою братнього царизму, емігрував у Волицину. Тих, які не встигли втекти, заслано до Сибіру.

На південноукраїнських приватновласницьких і державних землях у 80-90-их рр. XVIII ст. проживало 423,2 тис. а на поміщицьких — 28,7 тисяч чоловічої статі. Щоби збільшити кількість кріпаків, поміщики у 1795 р. переселяли в Причорноморські степи панщизняних селян із колишніх польських володінь, які ввійшли до складу новостворених Подільської та Брацлавської губерній.⁴⁴

Хоч указ від 12 грудня 1796 р. не повністю закріпачив селян на півдні України й Підкавказзі, а лише заборонив їм міняти місце проживання, налякані поміщицькі піддані почали втікати з приватновласницьких земель Бахмутського і Павлоградського повітів на землі війська Донського. Багато родин з худобою мандрувало аж до Сибіру. На границях Новоросії влада організувала роз'їзді команди, які повертали зловлених на старі місця. Так само ловили втікачів іх Західньої Новоросії за Дністром.

XIII. Колонізація Буджацьких і Басарабських степів

Під час російсько-турецької війни в 1806-12 рр. до Буджаку між гирлами Дунаю і Дністра, де раніше перебувала Буджацька або Білгородська орда, переселена царським урядом у 1770 р. в приазовські степи, втекло з-під гніту турецьких паш багато болгар, гагаузів, сербів і інших християн. У 1815 р. болгарські верховоди просили в царя дозволу на зформування болгарського козацтва. Щоб не відривати болгар від землі, їм відмовлено, але виділено 4 округи без поміщиків і за кожним болгарином чоловічої статі закріплено по 60 десятин землі.

У 1806-12 рр. на півдні Басарабії повстало 25, а в 1830-32 рр. ще 11 болгарсько-гагаузьких осель. У середині XIX ст. в українських (розуміється правобережних) степах господарили вже 92 болгарські колонії. Коли на початку 1860 роках значну частину Басарабії

закопили румуни, 30 тисяч болгар уткло в Приазов'я, де багато з них померло з голоду й од хворіб.

Гагаузи втікали в Південну Басарабію з Північно-Східної Болгарії та Добруджа. Їхня мова належить до південно-західної огузької групи тюркських мов. Мабуть, вони — потомки печенігів, огузів (торків) і половців, які під натиском одних на других, а половці — під натиском татарської орди втікали за Дунай, де прийняли православ'я та слов'янську культуру. Деякі народознавці твердять, що гагаузи — потурчені болгары.

В Буджаці болгары й гагаузы засновували спільні села й приймали поміж себе греків, сербів, молдаван, євреїв і альбанців. 28 грудня 1819 р. задунайським переселенцям надано всі права й переваги, якими користувалися чужоземні колоністи, поселені в Новоросійській губернії та Басарабії.

В 1818 р. по всій Басарабії скиталося багато жебраків з українських і російських губерній. Інструкція від 17 грудня 1817 р. забороняла повертати втеклих селян, які поженилися з місцевими, занялися ремеслом або прибули за Дністер перед підписанням Бухарестського миру в травні 1812 р.

Література

23. Е. И. Дружинина. Там же, — С. 157-160.
24. «Енци. слов». «Брокхаза и Ефрона». — 1903 р. — Т. XXXVII. ст 168
25. Е. И. Дружинина. «Северное Причерноморье в 1775-1800 гг.» — М., 1957. ст. 3-5.
26. Там же, — ст. 92-93.
27. Там же, — ст. 92-98.
28. Там же, — ст. 127-128, 130.
29. Там же, — ст. 132.
30. В. И. Наулко. «Развитие...» (див. ц. 16), ст. 281.
31. Крымский облархив. ф. 26, оп. I, ед звер. 24489., л. 1-47.
32. Е. И. Дружинина. «Южная Украина в 1800-1825». М., 1970, ст. 78.
33. Е. И. Дружинина. «Северное Причерноморье в 1775-1800 гг.» — М., 1959, ст. 190.
34. «Encyclopedia of Ukraine». Toronto, 1984. — V. I. — p. 251.
35. Е. И. Дружинина. «Северное Причерноморье...» — ст. 190.
36. «Encyclopedia of Ukraine». Toronto, 1988. — V. II. p. 430.
37. «Encyclopedia of Ukraine». — V. I. — p. 244; V. II — p. 695.
38. Е. И. Дружинина. «Северное Причерноморье...» — ст. 175.
39. Е. И. Дружинина. «Южная Украина в 1800-1835 гг». М., 1970, — ст. 127.
40. Там же, ст. 146.
41. «Encyclopedia of Ukraine». — V. II. p. 43-47.
42. В. И. Наулко. «Развитие межэтнических связей на Украине». К., 1975, ст. 49.
43. Там же, ст. 21.
44. Е. И. Дружинина. «Южная Украина в 1800-1825 гг.» — М., 1970, — 76.

Продовження буде

Василь ІВАНЬО

Ужгород, Україна

СУДОВА СПРАВА ЗА ЧИСЛОМ 16

Доля Володимира БІРЧАКА не була ласкавою. Але все своє свідоме життя присвятив він літературній діяльності. Бірчак 20 років працював на Закарпатті, займав посаду урядовця земельного та шкільного урядів в Ужгороді й учителював в Ужгородській українській гімназії. До приїзду в карпатський край він працював на відповідальних посадах в Дрогобичі, Самборі і в Камянець-Подільському університеті.

Перебуваючи в Ужгороді, Володимир Бірчак зосередив свою увагу на культурне надбання русинів-українців. Результатом його дослідження стали «Літературні стремління Підкарпатської Русі» (1921 р.). В 1937 році вийшло друге доповнене видання «Літературні стремління...». Друком вийшли ще збірки оповідань «Причта» (1981), «Золота скрипка» (1937), «Карпатська Україна. Спомини і переживання» (1940).

Володимира Бірчака зацікавило ще в юності історичне минуле рідного народу, зокрема князівські періоди. В 1922 році появилася перша з його історичних повістей «Василько Ростиславич» (2 томи), а пізніше «Володимир Ростиславич» (1930), «Проти Закону» (1936), «Велика перемога» (1941), «На нових землях» та багато інших.

Невинною жертвою сталінського режиму став цей видатний культурний діяч Карпатського краю, письменник і просвітитель, академік, професор Ужгородської гімназії...

В осінню середу 1945 року, на станції Мукачево в купейний вагон ч. 10 поїзду Москва-Прага, привітавшись по-військовому з кондуктором, увійшов майор КГБ Гаценко у супроводі двох автоматчиків.

На Східній двірець Златої Праги «ріхлик» прибув із запізненням майже на одну годину. Та майор не хвилювався. Він знав, що нікуди від нього не дінеться людина, досьє на яку містилося у невеликій польовій сумці. Мешкала вона по вулиці Собреславській, 22.

Володимир Бірчак люб'язно, за українським звичаєм, прийняв відвідувачів, пригостив чаєм, а довідавшись, що вони з Мукачева, де колись він працював професором гімназії, жадібно став розпитувати, як живуть його земляки.

Не пошкодував майор гостинністю. Випив він після довгої дороги гарячого чаю, запитав ради пристойності і про новини в «Златій Празі», а тоді раптом:

— Громадянин Бірчак! Знайомтесь з протоколом на ваш арешт. — Його голос ураз набув металевої люті.

— Ви не маєте права мене арештувати, я громадянин Чехо-Словаччини!

— Збирайте речі, в Мукачеві розберемося.

Володимир Бірчак взяв окуляри, читає постанову на арешт. У лівому кутку смертельного папірця записано: «Затверджую: н-к ТОНКГБ, капітан Лопаревич, 9.IX.1945 р.». А нижче: «Арешт санкціоную, військовий прокурор, майор юстиції. І нерозбірливий підпис червоним чорнилом». 11.X.1945 р.

Далі у записці зазначалося:

ПОСТАНОВА на арешт. м. Мукачеве, 9.X.1945 р.

Я, заст. нач. ТОНКГБ ВЗО зд. майор Гаценко переглянув матеріали на БІРЧАКА Володимира Івановича, 1881 року народження, урож. с. Любинці Стрийського району, Львівської області, який проживав в м. Празі, ЧСР, українець; гр-на Чехословаччини, пенсіонера, одруженого, освіта вища, безпартійний. Виявив: БІРЧАК Володимир Іванович є заст. голови «Національної Української Ради, Націоналістичного органу ЗУНР в місті Дрогобичі і заст. голови „Нединого комісара Галич“. В 1919 емігрував в Каменець-Подільськ, де був уряд Петлюри — „Директоріум“.

Проживаючи з 1920 по 1939 роки на Закарпатській Україні, був членом правління українського націоналістичного товариства „Просвіта“, керував юнацьким націоналістичним рухом „Пласт“, працював у редакціях націоналістичних газет...

При виникненні в 1939 році так зв. „Карпато-Української Республіки“ на чолі з націоналістом А. Волошином, брав активну участь у роботі цього „уряду“, працював у міністерстві просвіти, командантом „Пластового Уладу“, юнацької української націоналістичної організації, підтримував зв'язки з українською еміграцією в Берліні, писав туди різні статті, писав книги, в яких вихваляв Німеччину.

На підставі викладеного... гр-на БІРЧАКА Володимира Івановича... арештувати. Порушити проти нього кримінальну справу по ст. № 22 Нар. Ради Закарпатської України від 18.XII.1944 р. „Заст. н-ка ТОНКГБ-Гаценко“.

Тремтячою рукою підписав, як ознайомився:

— Пане майоре, я вірю вам, що на суді ви даєте мені можливість розказати правду. Я ні в чому не винен.

— З'ясуємо, — відрізав майор.

Під час обшуку у затриманого знайдено і вилучено: Посвідчення особи № 738-1, абонамент на проїзд ч. 14193-1, записна книжка, книга В. Бірчака «Карпатська Україна», газета «Наступ», вирізки з газет, листи в редакцію, копії газети «Нова Зоря», грошей-чеських крон 500, газету «Дух нашої Держави» та інші літпраці.

«Добродій» Гаценко вилучені гроші повернув арештованому. А все інше — в папку «кримінальної справи».

І потяглися нескінченні допити. Зранку до ночі. З ночі до ранку.

— Де, із якого часу ви проживали в ЧСР?

— З 1920 року до 1939 року в різних місцях Підкарпатської України

— Мукачеві, Ужгороді, Хусті, а з 1939 року — в м. Брно.

— Де ви проживали і з ким співпрацювали до 1920 року?

— Після закінчення в 1905 році Львівського університету працював учителем гімназії у Львові, одночасно був редактором української газети «Світ».

Щиро і правдиво розповідав слідчим про своє життя. Рік за роком з хронологічною послідовністю.

Із 1908 по 1918 рр. проживав у Дрогобичі, був завідуючим гуртожитку в гімназії, одночасно працював у кооперативній касі взаємодопомоги «Народний Дім». У 1918 році, коли після розпаду Австро-Угорщини виникла «Західньо-Українська Народня Республіка» (ЗУНР), переселився в Камянець-Подільський, а звідси евакувався в Бухарест, Відень, а з лютого 1920 р. перебрався в Ужгород.

Тут до осені 1924 р. працював інспектором відділу шкільного управління, готував для шкіл краю підручники. Від осені 1924 р. по лютий 1925 р. викладав в гімназії в Мукачеві, а з 1925 року по листопад 1938 — в Ужгородській гімназії.

Був членом українського націоналістичного товариства «Просвіта» (так записано в протоколі), очолював літературно-науковий відділ. Одноразово керував «Пластом» Підкарпатської Русі, брав участь у виданнях газет «Сокол», «Юнак» та інших.

Разом із Степаном Папом виробив Статут «Пласту», співробітничав із газетою «Нова Свобода», був інспектором семінарій, викладав в гімназії. Працював у міністерстві освіти в уряді Волошина. Коли Карпатську Україну окупували гонведи, Володимир Бірчак очолив «Український евакуаційний комітет». Так потрапив у Брно (ЧСР).

У Брно (1939–1945 рр.) займався літературною діяльністю, видав книгу «Карпатська Україна» (у видавництві гетьманського національного журналу «Нація в поході»), історичний роман «Велика перемога», співпрацював у газеті «Українська Дійсність».

І ось 24 вересня 1945 р. народжується документ:

Я, заст. начальника Транспортного відділу ВЗО-39 НКВД СРСР підполковник Гаценко прийняв до уваги: БІРЧАК В. І. дійсно звинувачується в тому, що в 1918 р. був заступником голови національної Ради, з 1920 по 1939 рр. був в управлінні націоналістичного товариства «Просвіта», а в 1939 р. був «командантом» контрреволюційної націоналістичної молодіжної організації «Пластовий Улад». Писав статті та книги націоналістичного змісту, підтримував націоналістичні зв'язки з Німеччиною, з 1940 по 1945 роки був членом української націоналістичної організації «Українська Громада», в 1944 р. входив в управління цієї організації, редагував газету «Українська Дійсність».

На цій основі винесли постанову: «керуючись ст. ст. 128–129 УПК РСФСР (а деж український Кримінальний процесуальний кодекс?), притягти БІРЧАКА Володимира Івановича як звинуваченого по постанові ч. 22 Народної Ради Закарпатської України від 18.XII. 1944 р., чим оголосити звинувачення під розписку в данній постанові».

Можемо собі уявити, під яким «тиском» підполковника підписав Володимир Іванович неправдиву писанину, хоча все ще вірив офіцерові, що «розбереться». Копія постанови направлена прокурору. Ось що гласить цей документ:

Головна Прокуратура Закарпатської України в Ужгороді. Число. През. 1691/1945-IV.

До Спеціального Суду Закарпатської України.

Копія: Нач. ТО. НКВД в Ужгороді.

Надсилаю на розгляд справу про звинувачення БІРЧАКА Володимира Івановича разом з постановою про віддання його до Суду.

Звинувачений БІРЧАК Володимир Іванович утримується під вартою в тюрмі в Ужгороді і з цього числа рахується за Спеціальним Судом.

Ужгород, 13 грудня 1945 р. Головний прокурор Закарпатської України (Є підпис. Безрозшифровки. Але юристи того часу встановили, що це підписував Іван Андрашко).

Доводимо до відома читачів інший документ, сфабрикований русофілом Андрашком, заклятим ворогом закарпатських українців, яничаром із села Білки, що на Іршавщині (Закарпаття). А виносить він уже таку Ухвалу:

Головна прокуратура Закарпатської України в Ужгороді.

Число: През. 1691/1945-IV. Постанова від 1945 року, грудня 13 дня. Головний прокурор Закарпатської України [мабуть, соромно було йому назвати своє прізвище] розглянувши справу про звинувачення БІРЧАКА Володимира Івановича в тому, що займався антинародною націоналістичною та прогерманською діяльністю, — постановив:

1. Що матеріали слідства звинувачення, що його інкриміновано БІРЧАК Володимир Іванович, є досить доказаними.

2. Що слідство в справі доказано повністю, та звинувачувальний висновок відповідає матеріалам справи.

3. Що згідно параграфа 6 п. „3“ і „1“ Декрету Н.Р.З.У. від 18 грудня 1944 року, число 22, справа підлягає до розгляду в судовому засіданні Спеціального Суду при НРЗУ. Тому постановив:

1. Звинувачувальний висновок, що склали НКГБ, затвердити та віддати до Спеціального Суду.

БІРЧАК Володимир Іванович, народжений 1881 р. в с. Люблинці Стрийського району, Львівської області, мешканець Праги, по професії педагог, письменник, українець, не судимий.

2. Міри запобіжного заходу від нього залишити попередню — утримання під вартою.

3. Вважати за необхідне справу розглядати без участі сторін.

Ужгород, 13 грудня 1945 р.

Головний прокурор Карпатської України

Андрашко.

Ось вам і «найдемократичніший в світі суд», який вважає необхідним «справу розглядати без участі сторін».

Кому ж міг Володимир Іванович у вічі сказати, що все це видумка? Нікому. Хіба що «трійці».

Щоб «одягти» розправу у «законний» одяг, потрібні свідки. У ті чорно-криваві часи знайти їх було не важко. Один із них Долинич Георгій Георгієвич, 1904 року народження, уродженець і мешканець Перечина, директор середньої школи, член КПЧ (Комуністичної Партії Чехословаччини), освіта вища, жонатий, українець, не судимий.

Юда Долинич давав свідчення, яким його заздалегідь виштурмував слідчий:

— БІРЧАКА я знаю з 1925 року як викладача гімназії в Ужгороді (тоді Володимир Іванович давав освіту своєму майбутньому запродавцю).

— Ваші взаємозв'язки з БІРЧАКОМ?

— Нормальні. Рахунків не маю і не було.

— Що вам відомо про політичну діяльність БІРЧАКА?

— БІРЧАК мені відомий, як український націоналістичний діяч. Будучи в Ужгороді з 1920 по 1939 рр. (О, як добре запам'ятав дати!) БІРЧАК був активним членом «Просвіти», був в управлінні цього товариства, був редактором газети «Українське Слово». (Газета «Українське Слово» заснована в Ужгороді в 1932 р. Редагував д-р Михайло Брацайко. Виходила два рази на місяць).

Далі Юда стверджує, що «Пластом» керував В. Бірчак. Носили гальстуки українського націоналістичного кольору — жовто-блакитні. Літом перебували в таборах, їздили за кордон, в Болгарію, організовували туристичні походи. В 1939, коли виникла в Хусті Карпатська Україна, Бірчак переїхав в Хуст, де працював інспектором шкіл при уряді Волошина. В 1939 р. емігрував в Прагу. Був членом «Української Громади», редагував газету «Українська Діяльність», мав зв'язки із гетьманом Скоропадським. У 1943 році його викликали в пражське Гестапо. Причина невідома. Підписав Долинич і інші «докази», які «упорядкував» слідчий.

У період влади Августина Волошина на Закарпатті була тільки одна партія — «Українське національне об'єднання (УНО). Бірчак не був її членом. Був він почесним членом «Української Громади», якою в різні часи керували колишній гетьман Павло Скоропадський, Росов і Гомзин. 8 разів у 1940 р. Володимира Івановича викликали в Гестапо м. Брно (ЧСР) з приводу видання книг про політичні події на Прикарпатській Україні в 1939 р.

26 вересня 1945 року в Мукачеві був допитаний Василенко Олександр Михайлович, 1920 р. народження, уродженець с. Олешник, Севлюшської округи (Виноградівський район) із сім'ї службовця, за національністю росіянин, освіта середня, член КПЗУ (Комуністичної партії Закарпатської України), завідувачий відділом с/г Свалявської округи партії, прож. в Сваляві, вул. Сокольська, 968.

Василенко засвідчує, що В. Бірчак був в українському «теченню» з 1932 року. (Свідкові було тоді 12 років). Писав книги і статті «призывающие к созданию националистического государства Украина»).

Почувавши потилицю, слідчий підполковник Гаценко шукає і третього свідка. Ним став... в'язень Львівської тюрми Михайло Кочерган, 1886 р. народження, уродженець с. Стебни, Середньої Буковини (Румунія). Українець, одружений, освіта вища, юрист.

Ось його свідчення:

— Бірчака знаю приблизно з 1925 р. Я працював тоді начальником Земельної управи в Ужгороді. Бірчак просив мене оформити йому

чехословацьке громадянство. Прохання було задоволене. Мої діти ходили в Ужгородську гімназію, де викладав Бірчак. Я його знав тільки як письменника. Він весь час займався літературною діяльністю.

Ось чому на суд, за велінням русофіла-прокурора, не були допущені свідки. А між іншим, у справі є аркуш, де перераховані особи, які підлягали виклику на судові засідання: Долинич Г. Г., Кочерган М. С., Василенко О. М. Та вони не побачили свого «ворога народу».

...«Чорний ворон» зупинився по вул. Калініна, 7 (зараз ця вулиця носить ім'я О. Довженка). Автоматники вивели Володимира Івановича з машини, і тільки тоді він побачив натовп людей, які чекали останнього побачення з своїм любимим викладачем, наставником, порадиником.

Володимир Іванович змученим хриплим голосом крикнув:

— За правду стою перед судом. Допоможіть, люди, відстояти правду. Але сподіваюсь на Бога, він мені допоможе.

11 січня 1946 р. дубові двері будинку обласного суду зачинилися. (Вони і зараз стоять там, як німі свідки сотень, тисяч невинних жертв сталінської тюрми народів).

На лаві підсудних — оточений автоматниками 65-річний В. Бірчак — «український буржуазний націоналіст, ворог народу, німецький шпигун, чехословацький розвідник»...

В залі ще до прибуття трійки сиділа секретарка судового засідання Токар. Коли вона оголосила: «Встати! Суд іде!» — ніхто не скрипнув стільцем: зала була порожня.

У залю зайшла трійка. Ні прокурора, ні свідків, ні громадян. Судове засідання закрите, «воля пана Андрашко». Того ж самого русофіла.

Оголошується склад судового засідання: головуючий Русин, члени: Шолом, Пупчак. Головуючий засвідчує особу підсудного, задає питання. Ось деякі з них:

— Ви були в організації ОУН?

— В організації ОУН я не був.

— Які зв'язки ви мали з Кузелом?

— Кузел був директором Українського наукового інституту в Берліні. У 1939 році я отримав від нього вказівку давати для німецької преси детальну інформацію про політичне становище. Я цього не робив — не погодився.

В останньому слові підсудний Бірчак просив суд звільнити його. Підсудному (так записано в протоколі) було пояснено, що проти вироку оскарження подавати не можна.

Ось так. Але ж протокол судового засідання є юридичним де-факто тільки після підписання його головуючим. Але, на превеликий жаль, «великий юрист», спечений в партизанських об'єднаннях під Полониною Рівною, і до сьогодні не підписав протоколу судового засідання, отже цей документ не має ніякої юридичної сили.

...Суд порадився, і ось головуючий оголошує вирок:

292/46

Іменем Народу Закарпатської України 1946 року 11 січня в Ужгороді Спеціальний Суд Закарпатської України в складі:

Головуючого Русина,
та членів Шолома і Пупчака

при секретарі Токар, розглянув у закритому судовому засіданні кримінальну справу, без участі сторін, про звинуваченню:

БІРЧАКА Володимира Івановича, 1881 року народження, уроженця деревні Люблянці, Стрийського району, Львівської області, мешканця міста Прага, українця, із сім'ї священика, пенсіонера, по професії педагога-письменника, б/п, не судимого, в тому, що являвся активним членом українських націоналістів.

Установив:

БІРЧАК, в 1918 році, являвся українським націоналістом і приймаючи активну участь в роботі, находився на керівних посадах в указаній організації.

Підсудний, як видний націоналіст в 1918 р., являвся заступником голови національно-української Ради в місті Дрогобичі, а з початку 1919 р. — заступником комісара кадрової промисловості.

Після ліквідації в Дрогобичі указаної організації в 1929 р. Бірчак емігрував на територію Закарпатської України в Ужгород, де вів дальшу свою націоналістичну діяльність.

Підсудним була організована націоналістична організація «Пласт», метою якої було виховання молоді в націоналістичному дусі. Одночасно з цим він являвся членом націоналістичного товариства «Просвіта». Як в першій, так і в другій організаціях приймав активну участь в роботі, видавав націоналістичні брошури, виступав з статтями на сторінках націоналістичних газет.

У 1938–1939 роках, коли відомий націоналіст Августин Волошин проголосив свою владу на території Закарпатської України, і сформував із націоналістів уряд, Бірчак займав видне місце в міністерстві народної освіти, крім того був керівником організації «Пласт», яка була оформлена по типу «Гітлер юнген».

У березні 1939 р., коли територія Закарпатської України була окупована угорськими військами, підсудний, маючи тісний зв'язок з німецьким агентом Кузеле (іменований себе помпредом при націоналістичному уряді в Берліні) емігрував у Прагу.

Бірчак у Празі з початку свого перебування продовжував свою націоналістичну діяльність. З 1940 р. являвся активним членом «Української Громади», яка була на утриманні і працювала за вказівками німецьких фашистів. З 1941 р. згадана організація за вказівкою німецьких властей об'єднана в ОУН.

Бірчак, як активний член ОУН і вірний слуга фашистських властей, з 1940–1943 рр. являвся одним з редакторів газети «Українська Дійсність», в якій поміщав свої статті націоналістичні, клеветав на Радянський Союз, возхваляв фашистський устрій і гітлерівську армію.

Виновність підсудного доказана матеріалами справи, речовими доказами по справі і його особистим признанням.

Керуючись Декретом Народної Ради Закарпатської України від 18 грудня 1944 р. № 22 параграфу 6, В. И. Приговорив:

БІРЧАКА Володимира Івановича до позбавлення волі строком на двадцять років, з лишенням в правах строком на п'ять років, без конфіскації майна.

Початок строку відбування міри покарання рахувати з 9 вересня 1945 року.

Вирок остаточний і оскарженню не підлягає.

Головуючий Русин, члени Шолом, Пупчак. Закріплення круглою печаткою Спеціального суду в м. Ужгороді.

Перегортаючи сторінки матеріалів, на стор. 36 ми знайшли прохання Володимира Івановича про помилування. Ось цей листок, написаний у в'язниці вже після вироку, жакливим кривавим почерком:

Уповноваженій Народній Раді в Ужгороді.

Підписаний академік Володимир Бірчак, засуджений 11 січня 1946 р. на 20 років тюрми, просить уділити йому повну милість і відставити його, як чехословацького громадянина, до чехословацьких границь.

Підписаний ніколи активної участі в політиці не брав. В 1939 видав в Празі книжку «Карпатська Україна», в якій виступив проти українського націоналізму. Засуджено його на підставі невірних зізнань свідків, що він був редактором «Української Дійсності», що не відповідає правді.

Підписаний не виступав ніколи проти СРСР і обіцяє не виступати. Вже в 1924 р. друкував одну із своїх праць у збірнику Київської Академії Наук і далі хоче працювати для українського народу і науки. Володимир Бірчак, академік. Ужгород, 17 січня 1946 р.

На це прохання не звернув уваги ні «закарпатський Сталін» Іван Туряниця, ні парламентарії закарпатського народу, від імені яких створений Спеціальний суд засуджував сотні невинних на тривалі роки ув'язнення.

...Минають дні, минають ночі. Розвалилася тоталітарна тиранія. З січня 1990 року прокурор області державний радник юстиції 3-ї класи А. Ю. Бондаренко надсилає в Закарпатський обласний суд протест обласного прокурора на Постанову особливої наради стосовно Бірчака В. І. Протест в порядку нагляду:

«...Касаційна скарга підсудного Бірчака адресована уповноваженому Народної Ради Закарпатської України, залишена без перегляду.

Вирок по справі Бірчака В. І. підлягає відміні, а справу зупинити за відсутністю злочину...».

Дійшли до правди, яку відстоював Володимир Іванович.

«Бірчак В. І. до часу його арешту був громадянином Чехословаччини і за дії, вчинені ним на території других країн, в силу ст. КК УРСР по радянському законодавству відповідальності не підлягає».

Крім цього, є в справі речові докази, газетні статті, книги, які свідчать про те, що Бірчак був письменником, а не політичним діячем і навіть виступав з критикою відомого українського націоналіста Д. Донцова.

Конкретних документів про діяльність Бірчака проти СРСР слідством не добуто...

З цих міркувань прокурор Закарпатської області А. Ю. Бондаренко просить Закарпатський обласний суд вирок Спеціального Суду

Закарпатської України від 11 січня 1946 року стосовно Бірчака Володимира Івановича відмінити і справу припинити. За відсутністю в його діях злочину РЕАБІЛІТУВАТИ його. Додаток — справа 5542.

Ось вам, пане Русан, закон, а не партизанщина.

Перед головою Президії Закарпатського обласного суду ЛЕНДЕЛ І. В. та членами — Ріпичем І. В. та Карбованець Е. І. — один том сфабрикованої писанини КГБ та протест прокурора Бондаренка, який прийшов відстоювати правоту закону.

Головуючий Ілля Васильович Лендел доповідає членам Президії, що в протесті Прокурора порушується питання про відміну Постанови Особливої Наради при НКВД СРСР у відношенні до Бірчака В. І. Заслухавши доповідача, прокурора області А. Ю. Бондаренка, який підтримав протест, Президія вважає, що протест підлягає затвердженню. Тому президія Закарпатського обласного суду протест прокурора задовільняє, постанову Особливої Наради при НКВД СРСР від 11 січня 1946 року відміняє, а Бірчака В. І. *реабілітує*.

Ми вже знаємо, що вирок по справі В. Бірчака був винесений головою Спеціального Суду Закарпатської України В. П. Русиним. Народними засідателями були: заступник голови Спеціального Суду Шолом та Пупчак. Дивуєшся, як голова суду і його заступник, люди, які в силу свого службового становища повинні були б стати на захист законних прав інтелігента, людини, свідомо пішли на порушення закону, зловживали своєю владою.

Правда, на той час В. Русин ще не мав юридичної освіти, але такі елементарні істини, як, наприклад, вимога закону про те, що кримінальна справа по першій інстанції розглядається в складі головуючого і 2 народних засідателів, він не міг не знати. Він та його заступник Шолом зловжили своїм становищем, свідомо пішли на порушення закону. Але Шолом був ще й заступником голови Спецсуду, і тому він ні в якому разі не мав права брати участь у розгляді справи як народний засідатель, оскільки його ніколи, ніхто не обирав.

До того ж бути заступником голови і народним засідателем одночасно не допускається. Відомо, що Шолом був надісланий зі Сходу для зміцнення законності в області і був назначений заступником голови.

Наведені вище факти є доказом того, як Русин та Шолом «зміцнювали» законність, а в даному випадку винесли такий «жахливий» незаконний вирок — щодо чесної, чудової людини Закарпаття.

Ученим дослідникам випадає ще велика робота, щоб виявити і проінформувати широку громадкість про те, скільки невинних людей тандем (дует) Русина-Шолома послав на той світ, або засудив на довгі роки каторги.

Шолом за свої дії вже відповів перед Богом, а коли прийдеться відповісти Русину, покаже майбутнє. Може він сам набереться «мудрості», якої в нього немає, і публічно визнає свою вину. Адже, відомо, що визнання своєї вини є пом'якшуючою обставиною. Адже, за вами слово, Василю Павловичу Русине, не сидіть в Києві, а

прийдіть до нас на Закарпаття, попросіть пробачення, закарпатці чекають, відь ви син Карпат, поспішіть, легше буде відповідати перед Всевишнім.

...Подальша доля В. Бірчака: із «Маршрутного листа» знаємо, що 26 березня 1946 року з Ужгородської в'язниці відправлений до Харкова, а з Харкова в табори Сибіру. 21 лютого 1951 року прибув з Озерного ИТЛ ст. Тайшет Східньо-Сибірської залізниці... Іркутськ.

Де і коли помер Володимир Бірчак?

16 листопада 1991 року за № 9-7-И-16, авторові цієї публікації, який вивчав кримінальну справу, а потім зацікавився долею Бірчака, з управління внутрішніх справ Іркутської області надійшло повідомлення такого змісту:

(додається фотокопія листа на адресу автора)

(додається Довідка про смерть В. Бірчака)

І зараз ділимось жалем, сумною вісткою, що відійшов у вічність, як і багато інших, які пройшли пекло московсько-більшовицької тиранії В. І. Бірчак — вчений, педагог, письменник, літератор нашого краю. Закарпатці складають глибоке, щире співчуття рідним, близьким про втрату одного з провідних діячів товариства «Просвіта» та молодіжної організації «Пласт».

Вічну і славу пам'ять борцеві за волю України та її державну самостійність з великою вдячністю зберігають закарпатці.

* * *

Володимир Бірчак

(Автор про себе)

Написати в кільканадцяти рядках свою біографію, в якій були б дані з нашого життя, обставини, серед яких ми вирости, люди, яких ми знали й які мали на нас вплив, наші переконання й ідеї, яким ми присвятилися і для яких працювали — це все написати коротко та ще й так, щоб хоч трохи було людям цікаво, — важко.

Уродився я 2 березня 1881 р. в Любинцях біля Сколового в Галичині, батько був священиком, гімназію — українську, філософський факультет, професорський іспит і докторат — все у Львові.

Учителювати в гімназії почав я теж у Львові, а потім був в Дрогобичі, Самборі, і знову в Дрогобичі до травня 1919 року. В осені 1919 р. став я доцентом Кам'янецького університету, але вже в зимі цього року був у Відні. З початком 1920 року став я урядовцем Шкільного Відділу в Ужгороді, нині вчу в Ужгородській гімназії.

Це одна школа життя, назвати її можна — книжковою. Я перейшов ще другу школу без книжок, без зшитків, але мимо того не менш важну, вже поправді школу життя. Задав я її в Дрогобичі. Крім того, що я вчив в гімназії, був ще настоятелем української бурси, часом ще й її секретарем та скарбником, належав до заряду каси Народний Дім,

був у відділі філії «Просвіта», «Рідної Школи», в дирекції Кооперативи, а коли засновано приватну українську гімназію, був її управителем. Під час московської інвазії був я робітником в Салінах, потім їздив до Львова з товарами. По повероті австрійських військ приходилося грати й політичну роль, а в 1918 році прийшлося переймати владу і організувати нове життя.

Ця школа життя навчила мене багатько таких речей, яких не вчили в школі, але які треба було вміти, як вести книгу протоколів, касові книги, проводити в товаристві. Я навчився, що народний організм — це дуже зложений апарат, що складається з багатько найрізномордніших клітин, а кожна з них мусить добре, правильно функціонувати, щоб міг жити й розвиватися цілий організм. Навчився я цінити дрібну працю, щоденну працю, без якої неможливі ніякі великі діла, а тим більш створення власної держави.

Спеціальна школа — це еміграція. Знайдешся між чужими без знайомства, без впливів, навпаки, обтяжений гріхами: коли сорок мільйонів не було в силі збудувати держави, винен і ти, і кожен чужинець на цілому світі уважає тим самим і тебе недотепним, нечесним, дурнем. Тут треба перемогти людські пересуди, дати докази свого дотепу, розуму, характеру. Великі це цінності, і ними багатько можна досягнути.

Як був я в сьомій класі гімназійній, випечатав перше оповідання в «Руслані» — вже й не пам'ятаю, як воно звалось. Потім перейшов до «Діла» — як був у восьмій класі. Це був важкий історичний факт — для мене, гімназиста. Пізніше, коли вже учителював, взявся я до повісті. Манила мене до себе княжа доба, в нашому письменстві мало опрацьована.

Я видав в «Українському Слові» (Берлін) в 1922 р. «Василька Ростиславича» в двох томах, в «Просвіті» (Львів) в 1930 р. «Володаря Ростиславича», а тепер видаю свою третю історичну повість з княжої доби «Проти Закону» (Львів, 1936 р.).

Чи видам ще четверту історичну — побачимо.¹

м. Ужгород, 1936 р.

Зауваження Редакції

Шановний автор тієї праці про Володимира Бірчака подає за совєтським джерелом немов би В. Бірчак співпрацював з німецьким агентом в Берліні під прізвищем „Кузеле, помпредом при націоналістичному уряді в Берліні“. Припускаємо, що НКВД мало тут на увазі д-ра Зенона Кузеля, який перебував довгий час в Берліні, але з певністю агентом німецьким не був і мабуть не був також головою представництва українського уряду (і також — якого?).

Ред. «В.Ш.».

¹ Ним видано прегарні книги (1922-23 рр.) такі як «Руська читанка» для гімназії і горожанських шкіл в 4-ох томах.

Дещо із документів

Управление внутренних
дел исполните аного
комитета Иркутского
областного Совета
народных депутатов
Иркутской области
? ноября 91 г.
№ 9-7-И-16
Иркутск

Иваньо Василию Михайловичу
294008, гор. Ужгород, ул. Калинина,
10/6 (Главпочтамт), п/я 9

На Ваше заявление об установлении судьбы Бирчака Владимира Ивановича сообщаю, что по данным информационного Центра УВД Иркутского облисполкома Бирчак Владимир Иванович, 1881 года рождения, уроженец Стрийского района Львовской области 1 марта 1951 года прибыл для дальнейшего отбывания наказания из Сиблага Кемеровской области в Озерлаг Иркутской области, гор. Тайшет, где 21 сентября 1952 года умер от сердечной недостаточности при наличии гипертонической болезни. Захоронен на кладовище лагерного пункта 040 Озерлага, расположенном в 100 м. восточнее лагерного пункта, дер. Новочунка Чунского района Иркутской области, могила № В-49. Извещение о смерти на Бирчак В. И. 22 октября 1952 года за исх. № 6/1-06541 было направлено в Иркутский областной ЗАГС, куда Вы можете обратиться за свидетельством о смерти Бирчака.

И. О. Начальника отдела
МВД-СССР

В. И. Попугаев

Про Автора розвідки

Иваньо Василь народився 29 листопада 1922 року в селі Дунковиця, Мукачівської округи, Закарпатська Україна. Він українець, історик, вчитель історії середньої школи, греко-католик, одружений, член Закарпатської Крайової Організації «Просвіта», збирач усної народної творчості. Закінчив він також студії на історичному факультеті Ужгородського державного університету. Пенсіонер.

О. М. Петрова
Художник

ЯК ВИСОКО ВІН ЖИВ

*«... Лукаш як Бог.. Я не хочу
до нього наближатися...
Без нього як без квітучого
мигдалю».*

Микола Лукаш
1974, Київ

Микола пішов з мого життя із словами: «Ти така сама як я, талант є, та нема талану». Ми прощалися в галі лікарні на четвертому поверсі. Це було за три місяці до його смерти. Він зрадів, коли побачив мене в палаті, вийшов до коридору, ми сіли в крісла. Наша зустріч тривала не більше, як п'ятнадцять хвилин. Я скоро пішла, бо відчувала його перевтому від бесіди. Цього разу я не закидала йому про призабуті переклади. Він і раніше сердився і ніяковів, коли цю тему заторкували навіть найближчі для нього люди, скажімо, Григорій Кочур. Але того разу він сказав: «Я знаю, про що ти мовчиш. Ти думаєш, що я вже нічого не зроблю? О, ні! Я клянуся тобі, ось вийду звідси і завершу мого Дон-Кіхота. Вже зовсім небагато лишилося. Обидва томи вийдуть у світ».

Це «клянуся» мене боляче вразило, як зовсім не властива для Миколи урочиста форма вислову. В ній було щось від спроби присилувати себе до роботи, на яку вже не лишалось ані сил, ані часу. В цю мить у нього в голосі спалахнула колишня енергія, щось творче-піднесене. Я вже й не пам'ятала того бадьорого та переконливого тону, його емоційного запалу, яким він усіх радував за часів перекладів з Лорки та Верлена.

Після сказаного як на причасті слова Микола виглядав стомленим, але ще намагався розпитувати про мою творчість та хатні справи. Потім сказав: «Йди вже, я піду ляжу».

— Я ще до тебе прийду.

— Не треба, у тебе обмаль часу, та й за кілька днів я повернуся додому.

— Що тобі принести?

— Нічого... Мені б тільки транзистора сюди.

— Я спробую у когось із друзів.

— Ні, не треба, він кожному потрібний.

В єдиному бажанні напричуд делікатної людини, що нікого не хотіла обтяжувати, в інтонаціях його голосу був увесь Лукаш. Я відчувала, що відсутність змоги слухати радіо підсилювала в ньому почуття духового ув'язнення — відірваності від багатомовного світу, якому Микола був рідня. Він був відокремлений від мовного космосу, що жив на коротких хвилях, сповіщаючи про агонію хворобливого століття, в якому, як зірка в безмежному небі, догоряло життя генія з України, — *Миколи Лукаша*.

Він став героєм легенди, навіть міту ще за життя. Щодо мене, то говорити про нього у жанрі спогадів неможливо. Здається, я можу говорити лише з ним: «Миколо, друже мій, світом високої духовости, і по смерті своїй ти допомагаєш мені триматися. Аби хоч якоюсь мірою відповідати тобі, намагатимусь сказати про тебе якнайточніше. Маю надію, це буде потрібно тим, хто прийде на землю років за двадцять — тридцять. Цьому новому поколінню повернуть книги, які було вкрадено в молоді семидесятих років. І серед цих книг обов'язково буде Боккаччо й Лорка, Гете й Болдер, Петефі у перекладах Миколи Лукаша. Хто відкриє твої переклади, прочитає зібраний тобою словник української мови, неодмінно збагне твою велич. Кожен схоче дізнатися, яким був геній, до того, як перетворився на янгола, як ходив по землі, як жартував, умів бути лицарем».

Знайшовся запис, датований березнем 1968 року. Ось він: «Вперше в житті я бачу квітучий мигдаль. Радість від такої краси. Який вибух добра в моїй хаті... Микола годину тому прилетів з Ялти з цією гілкою мигдалю і, нашвидку випивши чашку кави, знов поспішає до літака, аби ще до ночі бути біля робочого столу в Ялті. Там на нього чекає Верлен». Ще було приписано: «Побажаємо вдачі й обережності чехам». Мабуть це була тема нашої розмови.

В 1971 році він подзвонив у двері на вулиці Госпітальній № 2 за двадцять хвилин до Нового року. Микола привіз з Ялти рукопис перекладів з Лорки. Він був ним настільки захоплений, що, як мені здалося, загубив рахунок дням і числам. Він читав вірші і був здивований, коли в якусь павзу я запропонувала підняти бокали за щастя в Новому році. З площі у вікно зазірало оксамитове, майже південне небо. Три години лунав схвильований голос в малій кімнаті, де слухачами, крім мене та Юрка, були наші книги й малюнки на стінах.

Так само несподівано, як з'явився, Микола щез. Він був на крилах і мабуть потребував нових слухачів. По ньому лишилася луна на все останнє життя.

Кожному, хто мав щастя спілкування з Лукашем? Миколи не височав як товариша, як дивовижного поліглота, але більш за все його потребуєш як Чуда, без якого життя людини лише напівжиття. Він був непересічним, відмінним від усіх, на взірць подвійної веселки, чи грози серед снігів. Саме тому його не височав як Храму, який був — ми приходили до нього на молитву. Невігласи намагалися зруйнувати, або втопити у гнилому штучному морі цей Храм, разом з плодючою землею України. Та відродиться земля, і лишиться Микола Лукаш в перекладах як Храм освіченості, інтелігентності, абсолютна духова субстанція. Кожня із високих нот годиться, коли йдеться про Лукаша, бо він у своїй чарівній непрактичності, відвертому «сковородинстві» існував ніби-то поза життям, а, точніше, на рівні досвіду й почуттів, що були незбагненними для загалу.

Енциклопедистом він був від Бога, хоча його батько вважав, що все зло на землі від освічених людей і свідомо не допускав своїх дітей до науки. Здібності малого Миколи помітив священник, в якого хлопець заробляв на свій перший шматок хліба. Цей наставник переконав суророго батька віддати Миколу на навчання.

Дослідник слова й мови М. Лукаш в той же час був істотою майже божественною, коли мати на увазі імпульсивність на швидку зміну настроїв. Інколи він сам йшов на контакт, раптом його енергія зникала, — тоді Микола якнайшвидше намагався лишитися насамоті. Його свідомо й підсвідомо сфери весь час ніби балансували на терезах і вкотре переконавали, що індивідуальність генія не піддається вимірам, бо складається з його постичних осяянь, а також з усього того, що відбувається у свідомості тих, хто читає і буде читати переклади Миколи Лукаша.

Мій геніальний товариш був учителем у тому платонівському понятті, яке зітерлося й археологізувалося в нашій духово знівеченій країні. Його вчительство ніколи не було дидактикою. Він не проповідував, йому не пасувало бути пастирем, тим більше когось ставити в ситуацію пастви. Для цього він був надто інтелігентний. В нього не було потреби вважати себе «власителем дум». Кожен, хто був здатний чути й відчувати влучне лукашеве слово, чи то в побутті, чи в книзі; кожен, хто захоплювався розписами його незвичних зіставлень, асоціацій, уподобань — напором його могутнього інтелекту — міг стати його учнем. Учнем міг стати той, кому Бог не пошкодував таланту слухача та спостережливої людини.

Часи, в які мені таланило бути біля Миколи, якісно відрізнялися від мого звичайного життя, як свято від буденності. Зустрічаючися з ним, я відчувала, що маю десь у майбутньому відпрацювати його ставлення до мене як до рівної. Я не мала права лишитися в боргу, приймаючи такі аванси. Сам же Микола ніколи не усвідомлював яку міру заборгованості перед духовим життям він накладає на людину своїм демократизмом у стосунках. Він, як це властиве лише генію, цілком органічно жив у своїх двадцяти чотирьох світах (за його визнанням саме стільки мов він знав), а ж ледве встигала впоратися з двома.

Микола дуже цінував у будь-якій людині творчу енергію та послідовність в роботі. Дивуючися моєму зухвальству, коли в 1972 році я почала досліджувати історію спадщини ілюстраторів Данте, Микола, посміхаючись, зауважив: «Пиши про Данте та малюй поки ти молода і дурна. Бо пізніше злякаєшся цієї брили й негодна будеш щось зробити. Я теж колись переклав три пісні з «Божественної Комедії» та пізніше знищив їх. Майже цілий місяць Микола перекладав для потреб моєї дисертації коментарі з Урбінського кодексу «Божественної Комедії». Він це робив «з листа». Я ледь встигала конспектувати стрімкий потік його перекладу. За чотири тижні майже коженденної роботи він не більше як п'ять разів зазирнув до словника, та й те переважно в пошуках якихось мовних нюансів. Під час перерви в роботі він буквально приголомшував екскурсіями в історію європейської культури, дивував мене спостереженнями в різноманітних сферах. Про культуру та мову він знав усе: від кольорової символіки в еспанському образотворчому мистецтві до етимології того, чи іншого слова, або історії династичних взаємин кастильських грандів. Еспанія його дуже хвилювала не лише як перекладача Сервантеса та Лорки, але й дивовижним збігом поетичних, символічних та образотворчих уподоблень із середньовічною українською культурою. З рук мого геніального Вчителя я одержувала це багатство. Чим я могла віддячитись за таке щастя, за ці Богом послані мені уроки? Та не чим, мабуть тільки своїм даром уважного й захопленого слухача. Безсумнівно, в цьому я не була безталанною. В такому розумінні і маю право називати Миколу вчителем. Не навчаючи, він навчав, просвіщав, піднімав тебе на котурни.

Інколи, щойно почавши роботу, Микола відкладав фотокопії «Урбінського кодексу» й казав: «А зараз треба обідати». Ми йшли парками до готелю «Дніпро». Микола був улюбленцем персоналу в ресторані, бо кожна офіціантка — знавець людських душ, усвідомлюючи легендарну непрактичність Лукаша, завжди могла позичити в нього гроші. Мені здавалося, що той борг ніколи не сплачувався. Маю надію, що це жіноцтво якось відшкодувало Миколі в скрутні його часи.

Відвідаючи ресторан для туристів, Микола мав змогу розмовляти іноземними мовами, з легкістю переходячи з однієї на іншу, чим абсолютно приголомшував таку нездару як я. Під час обідів Він охоче розповідав про дитинство, про Харків та Максима Тадейовича, як і про те, як від загибелі його «врятувала ота руда росіянка, яка не дала мене виписати з госпіталю напередодні боїв на Курській дузі».

Інколи по обіді до столу підходив Віктор Некрасов. Я ніяковіла, при їхніх розмовах відчувала себе зайвою і знаходила підставу, щоб натурою суперечливою. В ньому збаламсувався могутній суспільний темперамент до речі так ніколи й не реалізований, та здатність і любов до затворництва.

Друзі пам'ятають, як Він зникав на кілька тижнів, уникав зустрічей з колегами, не відчиняв дверей своїй «келії» під дахом. В цей час він працював, або ... досить часто я знаходила його в парку в товаристві зовсім йому, здавалося б, не властивому. Я відбирала його у «козловодів» — грачів у доміно. Зауважу, жодного разу не помітила,

щоб Він був роздратований моєю появою. Джентельменом Микола був над усе. Побачивши мене на алеї, він казав оточенню, яке знало Миколу на ім'я «Мона» (від — «можна»): «Ну, хлопці, я пішов. Прийшла моя кума».

Він полюбляв цю свою не вельми освічену, але бездоганно доброзичливу компанію, тут його шанували й любили як завзятого партнера та жартівливого дивака. В цьому, здавалося б «чужому» й позбавленому духовості оточенні Микола відновлював свою потребу в гармонії, віру в доброту й доброчинність людей. Безсумнівно, він був прив'язаний до своїх «козловодів», та й вони віддачували йому тим же. А в часи, коли пощербичене чиновництво нищило геній Лукаша, саме «козловоди» давали йому змогу заробити на якийсь там обід — і це зовсім не в переносному розумінні.

Його вимушена ізольованість від умовностей суспільного життя, а в останні роки, після вигнання із Спілки письменників і пережитої творчої кризи — відокремленість від художнього процесу, не лише посилили в ньому неординарний стиль поведінки, але зробили його фігурою легендарною, складною й дуже цікавою водночас. Влітку й взимку в тренувальному костюмі проходив цей геній по вулицях Києва, трохи нахилившись вперед, закривши руки за спину та щось собі наспівуючи. Взимку до звичайного туалету додавався картатий шарф, а в найлютіші морози — сірий піджак. З Печерська до Хрещатику кожного дня спускалося світло, а для людей, що сновигали вулицями в пошуках істинного, лишалося незагагненим, яке чудом торкнулося їх плечей, який світ пройшов повз них.

Після виключення із Спілки письменників був період, коли внутрішня еміграція Миколи, гарантована безнадійність, стали майже ґрунтом для його творчої зосередженості. Але це тривало недовго. В Миколі відчувалася справжня антична велич, для мене він завжди був трохи Діоген. Та при всій його незалежності від умовностей життя, атмосфера остракізму не була для нього чимось природним, вона давалася йому не легко, тим більше, що це супроводжувалося відмовою журналів та видавництв друкувати щоб то не було з-під пера Миколи Лукаша. Суспільство кинуло генія на призволяще. Його ж особистість була запрограмована на гармонію. Надто аскет у побуті, Микола потребував вишуканості та щирості духових взаємин. Він безпомилково відчував споріднену людину — тоді його дух і думка розквітали. Але він гинув в атмосфері боягузницького вичікування, та відвертої зловтіхи. Їх він відчував не лише з боку партійного чиновництва, але й від колег по перу — спілчанського керівництва в той час, коли він один кинувся на захист Івана Дзюби. Навіть зараз, за часів виголошеного Суверенітету України, коли ми виходимо із жовто-блакитним прапором до мікрофону, це і сьогодні потребує громадянської мужності. Тоді ж Микола вийшов один. Не розраховуючи на підмогу, він став як Христос проти Пилата та усього його римського війська.

В листі, який М. Лукаш надіслав до ЦК КПУ, виявилася уся міць його характеру, безкомпромісність й незламність гідної себе людини.

Слова, які він кинув в обличчя партійним «Каліфам», були єдиною для інтелігента змогою захистити гідність товариша, що перебував під слідством і чия «провина» була в щирій любові до України і до правди. Хто за часів Брежнєва-Щербицького міг спромогтися на лист, в якому із приголомшуючою відвертістю автор наполягав на тому, що в «сучасній ситуації людині все одно з якого боку дроту бути, коли уся країна — в'язниця. Саме тому, — писав М. Лукаш, — пропоную відсидіти в таборі термін, до якого засуджено мого хворого товариша».

Це був лист дитини й генія водночас, бо дитина ще не вміє приховувати правду, а геній не вважає це за доцільне. Так, це був романтичний бунт, безглуздий з точки зору пересічної свідомості, але цілком органічний для людини масштабу Миколи Лукаша. Протест письменника, який став віч на віч супроти гігантської державної машини нищення, висвітлює уся велич його особистості та незбагнені для банальної людини критерії світосприймання.

Творча криза. Це було найстрашнішим, що підточувало сили Лукаша, а зовсім не матеріальні нестачі, та навіть не ідеологічний тиск, за допомогою якого намагалися вирвати каяття в тієї делікатної та м'якої людини, яка виявилася нескореним бунтівником. Згадаємо, хоча б, як Борис Олійник — тоді секретар парторганізації СПУ, наполягав на покайному листі, обіцяючи за це кімнату та обіди в Ірпінському будинку творчості пимьменників. Та й час для пропозиції було обрано підходящий — Микола щойно повернувся з операції і потребував елементарних умов. Лукашеві радники не лишали надії схилити генія до компромісу. Дуже заохочували вони Миколу приєднатися до тарелі; з неї спільчанське начальство сюрбало юшку, якої за безгласність їм не шкодували з ЦК. А поки що для Миколи були щільно причинені двері усіх редакцій. Єдиний з редакторів Дмитро Павличко наважився надрукувати переклади М. Лукаша.

В цих умовах пройшло немало літ. Історія знає небагато людей, що за таких випробувань лишалися певними себе. Він мав уроджений імунітет проти безчестя. І як би вишукано життя не намагалося навіяти Миколі солодкий смак компромісу — знизити високий стиль його духа, Лукаш пішов із життя, не заплямувавши честі, без цяточки на тому прапорі, з яким український Дон-Кіхот вийшов на проу з вітряками.

«Структура української особистості повинна в позитивному розумінні єднати в собі расові прикмети остійської і динарської раси, історичний ідеал плугатора-войовника з ідеалом діяча-каменяря, соціальний класовий ідеал сина землі з національно-груповим ідеалом сина батьківщини-України».

Проф. Олександр Кульчицький

Ігор КІЧАК

«СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» І МИ

«Слово о Полку Ігоревім» — найбільший і найцінніший наш духовий скарб XII століття, що займає виняткове місце в нашій літературі. І те далеке, а водночас близьке нам XII століття — грізна доба половецького лихоліття, що так нагадує наше криваве і трагічне XX століття з його героїчними визвольними змаганнями, Крутами і Базарем, що воскресають нашу пам'ять про Каялу «Слова о Полку Ігоревім».

Надзвичайно точно про наші жертви нинішньої доби сказав поет сучасної української літератури Олег Ольжич: «Давнім трупом, терпкістю каяли — ці кров і смерть. Небо — княжі київські емалі. Небо знову — твердь». І про призначення України інший сучасний поет Юрій Клен:

На гострій грані двох світів
Ми непорушно муром стали.
В запеклім герці двох стихій
Ми завжди жертвами лягали.

Коли в котрий вже раз перечитуєш трагічне і величне «Слово», то здається воно яскравою картиною, зітканою з блискучих чорних і червоних барв. У ньому «солнце тьмою путь заступае», ніч стогне грозою, поганий «половчин чорним вороном кряче, «кровавия зорі» світанок заповідають, чорні хмари йдуть, чорна земля «кровию польяна», «кровавого вина» не вистачило і «тьма світ покрила».

Дивним дивом ці барви «Слова» — чорна барва землі і ночі і червона барва вогню, крові і війни через сім століть стали барвами поезії людини, що дала українській нації революційний спосіб думання, — Тараса Шевченка, у якого зелене поле «почорніло од крові за вольную волю», степова річка в'ється «червоною гадюкою», на чорнім пожарищі тліє червона іскра, в попелі догоряє багрянний вогонь, тьма освічується пожаром, місяць червоний і сонце від чорного диму багряне. Червоне і чорне — це барви страшного суду, як сказано в біблійного пророка: «Сонце обернеться в тьму, а місяць в кров, ніж прийде день Господній і страшний».

Червоне і чорне є змістом героїки Тараса Шевченка і «Слова о полку Ігоревім». Але виповнив трійцю ще один великий майстер слова вже з нашого століття — Василь Стефаник, який в новелі «Сини» 1922 року одним мистецьким мазком дав геніальне визначення України, що бореться: «А він підоймив шаблею груду землі та й каже: „Оце Україна, а тут, — і справив шаблею у груди, — отут її кров».

Так чорна і червона барви «Слова» дійшли аж до наших днів, щоб у квітні 1941 року стати кольорами революційного прапора Організації

Українських Націоналістів та її емблеми, символізуючи «червону кров, проляту за Україну», і «українську землю, що за княжих часів була синонімом Української Держави — України» (з постанови комісії II Великого Збору ОУН). Ці кольори бачимо на прапорі, під яким присягає український повстанець на збереженій фотографії з 1943 року, і на обрамованому чорним кругом червоному тлі кола емблеми ОУН, що пригадує нам червоні щити Ігоревої дружини.

«От старого Володимира» Мономаха — грози половців, від героя «Слова» Ігоря Святославича — послідовника й продовжувача справи свого великого попередника і до сьогодні Україна веде безкомпромісну і нещадну боротьбу з світом насильства, гвалту і руїни, що прагне її знищення. В часи «Слова» «погані» з усіх сторін приходили з вогнем і мечем на нашу землю, несучи погибель нашим предкам — дажбоговим внукам. Сьогодні нові половці влаштовують бутафорні похорони незалежності України й одверто заявляють, що «чем быстрее погибнет эта Украина, тем лучше». («Літературна Україна» 22.2.1990 р. про одну публікацію в маріупольській газеті «Приазовский рабочий»).

Автор «Слова» назвав 4-х князів — керівників походу: Ігоря і Всеволода Святославичів, Володимира Ігоровича і Святослава Ольговича¹ 4-ма сонцями, яких хочуть прикрити «чорнії тучи сь моря». Сьогодні знову чорні хмари «сь моря идуть», з опанованих новими половцями Криму і Донеччини, «идуть от Дона, и от моря», «хотятъ прикрити 4 солища», що сяють на небозводі Української Національної революції — імена Петлюри, Коновальця, Бандери і Шухевича, і знову заповідають, що «бути грому великому! Ити дождю стрілами с Дону великого!». Нові погані половці йдуть від усіх сторін, починаючи від Придністров'я, знову «діти бісові» обступають наші полки «криком поле перегородища». Але «оба багрянні стовпи» нашого великого часу — Бандера і Шухевич, як і в давнину Ігор і Всеволод Святославичі, кличуть нас своїм прикладом стягнути «ум кріпостию своєю» і поострити серця свої «мужеством», наповнитися «ратного духа» і бути готовими стати за землю нашу, за Україну, за її волю, за честь і славу.

Нас захоплює провідна ідея «Слова» — честь і слава Руської землі — України, ця ідея пов'язує минуле з сучасним і майбутнім. В боротьбі двох світів, світла і темряви, сил творчих і сил руїнницьких «призначення України бути вогненним смолоскипом великої Правди, принесеної — як каже легенда — на гори київські апостолом Андрієм» (Дмитро Донцов).

Не дозволяє нам бути байдужим і заклик автора «Слова» до єднання перед лицем грізної небезпеки, що і сьогодні загрожувало Україні. Цей заклик одразу ж нагадує нам гіркі слова гетьмана Мазепи: «През незгоду всі пропали, самі себе звоювали».

¹ Між іншим, ужгородський дослідник «Слова» Борис Яценко недавно знайшов у Любецькому синодіку з XIII ст. інформацію про Святослава Ольговича. Його друге ім'я Борис і ім'я його дружини Анастасія, що свідчать про повернення з половецького полону і цього князя.

Тим часом, на жаль, бачимо, що і в наші тривожні дні появляються лиховісні «татарські люди» і злочинна «отаманщина», коли нам потрібна злагода і єдність, щоб забезпечити Україні гідне місце у колі вільних народів.

«Слово» своїми якостями приваблює читачів та залишається і сьогодні, і завжди дуже актуальним і потрібним твором.

То ж читаймо «Слово», вчімось у нього і, як закликав понад пів століття тому Дмитро Донцов, шукаймо в ньому «наших історичних традицій».

Читаймо «Слово» в оригіналі. І в численних чудових переспівах. І хай завжди живуть у наших серцях його великі ідеї і прекрасні слова, як ось у переспіві Богдана Лепкого:

Лучше згинемо всі у поході,
Лучше зложимо голови в полі,
Ніж будемо каратись в неволі.

Відіпнемо ж ми коні з припону
Й помчимося до синього Дону.
Щоб шоломом води там зачерти,
Або коп'є зломити й умерти.

м. Коломия, грудень, 1993 р.

Князь коня затримав серед бою,
Обтирає піт з чола рукою:
Здалеку щось гомоном гуде;
Над кривавим берегом Каяли
Мов невидні птиці заячали:
— Де ти, князю, де?

Святослав Гординський,
„Ярославна“,
«Поезії», 1989, ст. 174.

*Питання церковно-релігійні***СВЯЩЕННИЙ СИНОД ЄПІСКОПІВ УКРАЇНСЬКОЇ
ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ****Синод Владик УГКЦ розпочав працю**

У дні 20 лютого 1994 р. у Львові відбулося відкриття Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. Вдруге з часу легалізації Церкви у престольному граді Львові зібралися греко-католицькі єпископи з усього світу для вирішення цілого ряду питань і проблем, які турбують сьогодні Церкву.

Святу Літургію з нагоди відкриття Синоду відслужив Блаженніший Патріарх Мирослав Іван Кардинал Любачівський у співслужінні з Владиками, які прибули на Синод, та Папським Нунцієм Архiepіскупом Антоніо Франком.

Блаженніший Мирослав Іван виголосив проповідь з нагоди відкриття Синоду. Після закінчення Літургії Владика із балкону митрополичих палат поблагословили вірних, що прийшли у цей день на Святоюрську гору.

21 лютого о 10 годині ранку розпочалося перше робоче засідання Синоду. Спочатку Владика відмовили молитву, а після цього приступили до безпосереднього обговорення питань, які стояли на порядку денному.

Згідно з програмою, в дні 20.2.1994 р. увечері відбулася зустріч Владик, зібраних на Синоді, з представниками влади західних областей і районних центрів України.

**ПРОПОВІДЬ ЙХ БЛАЖЕНСТВА МИРОСЛАВА ІВАНА
З НАГОДИ ВІДКРИТТЯ СИНОДУ**

Високопреосвященні і Преосвященні Владика!
Всечесні Отці,
Преподобні Сестри,
Дорогі в Христі Браття і Сестри!

Сьогоднішнє Євангеліє ставить нам перед очі добре відому сцену: приходять до храму двох людей. Перший — це високоморальний фарисей, якого життя переповнене успіхами як матеріального, так і духового характеру. Та, на жаль, його самозакоханість, горда самозадоволеність ясно перекреслюють ті позитивні риси. Натомість смиренна постава митаря підносить його в очах Божих поперем його далеко недосконалого життя.

Відкриваючи другий з черги Синод Владик Української Греко-Католицької Церкви від часу її виходу з підпілля, хотілося б підкреслити все те, що вдалося за останні два роки зробити. Та мудрішим буде здати собі справу з власної слабости й грішности, щоб кликнути разом з митарем: «Боже, милостивий, будь нам грішним!»

У сьогоднішні часи зісвітчення й духового занепаду немає місця в Церкві для будь-якого тріумфалізму. Радше за кожен успіх треба смиренно дякувати Богові: «Господи, ми не гідні очі свої звести до Тебе!»

Дякуємо Богові за єдність нашої Церкви. Хоч є в нас різні течії і різниці думок, та всеж-таки є тільки один Синод, є тільки одна Українська Греко-Католицька Церква на Україні й на поселеннях. Нехай ніхто з нас не дозволить собі радіти з сумного поділу серед наших братів і сестер православних. Молячись щодня в Святій Літургії за єднання святих Божих Церков, ми не забуваємо про своїх братів і сестер співспадкоємців Святоволодимирського хрещення Руси. Та ця сумна обстановка заставляє нас застановитися над Божественним даром церковної єдності. Наша єдність з Римським Архисреєм — сторожем єдності — і з Вселенською Католицькою Церквою становить для нас неабияку силу. За це ми смиренно вдячні Богу.

Вітаю посеред нас сьогодні Апостольського Нунція Архiepіскопа Антонію Франка — особистого представника Святішого Отця, який своєю присутністю доказує піклування нами Апостольською Столицею. Вітаю рівно ж братів у єпископстві Архiepіреїв Римо-Католицької Церкви, з якими плекаємо тісні зв'язки взаємопошани й любови. Вітаю й інших гостей з Уряду, з мирянського руху зблизька й здалека, які прийшли сьогодні з нами покірно помолитися за успіх Синоду Владик.

Перед нами величезне завдання: піднести духовно український народ, головню тепер, у важких теперішніх часах, коли не один тратить надію на покращання загальних обставин життя. Чи не найважливішим завданням Синоду — це допомогти створити такі обставини, таку структуру для ефективної дії, яка уможливила б енергійну й успішну працю над пасторальними проблемами.

Владики нашої Церкви, духовенство й вірні хочуть вже нарешті перейти від питань структуральних, організаційних, від питань окреслення території нашої Церкви, її Патріяршого устрою, її Києво-Галицького характеру до питань суто пасторальних. Я думаю, що коли ми ясно й переконливо опрацюємо ці питання, Апостольська Столиця сприятиме нам, бо в Церкві Христовій має перемагаючу важливість аксіома: *Salus Animarum lex Suprema* (спасіння душ — найвищий закон). Нам треба звертати увагу на питання гідности людини, пошани до життя, відбудови християнської родини, поглиблення духового життя. Ми робитимемо все, що можливе, щоб структури Церковні були такі, які уможливлять нам якнайкраще служити цим потребам вірних. Тому ми настоюємо над правом нашої Церкви обслуговувати своїх вірних по всій Україні й поза її кордонами. Ми, українці, може не знані за свої блискучі

адміністративні здібності, та сьогоднішнє Євангеліє пригадує нам, що в очах Божих покаяння важніше від успіхів.

Довкола Престолу Господнього сьогодні стоять Владики Української Греко-Католицької Церкви з України та чотирьох континентів Західної діаспори. На наступному Синоді хотіли б ми бачити ще й Архипастирів Східної діаспори. Києво-Галицька Церква сьогодні пригортає всіх своїх духовних дітей. З Божою поміччю, благаючи Господа про дар Мудрости, розпочинаємо черговий Синод. Цей Синод, як Глава й Батько Церкви відкриваю в ім'я Пресвятої й Живоначальної Тройці, Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь.

Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви закінчив свої наради

Другий Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви на території України після тижневої праці 27.2.1994 р. закінчив свою роботу Святою Літургією в соборі Святого Юра. Глава й Отець Української Греко-Католицької Церкви Мирослав Іван Кардинал Любачівський у співслуженні 29 єпископів, учасників Синоду, молилися за українську Церкву і нарід. До них приєднався Папський Нунцій в Україні архієпископ Антоніо Франко, а також представники різних конфесій, включаючи Римо-Католицьку Церкву та три Православні Церкви, які були присутні на обіді після Святої Літургії.

Присутніми були архієпископ-Митрополит Маріян Яворський і єпископ помічник Маркіян Трофимак від РКЦ, владика Андрій Горак від Української Автокефальної Православної Церкви Київського Патріархату; владика Петро Петрусь від Української Автокефальної Православної Церкви; владика Августин Маркевич від Української Православної Церкви Московського Патріархату і архимандрит Натан від Вірменської Церкви.

Об'єднані вірою та спільною любов'ю до своєї Церкви та вірних, єпископи Української Греко-Католицької Церкви слухали Його Блаженство Мирослава Івана, коли він читав «Звернення Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви до українського народу» (повний текст Звернення друкуємо).

«Синод головним чином мав пасторальний характер», — пояснив владика Іван Мартиняк, єпископ Перемишльський і українців греко-католиків у Польщі та генеральний секретар Синоду. «Ми не можемо публікувати більшості рішень Синоду перед тим, як вони будуть представлені на перегляд Папі, але можу сказати, що Синод поставив собі завдання як задовільнити потреби вірних».

Серед питань, що обговорювалися, було питання про візиту Святішого Отця Папи Івана Павла II в Україну. Враховуючи велике бажання католиків України бачити Папу в Україні, єпископи Української Греко-Католицької Церкви прийняли рішення зробити все можливе, щоб ця візита відбулася.

Інші питання, які піднімалися та обговорювалися на засіданнях Синоду, це задоволення потреб вірних УГКЦ в Україні та в країнах

колишнього Советського Союзу; потреба нових єпархій та екзархатів в цих регіонах; потенційних кандидатів у ці єпархії; статут Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, а також перегляд і однообразність літургійних Богослужб.

Проекти Патріяршого катедрального собору й осередку в Києві та відновлення діяльності Богословської Академії у Львові були широко підтримані учасниками Синоду з резолюцією, що ці два проекти отримують підтримку з боку Української Греко-Католицької Ієрархії, духовенства та вірних.

Синод також одобрив пропозицію про святкування в 1996 році 400-літної річниці Берестейської та 350-літньої річниці Ужгородської Уній і відзначення в 1994 році 50 річниці з дня смерті Слуги Божого Андрея Шептицького.

«Синод висловлює бажання, щоб святкування річниці Берестейської та Ужгородської Уній мало єкуменічний характер», — сказав владика Мартиняк. «Синод плянує провести кілька конференцій, які правдиво висвітлили б ці моменти нашої історії. На жаль, цей період нашої історії висвітлювався негативно, і зараз він має бути переглянутий з позитивної сторони».

У своєму Зверненні до Українського народу Синод Єпископів УГКЦ, за словами Блаженнішого Мирослава Івана Кардинала Любачівського, вирішив скликати Патріярший Собор, у якому братимуть участь єпископи, священники, монахи й монахині та миряни УГКЦ, який обговорюватиме душпастирський стан України і накреслить напрям дальшої пасторальної праці напередодні третього тисячоліття в областях всієї України.

Учасники Синоду звернули увагу і на становище вірних Української Греко-Католицької Церкви в Боснії-Герцеговині. Греко-католики страждають фізично в Боснії та потребують духовної опіки в Румунії.

В кінцевому результаті, Синод провів підготовку до відсвяткування цього року — Року сім'ї. Особлива увага відведеться питанню сім'ї в Україні. «Існує багато розведених сімей, а також неповага до життя дітей, особливо ще ненароджених. Це питання першої важливості для нашої Церкви в цьому році», — зробив заключення владика Мартиняк.

«Ідеалом нашого національного життя є наша рідна, всенаціональна хата-батьківщина, і нам треба працювати якнайправильніше, щоб по наших силах спричинитися до здійснення цього ідеалу».

Митрополит Андрей Шептицький

ЗВЕРНЕННЯ СИНОДУ ЄПИСКОПІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Всечесним Отцям Духовним,
Преподобним Ченцям і Черницям
та всім Боголюбивим вірним Помісної
Української Греко-Католицької Церкви
в Україні і на поселеннях,

Мир у Господі й наше Архиєрейське благословення!

I

З історії нашого спасіння знаємо, як Господь вибрав між народами в окремий спосіб Ізраїльський народ, як укладав з ним союзи, як цей народ попав у єгипетську неволю і як Бог визволив його з тієї неволі, даючи йому пророка Мойсея, який сорок років вів його по пустині доки не привів, вже під проводом Ісуса Навина, до обіцяної землі.

Нелегкий був це час в історії Ізраїля. Вийшовши з під єгипетського ярма зразу панувала радість, а подекуди й еuforia, та коли доводилося переходити скрутні дні почалися нарікання, скарги, а навіть відступство від віри, а в деяких випадках бунтівництво проти Бога живого. І що тоді робить Бог? Кличе до себе Мойсея і дає йому декалог — десять Божих заповідей, — які являються основним законом віри Ізраїля і віри нашої, на базі чого Він укладає новий союз зі своїм народом.

II

Дорогі Браття і Сестри! Коли так глянути і на нашу історію, скільки знаходимо подібностей між тодішнім народом Ізраїля і долею нашого українського народу.

Перед тисяча роками ми прийняли як народ Хрещення Христове, Бог дав нам роки слави і доброї долі, та прийшло лихоліття, поділ і недоля, в якій ми перебували донедавна. Щоправда, в час цього довгого лихоліття блиснули і світлі хвилі відродження, та в основному чужа займанщина і неволя гнітили нас аж до останніх днів.

Та Бог бачив вірність і любов нашого народу і, не зважаючи на нашу гріховність і немочі, дав нам у цьому столітті двох мужів-пророків Слугу Божого Андрея і Патріярха Йосифа, які вели народ понад вісімдесят років по пустині шукання вільної обіцяної Церкви і землі. І так як старозавітному Мойсєєві не довелося зібрати врожай свого засіву, а зібрав плоди їхньої праці Ісус Навин, так і в історії нашої Церкви дійшло до свободи за часів його наступника, який повернувся перед трьома роками до свого престолу св. Юрія, тут у Львові.

Панувала і в нас велика радість, а то і еuforia, ми раділи і радіємо, що Церква стала вільною, що український народ здобув свою свободу і незалежність, та замало ми тоді може і пригадалися над тим, як важко народові жити праведним і свободним життям після стількох століть неволі. Може і нераз закаралися нам думки бунтівників, які виступили проти Мойсея словами: «Не підемо. Хіба мало того, що ти вивів нас із землі, молоком та медом текучої, щоб поморити нас у пустелі; ти хочеш іще й князувати над нами? Ані в землю, молоком та медом текучу, не привів ти нас, ані клаптика поля, ані виноградника у спадщину не дав нам. Хочеш осліпити очі цих людей? Не підемо» (Чис. 16, 12-14). Ото ж ми, Владики Греко-Католицької Церкви України, вже вдруге зібралися на Синод тут у Львові, щоб передусім пригадати нашим вірним і всьому українському народові Закон Божий і Закон Святої Церкви, щоб могли всі ми захити праведним і богоугодним життям. Перед усіма нами стоїть велике завдання будувати нову державу на руїнах безбожного комунізму. Нехай повсякчасно стоїть перед нашими очима гасло «За Християнську Україну», бо наша держава почалася і родилася християнською і такою має лишитися повсякчас.

III

Бажаємо всіх Вас запевнити, Дорогі Браття і Сестри, що справи, які так дуже лежать нам усім на серці, як закріплення синодального устрою нашої Церкви, затвердження юрисдикції по всій території України, визнання Київського-Галицького патріархату, гідне і торжественне відзначення 50-ліття смерті Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького, як і 400-ліття Берестейської і 350-ліття Ужгородської Уній пильно розглядалися під час наших синодальних нарад.

Однак всі наші наради, хоч були здебільша структурального характеру, мають насамперед душпастирську ціль, згідно зі засадою, що найбільший закон — це спасіння душ. Ми, як Ваші пастирі, відновили наші почуття любови до Триєдиного Бога, до Христової Церкви і до Намісника Христового тут на землі Папи Івана Павла II, якому ми заявляємо нашу вірність, відданість і любов.

З нагоди цього нашого Синоду ми бажаємо заявити, що нашим найвищим пріоритетом під сучасну пору є розвинути якнайширшу пастирську працю не лише тут на Західній Україні, але й по всіх розлогих землях нашої Батьківщини.

Усвідомлюючи собі цю пріоритетність пастирської настанови і праці, наш Синод уважає, що ми повинні скликати з нагоди ювілею 400-ліття Берестейської і 350-ліття Ужгородської Уній Патріярший Собор, який складатиметься з владик, священників, монашества — чоловічого і жіночого, і представників мирян, який випрацював би напрямні праці саме з точки зору душпастирських потреб України.

Ми заохочуємо представників духовенства тут в Україні і діаспорі саме зосередитись на таких питаннях: як розгорнути нашу душпастирську працю; як застосовувати до сучасних умов напрямні, які нам дає Римський Архієрей у нашій праці евангелізації-благовістування України; як здійснювати соціальну науку Церкви; як станути в обороні життя і прав людини; як проводити харитативну діяльність;

як посилити нашу обрядову однообразність; як скріпити нашу єдність між єпархіями в Україні і Церквою в діаспорі; як вести катехизацію серед нашого народу, завжди маючи перед очима слова Христові, «щоб всі були одно» (Ів. 27, 21). Є це нашим бажанням, щоб була в Україні одна Церква у нерозлучній єдності із Вселенською Церквою під проводом Святішого Отця Папи Римського.

IV

Ми в особливий спосіб раді, що під час Синоду ми вітали і молилися разом з представниками Римо-католицької ієрархії. Є це важним, щоб наш Божий Народ бачив, що в одній Католицькій Церкві існує повноцінна різnorodність, і що ця різnorodність, згідно з поученнями Другого Ватиканського Собору, ніяк не суперечить єдності Христової Церкви. Рівно ж є важним, що український Божий люд бачить нас разом, як ми молимося і спільно працюємо; що ми є однією Церквою, хоч належимо до різних обрядів, що бажаємо побороти пересуди минулого і будувати краще духовне і матеріальне життя повірених нам вірних, які становлять важливу і невід'ємну частину всього українського народу. Ми вітали під час Синоду і представників духовенства наших православних братів, як рівно ж і представників різних конфесій України. Ми ще раз бажаємо заявити, що хочемо жити в душі християнської любови, злагоди і примирення.

Головно до Вас, представників Православної Церкви звертаємося зі словами заохоти: щоб наші змагання до християнської єдності увінчалися успіхом, мусять в ньому взяти участь усі владики, духовенство, монашество і вірні, згідно з вказівками, які дає нам Свята Церква. Нехай ніхто не лишається осторонь цієї праці з будь-яких причин. Без винятку, всі ми покликані молитись словами нашої Літургії «за добрий стан Святих Божих Церков». Церковна єдність є одним із «звершених дарів, які ісходять від Отця Світла», бо це Христос бажає, щоб ми всі були одно на образ Пресвятої Трійці.

Сили атеїзму, секуляризму і безрелігійності побільшили непогодження між Церквами, що принесло велику шкоду Христовій Вірі в Україні. Ми молимося і віримо, що рух до християнської єдності, спільне намагання відновлення повної спільності між католиками і православними, і шукання всецілого видужання поділів у нашій рідній Київській Церкві, стане глибоко переконливим свідченням сили Євангелія Господа Нашого Ісуса Христа, і невідпорним засобом благовістування-євангелізації між нашим українським народом, який прагне віднайти Христа після стільки років накиненої духовної посухи. В такий спосіб усі ми, Православні і Католики, дамо спільне свідчення у відповідь на Господню молитву, «щоб всі були одно, ... щоб світ увірував» (Ів. 17, 21).

Ми вважаємо, що саме з нагоди 50-ліття смерті Слуги Божого Митрополита Андрея український народ докладно запізнався з екуменічними писаннями і діяльністю Великого Митрополита, який ціле своє життя посвятив великій ідеї з'єднання християн, ставши благовісником єдності Христової Церкви. До цієї праці ми закликаємо усіх: владик, священиків, монахів, монахинь і мирян.

V

Дорогі в Христі Браття і Сестри! Ми знаємо, що Україна сьогодні переживає нелегкі часи. Існує політична, економічна і соціальна криза у нашій Державі, і ми бажаємо запевнити, що головню тепер ми ще більше молимося і працюємо для нашого народу, та водночас ми закликаємо всіх синів і дочок українського народу не попадати у байдужість, а то у відчай, але сповнити свій основний громадянський обов'язок з приводу виборів у місяці березні, і заявити свою приналежність своїм голосуванням. В той же сам час ми закликаємо народ України взятися до праці над покращанням долі нашого народу. Лише молитвою і чесною працею ми збудуємо краще майбутнє. Чесність і праця зобов'язує кожного громадянина України: президента, міністра, професора, інженера, лікаря, журналіста, ремісника, робітника чи рільника. Як всі ми доложимо рук до відбудови духового і матеріального життя України, напевно настануть кращі часи.

Звертаємо ми наші очі і до синів і дочок української Східної і Західної діаспори. Всі ми діти однієї Церкви й одного народу, і бажаємо запевнити Вас, що духовна опіка над Вами є для нас очевидним обов'язком. Ми надіємось, що ті діти української діаспори, які мають змогу, прийдуть з поміччю Церкві і народові України.

І з тими думками ми кличемо до всього українського народу словами Христовими: «бадьоріться, я переміг світ» (Ів. 16. 33). Якщо ми дійсно з'єднано працюватимемо й одночасно свідчитимемо Христовій Євангелії тут в Україні, то ми переконані, що Господь Бог, який знає про нашу молитву і працю, дасть Патріярхат Української Греко-Католицької Церкви, якого ми всі так дуже очікуємо і бажаємо.

VI

«Просимо Тебе, Царю Небесний, Духу правди, любови і справедливости, до Тебе підіймається наша молитва! Зігрій і просвіти наші уми й серця, показуй нам правильну дорогу в нашій праці для добра свого народу, благослови наш труд, і подай нам братню єдність у всіх наших зусиллях для щастя нашої Батьківщини й народу, та для нового розквіту Христової Церкви в Україні».

Нехай Пресвята Богородиця, Пречиста Діва Марія — Покров України, буде нашою заступницею перед Престолом Всевишнього, а Триєдиний Бог — Отець, Син і Дух Святий нехай благословить нашу віддану працю на славу Божу, Христової Церкви і всього Українського Народу.

Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і любов Бога і Отця, і причастя Святого Духа, нехай буде з усіма Вами. Амінь.

Дано у Львові,

при Архикафедральному Соборі св. Юрія,

дня 27 лютого 1994 р. Б.

Сергій БІЛОКІНЬ,

*голова Всеукраїнського Братства
Апостола Андрія Первозванного*

ВОСКРЕСІННЯ УКРАЇНИ — БЛАГА ВІСТЬ СВІТОВІ

Православна Церква, а беручи ширше — християнство, з ідеями комунізму несумісні, й інакше не могло бути. Карловацький архієпископ Серафим 1930 року писав: «Комунізм, що пішов на поступки Церкві — вже не комунізм. Церква, що визнала правду за комунізмом — не Церква».

Свого часу з молитви православні розпочинали усі свої справи. Парлямент Естонії з молитви починає свої засідання. З вірою треба будувати державу, якщо ми хочемо її збудувати. Проти сатани не можна боротися без Бога.

Марксівський поетичний двійняк, герой його молодечої драми «Оуланем», його листування з батьком, звернення у відомому листі Марковского сина Едгара («Мій любий дияволе!»), лист дружини, розповіді його служниці американському капітанові Ріізові, численні інші деталі, що їх зібрав Річард Вурмбранд, говорять про те, що Маркс і його соратники були атеїстами. Відкрито зрікаючись Бога, вони ненавиділи Того, в існуванні Кого не сумнівалися. Солженіцин переповідає свідчення очевидця з оточення Горького про те, що на підмосковній дачі Ягоди при вході до лазні (у «предбаннике») стояли ікони спеціально для того, аби Ягода з товаришами, роздягнувшись, стріляли в них з револьверів, і лише тоді йшли митися.

Боротьба з релігією в СРСР насправді мала міжконфесійний характер. Це була боротьба двох вір: віра у високе й світле начало Любови, та віра в сатану. Ідеальний атеїст, стоячи перед християнським храмом, міг би побачити в ньому, — що? — пам'ятку архітектури, твори живопису, музичні, хорові твори. Він звернув би увагу на ораторське мистецтво, на елементи театрального, як писав о. П. Флоренський, на дійства, на твори шиття й гаптування. Але советські нібито атеїсти руйнували храми з такою завзятістю і так оскаженіло, немов би насправді виразно бачили в них Бога, якого ненавиділи й боялися.

Не диво, що зруйнувавши на Великдень 1931 року козацький монастир у Межигір'ї, партійно-комсомольські активісти перетворили храм Св. Спаса на сатанинську молільню: у головному вівтарі, де стояв престол Господній, вони встановили погруддя Маркса, а в лівому та правому вівтарях — Леніна й Сталіна.

У боротьбі большевиків проти християнства відкрилася прірва людського безумства, але це було методичне безумство. Большевики боролись проти Церкви дуже систематично.

Спершу вони позбавили Церкву власности. 12 пункт декрету про відділення Церкви від держави проголошував: «Жодні церковні та релігійні товариства не мають права володіти власністю. Прав юридичної особи вони не мають». І от, позбавивши попередньо Церкву цих двох прав, відібравши їх собі, після цього держава Церкву відокремила.

Тож коли чекісти приходили вилучати коштовності, а священик, як от о. Кирило Войтенко з с. Кошманівки на Полтавщині, хотів щось зберегти, вони забирали його самого за «привласнення державного майна».

Опубліковано документи про те, як влада доклала багато зусиль, щоб розколоти Церкву, розкласти її зсередини, заагентурити одних священо-служителів і паралізувати або скомпромітувати інших. В Україні 20–30 років можна нарахувати принаймні вісім ієрархій: Українська Автокефальна Православна Церква, Старослов'янська (тихонівська) Церква, Обновленська, Діяльно-Христова, Споборно-Єпископська та ін. Спритно маніпулюючи удаваними протиріччями, спецслужби, зрештою, ліквідували їх усіх.

Протоіерей митр. Явдас підраховував, що жив під совєтським режимом з 1919 по 1941 рік, тобто 22 роки (згодом він емігрував). За цей час як священик він був позбавлений усіх громадянських прав 16 років, з них 7 років перебував в ув'язненні в концентраках Далекого Сходу (Дальлаг).

Українська Автокефальна Православна Церква мала 36 єпископів, понад 3,000 священиків. Арх. Нестор Шараївський помер своєю смертю 1929 року. Митрополит Іван Теодорович вижив, бо 1924 року виїхав до Америки. Архієпископ Йосиф Оксіюк, побувавши на Колими, повернувся до Києва. Решта єпископату вся загинула, а про деякого досі не розшукано жодних документальних свідчень. Коли 1942 року, не розібравшись, гітлерівці попустили українцям відновити свою Церкву, із 3,000- священиків зареєстрували тільки 270, які зазнали тих чи інших репресій, найчастіше повернулися із заслання з підірваним здоров'ям і важкими спогадами про страшні переживання.

Так зв. безбожна п'ятирічка 1932–37 років проголошувала ліквідацію як віровизнань, так і зовнішніх виявів релігійного культу. Цю програму большевики виконали, по-блюзнірськи сплюндрувавши, а тоді знищивши сотні й тисячі храмів, безліч національних реліквій.

У моменти найбільших битв, що ставались на цій стражденній землі, у небесних сферах, понад світом відбувались ще страшніші, вирішальні битви між світлими силами небесними й силами пекла. Як слушно казав Прудон, до яких питань не увійшли б ми особливо глибоко, там побачимо богословіє...

— Боже! Яка люта людина, яку Ти створив! Невже вона створена за образом і подобою Твоюю?

Динамічний перебіг подій ХХ століття накреслює в нашому небі дві пронизливі параболи. Одна лінія долі веде світ до його останніх днів, до Страшного Суду, а апокаліптичні знаки кінця говорять про це прямим текстом. Друга лінія — лінія національного відродження, державного творення, навпаки, піднімає у ці самі дні Україну до небаченого розквіту культури, рівня давньої грецької, про що писав колись Йоган Готфрід Гердер.

Осмыслити вагу історичного періоду, з вершини сьогоднішніх змагань охопити весь історичний шлях України, збагнути ідею її післанництва, зрозуміти сенс Божого промислу над Україною — ось те, над чим повинен думати в Україні кожен. Бо тут і ядро, і сенс усього, чим ми живемо і на що можемо розраховувати. Увійо́дячи в третє тисячоліття, українці повинні подати світові благу вість про синтезування кінця й воскресіння в долі однієї нації.

Багато скарбів в українській культурі, багато див і злетів в українській історії. Але всі ці чудеса тьмяніють перед чудом сьогодення — чудом воскресіння України, коли вона прокинулась до життя після смерті. Оце чудесне воскресіння України і є її блага вість світові. Виявилось, що припущена колись несправедливість не йде у непам'ять, що зло не перемагає назавжди, що смерть — це ще не кінець.

Воскресіння після такого нищення колосальною мірою поширює уявлення людей про спасіння, і це відкриття має значення для всіх людей світу.

(Слово автора на Всеукраїнському форумі Антикомуністичного-антиімперського фронту 21 лютого 1993 року).

ЗАЯВА

Наради Представників Громад УАПЦ
Харківської області і Харківського Крайового Братства
св. Андрія Первозванного УАПЦ

(Скорочено)

Події червня 1992 — березня 1993 р. підтвердили правильність негативного ставлення духівництва й мирян УАПЦ на Харківщині до так званого «Всеукраїнського православного собору» 25–26 червня 1992 р., як неканонічного, протиправного й політично небезпечного зібрання. Церковні структури, що перебували в процесі становлення, поруйновано або розхитано, суспільний авторитет УАПЦ знизився, зупинилося створення нових парафій, місійна робота згортається.

І ми твердо вісвєрилися в тому, що тільки злучені чистотою євангельського служіння Христовій Церкві й страждальному українському народові в єдиній Українській Автокефальній Православній Церкві під омофором Святійшого Патріярха Мстислава, соборно боронячи засади нашої віри й тисячолітні традиції українського християнства, можемо нині вийти з духовного оновлення України, без котрого годі сподіватися на визволення від тягара рабського минулого й спокус сатанинського вчення большевизму. Категорично відкидаємо шлях компромісів зі старою церковною номенклатурою й уступок російсько-совєтській моделі Церкви, що підвладна державі, пропонованій прихильниками «Української Православної Церкви — Київського Патріярхату». Запорукою ж дальшого поступу УАПЦ і її апостоляту в світі вважаємо щире й послідовне дотримання засадничих принципів християнської еклєзіології.

1. Прямувати до відновлення та єдності Христової Церкви через вірність спільній апостольській традиції, законній церковній владі, плекання духу братньої любови до християн інших конфесій і юрисдикцій. Протистояти спробам нав'язати Церкві антиканонічні політичні рішення, поставити на чолі її дискредитованих прислужництвом советському режимові осіб. Відновлення спільних традицій Українського Православ'я, поширення практики спільних молитовних акцій, посвят, Молебнів тощо. Ініціювання розробки спільних богословських і видавничих програм, підготовки узгодженого перекладу Святого Письма й Богослужбених книг.

2. Боронити святість Христової Церкви, щирість і чистоту віри, ґрунтованих на апостольських правилах, церковних догмах і канонах. Пересвята єпископів, співслужіння з позбавленим сану монахом, симоніа, заколоти проти Патріярха й невиконання його указів заслуговують на справедливий суд, за яким варто звернутися до Всеукраїнської передсоборної наради, Вселенського й інших східних Патріярхів.

3. Соборноправність властива духові Українського Православ'я й передбачає чіткий розподіл функцій і взаємодію між трьома складниками церковної спільноти — єпископатом, духівництвом й мирянами. Їхні повноваження (як і коло обов'язків та прав Патріярха, Помісного Собору, Вищої Церковної Ради, Синоду єпископів, аналогічних елементів єпархіальних і парафіяльних структур) необхідно чітко визначити в Статуті, або виключити можливість вирішення кардинальних проблем УАПЦ одним із складників її без загальної згоди. Необхідна відмова від практики призначення на єпископські катедри й парафії осіб, не відомих віруючим. Дальші єпископські хіротонії мусять випереджатися соборним обговоренням кандидатур, проходженням певного терміну чернечого служіння, здобуттям вищої духовної освіти. Настоятель церкви має також призначатися після його вибору й рекомендації церковною громадою. Чекаємо на те, що ці проблеми, як і вибір нових членів керівних органів УАПЦ ще до скликання Всеукраїнського Православного Собору вирішити вийде за Статутом Орган УАПЦ — Помісний Собор.

4. Апостольське служіння Церкви вимагає широкого входження в сучасні соціальні структури, підпорядкування всього життя ширенню євангельської правди через навчальні заклади, друковані видання, засоби масової комунікації. Першочерговим завданням є виховання нової генерації священиків і підготовка свідомих мирян з вихованців дитячих садків, учнів середніх шкіл, студентів. Час вимагає ініціативності й винахідливості, застосування нетрадиційних методів праці з дітьми: конкурсів і фестивалів, спортивних змагань, літніх таборів, паломницьких поїздок з елементами туризму тощо. Гостру потребу в церковній книзі не розв'язати без церковного видавництва. В обласних центрах і найбільших містах Сходу маємо утворити місійні центри, в інших містах і селах, де є вірні УАПЦ — місійні станиці.

Щира Бесіда

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

КРИМ: НАДБАННЯ ЧИ БАЛЯСТ?

ПИТАННЯ: Чого більше приносить Крим Україні: користи чи шкоди?

ВІДПОВІДЬ: Ми знаємо з історії, що однаціональні держави легше вистояють у боротьбі за існування, ніж держави багатонаціональні. Для колишньої колонії — України — перехід у статус імперії справа нелегка, а казавши відверто, неможлива. Перебування Криму з його неукраїнським населенням у складі України обертає Україну з однаціональної держави на країну багатонаціональну. З історії відомо, що всі імперії — держави багатонаціональні — найбільш діткливі у своїй державності, найчастіше стають аренами революцій та соціально-національних вибухів.

Ще жодна багатонаціональна держава, за винятком хіба Швейцарії, ідеально не розв'язала національного питання. Згадаймо Ульстер в Британії, Боснію в Югославії, Абхазію в Грузії, Карабах в Азербайджані, палестинців в Ізраїлі, курдів у Туреччині та Іраку. Згадаймо Чехію і Словаччину, Пакістан і Бангладеш, нарешті Чечню, Татарстан, Башкарстан та інші автономії в Росії.

Коли цим народам не вдавалося розплутати клубок національних суперечностей то яка ймовірність, що колишня зденаціоналізована, з'яничаризована колонія зуміє домогтися практично неможливого? До цього треба додати, що кримська карта дуже приваблює і «незніщенну» імперію — Росію. Як саме? Читач може подумати, що Росія аж труситься — хоче приєднання Криму до Росії. Аж ні. Росія і президент Криму мають інше на думці: використати Крим як «міст» між Росією та Україною. За їхнім задумом Крим у складі України має бути тою ланкою, яка приєднає до Росії не тільки Крим, але й Україну. Президент Криму Мешков мріє про «кримізацію» України. Він відверто покладає надії на перемогу на виборах в Україні проімперських сил.

Росії ж Крим під дану пору непотрібен: Чорноморську флоту, яку підпорядковано міністерству оборони Росії, утримує Україна, вона ж посилає туди і рабів-матросів служити під андріївським прапором. Така ситуація більше ніж влаштовує Москву: Москва не має грошей на утримання своїх тихоокеанських та балтійських кораблів, не має вона і належного числа рекрутів. Україна ж тільки за те, щоб на папері вважати Крим своїм, згодна утримувати російську флоту. Це Москві подобається: нехай собі Київ тішиться, що Крим нібито український. На ділі ж Крим Україні належить так, як лівий берег Дністра належить Молдові.

Наявність таких «каламутних» територій дозволяє Москві ловити там свою рибку. Не приєднання Криму до Росії, а дальша

«кримізація» України і приєднання до Росії Криму з Україною — ось чого прагне Москва.

Українська адміністрація не бачить, що Крим є мішком із золотом на шийі потопельника, мішок, який не дасть потопельникові виплисти на поверхню.

Адміністрація не бачить, що ситуація в Криму дискредитує українську незалежність і перед світом і всередині країни. А дискредитація молодої держави може дуже дорого їй обійтися. З такою державою не розмовляють, як рівний з рівним. Такій державі виставляють загорнуті в дипломатичні обгортки ультиматуми, що й мало місце у розв'язці атомного роззброєння України.

Горе тій адміністрації, яка цього не бачить.

Київ свого часу не наполіг на статусі татарської автономії в Криму, пішов на змову з колишніми кримськими комуністами, допустив підняття андріївських прапорів на чорноморських кораблях, не зміг гідно розділити ці кораблі з Росією, допустив інститут президентства у Криму. Бувши справедливим, треба сказати, що він мав багато інших клопотів. Так. Молода українська держава мала й має забагато клопотів. І кримська проблема їй не під силу.

Розв'язати кримську проблему на користь України можна було б, розв'язавши економічні труднощі. А їх, на мою думку, не розв'яже у сучасній ситуації жоден президент, жоден парламент.

Зміна економічних систем не може обходитись без труднощів. Зміна економічної системи вимагає зміни системи політичної. А в Україні політична система не мінялася. Не мінялася й економічна. Коли ж почнеться зміна економічної системи — труднощі ще більше обсядуть молоду державу. І в тих ще більших труднощах, Крим може обернутися для України коштовним, але важким каменем, що потягне її на дно «дружби народів», тобто у рабство.

Отаке користь Україні від Криму через «виважену» політику адміністрації.

КРОК ДО ПРОЗРІННЯ

ПИТАННЯ: Чим пояснити тяжіння президентів окремих країн СНД до зміцнення Співдружності, і чи можливі у цій позиції зміни?

ВІДПОВІДЬ: Очевидно, тут є багато причин. Такий президент, як Шеварднадзе хоче зміцнення СНД, бо у цьому зміцненні він бачить гарантію свого президентства. Шеварднадзе — відвертий коляборант Москви. У подібному становищі перебуває і керівництво Таджикистану. Президент Молдови Снегур тягнеться до СНД, бо хоче у системі СНД розв'язати проблему Придністрянщини, яку Москва, не визнавши офіційно, всіляко підтримує з метою тиску і на Молдову, і на Україну. Те саме можна сказати і про президентів Вірменії та Азербайджану: надії на розв'язання карабаського конфлікту на свою користь кожен з них покладає на своє членство в СНД і на зміцнення цієї організації.

Дуже великим прихильником ідеї СНД був до останнього часу і президент Казакстану Н. Назарбаєв. Свого часу він підтримував союзний договір Горбачова і не був перший у славнозвісному «параді суверенітетів» 1991 р. На це він мав, очевидно, свої причини і економічні і суспільно-політичні. Проте безперервні зазіхання з боку російських шовіністів на казахську територію не могли не вплинути на його позицію. Зрештою, Назарбаєв ніде не виявив зміни своєї позиції, він просто зробив критичне зауваження на адресу російського міністра Козирєва, який на передвиборчому вічі в Мурманську заявив, що прямим обов'язком Росії є захист прав росіян у світі. Коментуючи цю заяву в інтерв'ю агентству Ройтер, Назарбаєв сказав, що виступ Козирєва нагадує йому «захист» Адольфом Гітлером прав судетських німців у Чехословаччині. Слова Назарбаєва облетіли усі засоби інформації Заходу. Це було влучне порівняння, бо спекуляції російських шовіністів (і демократів!) правами росіян за межами Росії — мало чим різняться від демагогії німецького фюрера. І мета цих спекуляцій одна — виправдати свої агресивні дії у майбутньому.

Спіймавши облизня, Козирєв промовчав і не відповів Назарбаєву. Але образу Козирєва прийняв до серця не хто інший, як В. Жириновський, тоді ще не переможець російських виборів. Він виступив з лайкою на адресу Назарбаєва, діставши від російського телебачення «зелену вулицю».

Жириновський заявив на телебаченні, що місце Назарбаєва не у кріслі президента, а в камері з Хазбулатовим на Матроській Тишині. Заразом він сказав, що землі Казакстану — російські території і рано чи пізно належатимуть Росії. На цей раз засоби масової інформації Росії вкупі з мюнхенською «Свободою» підхопили претенсії Жириновського на землі незалежної держави, а також інсинуації Жириновського на адресу Назарбаєва. Це була відверта образа державного діяча незалежної країни, а також пропаганда перегляду кордонів. Назарбаєв у своєму коментарі нікого не ображав персонально, не висував він і територіальних претенсій. Йому ж було завдано особисту образу. Назарбаєв ждав, що канцелярія президента Єльцина або інша офіційна інстанція виступить і відмежується від слів Жириновського. Так ведеться між державами, що підтримують дипломатичні стосунки. Однак ніякої офіційної заяви Москва не зробила. Своєю мовчанкою Єльцин виявив, що солідаризується з виступом Жириновського. Узагалі, конфронтуючи з комуністами, Єльцин практично не зачіпав Жириновського: між ними існував мовчазний неутралітет. Багато поглядів Жириновського аж ніяк не були шкідливі для Єльцина. І те, що Жириновський фактично виступив оборонцем честі Козирєва, свідчить про ідейну близькість команди Єльцина і «фашиста» Жириновського у багатьох пунктах. Жириновський, наприклад, схвалив проєкт конституції Єльцина, і саме його схвалення «врятувало» цей документ: без голосів Жириновського конституцію спіткало б фіаско.

Поведінка Жириновського і мовчанка Єльцина обурили Назарбаєва. Їхавши з Брюсселю, Назарбаєв мав спинитися у Москві для зустрічі з прем'єром Чорномірдіним. Але президент Казакстану не зустрівся з

прем'єром Росії, проїхавши через Москву до Альма-Ати. Назарбаєв дістав практичну лекцію, як «демократична» Москва реагує на свободу слова: виступає з територіальними претенсіями.

Уся ця історія мала місце до виборів у Росії. Тепер же, після виборів і після «перемоги» на них Жириновського стосунки Росії та Казакстану навряд чи покращають. Можливо, що випадок з Жириновським відкрив очі президентові Назарбаєву на те, що між російськими «реакціонерами» і російськими «демократами» дуже невелика різниця. Те, що громовладно сповідують реакціонери, мовчки поділяють і схвалюють демократи.

КОЛИ Є НА ЩО КИВАТИ

ПИТАННЯ: Чи стане колись реальністю українізація української армії?

ВІДПОВІДЬ: Як на мене, то я маю дуже великий сумнів, що кадри президента Кравчука спроможуться колись на справжню українізацію армії. Президент Кравчук належить до категорії нерішучих і легко поступливих людей: він уникає сміливих кроків у політиці, в економіці, в державотворенні. Ще рік тому він заявляв, що «Верховна Рада ще не вичерпала себе», очевидно, сподіваючись на співпрацю із своїми колишніми співпартійцями. Тобто, він не бачив у «щербицькій» Верховній Раді небезпеки для незалежної держави. Перед тим Кравчук боронив прем'єр-міністра Фокіна, хоч ясно було, що Фокін руйнував економіку (вкупі з іще «невичерпаною» Верховною Радою). Годі зрозуміти, що стояло за цими кроками, як і те, що стоїть за нинішніми його кроками: збереження нездалого кабінету міністрів, усунення К. Морозова з посади міністра оборони, повернення до командної системи керування економікою. Виглядає, що Кравчук діє під впливом або тиском певних сил, що він є лише верхня частина айсбергу, спідню частину якого сховано під водою.

Коли це так, то і українізація армії може стати непотрібною для Кравчука, як став непотрібний йому і К. Морозов. Майбутні кроки Кравчука годі передбачити. Єдине, що можна передбачити, це те, що Україні доведеться бути під булавою Кравчука принаймні ще одну каденцію. Надії демократів на обрання іншого президента (з кількох кандидатів!), як і надії комуністів на обрання свого президента, скінчаться тим, що, як не в першій, то в другій турі виборів перемаже Кравчук.

З ким йому стане найбільше по дорозі після цих виборів сьогодні сказати важко. Не виключено, що він з'єднається з «малоросами», котрі й сьогодні становлять його оточення. «Малоросам» українізація армії не потрібна, їм не потрібне і національне відродження України. Та й самому Кравчукові куди важливіше президентське крісло, ніж українське відродження. Це видно вже сьогодні з аналізу усієї його діяльності на посту президента. Тому бути оптимістом у питанні українізації армії дуже важко.

Призначений Кравчуком на пост міністра оборони генерал Радєцький на питання про становище з українською мовою в армії

сказав так: «На мою думку, для цього слід створити умови. Передусім, виділити кошти, яких наразі для цієї справи нема».

Така відповідь, це класичне посилення підсовєтських бюрократів на «об'єктивні причини», коли чогось не робиться. Цікаво було б спитати у міністра, а де брав гроші його попередник, який бодай своїм особистим прикладом закликав армію українізуватися. Нинішній же міністер гадає, що можна українізувати армію на чолі з російськомовним міністром. Будучи родом з Черкащини, генерал Радецький міг відновити свої знання української мови куди швидше, ніж К. Морозов, який нею не володів, а ставши міністром, опанував. Генерал же Радецький і на посту командувача округою не поспішав воскреснути національно, не поспішає і тепер на посту міністра оборони. На дні ж душі генерал, як і інші «малороси», сподівається, що українізація армії — це примха, без якої можна обійтися, зберігши в армії «общепонятну» мову, якої генерала навчено за останню корову його предків. Опанувати ж ще одну — свою рідну мову — генералові просто не хочеться. Забобони оточення, сім'ї, виховання виявляються сильнішими за його власну волю, власне Я.

Генерал не має власного Я. Таких людей добирає у свою команду президент Кравчук. Сказано ж, який князь, така й дружина. Один звертає вину за негаразди в економіці на сусіда, а другий киває на відсутність коштів.

Головне ж у такому ділі, як на мене, це не гроші, а охота. Коли нема охот щось робити, то причина для пояснення завжди знайдеться.

НА СТОРОЖІ ВОЛІ

ПИТАННЯ: Чи можна сучасну українську армію зробити боєздатною?

ВІДПОВІДЬ: Багато фактів указує на те, що сучасна українська армія не є боєздатною армією. Та воно й не дивно, коли згадати, що кістяк офіцерського корпусу колоніальної армії на Україні добирали з шовіністичних, проімперських елементів та безнадійних малоросів. Цей кістяк колоніальної армії лишився на своїх місцях і в армії української держави.

Совєтська людина уміє приховувати свої справжні погляди і прагнення. Офіцерство під цим оглядом не виняток. Немає сумніву, що велика частина офіцерів присягла на вірність Україні під впливовим обставин, щоб не втратити службу, пенсію, квартиру тощо. Ще інша частина — з думкою, що самостійність України — явище тимчасове. Не виключено, що декого привабила можливість діяти тихою сапою на шкоду «бандерівській» державі.

Патріотична вартість такого офіцерства дуже низька. Виїжджаючи за межі України, більшість офіцерів надягає форму без українських символів: замість тризуба чіпляє зірку, а то перебирається у цивільне.

У військових училищах таких офіцерів-викладачів більшість. Курсанти цих училищ ухилиються від відповідні на питання, чи братимуть вони участь у збройному конфлікті з Росією.

Сказати, що така армія зможе оборонити Україну, може лише безнадійний оптиміст.

Для надійного захисту незалежності Україна має творити цілком нову армію, на нових засадах і з новим офіцерським складом. З історії Росії відомо, що цар Петро, не маючи певности у наявному тоді війську, став творити кістяк відданих собі окремих частин: так звані «потішні полки». Саме ці частини рішучої хвилини допомогли йому втримати владу.

З перших днів проголошення незалежності я чекав, що в Україні почнеться формування надійних військових частин на селективній zasadі. Та цього так і не сталося.

Боездатну національну армію не можна зробити з колишньої колоніальної. Треба створити її на зовсім новій базі. Це не значить, що треба розформувати стару армію. Стара колоніальна армія може існувати паралельно, але поруч із старими частинами, очолюваними старим офіцерством, треба творити нові українські частини під іменем козацьких, січових, стрілецьких абощо. Ці частини слід комплектувати офіцерами-добровільцями, які згодяться служити у добірних українських частинах, де навчання має бути українізоване, де не може мати місця кримінальна дідівщина, де особовий склад виховуватиметься у дусі патріотизму. До творення таких частин треба залучити українське козацтво, звідки добирати потрібні кадри.

Створення нових українських частин буде початком створення справді української армії. Лише створені на таких засадах частини будуть боездатними армійськими формуваннями. Старе ж колоніальне військо треба поступово розформувати.

Спроба перетворити стару колоніальну армію під команду проімперськи настроєних офіцерів на українську армію, як це робиться тепер в Україні — спроба безнадійна. Така армія не воюватиме за Україну.

Тільки корінна реорганізація і переформування армії, пов'язана з творенням цілком нових з'єднань, може піднести боездатність української армії.

На жаль, такою реорганізацією в Україні і не пахне.

Петро ГЕТЬМАНЕЦЬ

ХОЧУ КАРОЮ ГОНТИ...

Встань Вкраїно! Навіки усім і за все
Віддай помсти страхуючі дані,
Ще раз усміхом Гонти промірай свій степ,
Оповийсь торжествами Богдана!

Огляди, рецензії

Леся САМІЙЛЕНКО

ПРОЦЕСИ ДУХОВО-ПОЛІТИЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

«НООСФЕРА» — український християнський журнал

(УЦІС) Нещодавно розпочалося видавництво нового журналу, в якому друкується і друкуватиметься усе, що відбувається в житті Української Автокефальної Православної Церкви. Це — видання Київської Патріархії Української Автокефальної Православної Церкви. Засновник і головний редактор видання — Володимир Іваненко.

Журнал висвітлюватиме події в царині свободи совісти в Україні та порушення прав людини. Вже розпочато публікацію матеріалів прес-конференції, проведеної прес-центрами Української правничої фундації та Християнсько-демократичної партії України 22 березня 1993 року.

Українська держава систематично втручається у справи Церкви, порушуючи тим самим частину 2 ст. 50 Конституції України, де чітко і ясно сказано, що «Церква в Україні відокремлена від держави».

Саме цим викликане поєднання таких категорично нетотожних проблем, як релігія і духовість, свобода совісти і порушення прав людини.

Покищо в Україні ці дві проблеми тісно взаємопов'язані на кожному кроці.

Спонзорські внески і пожертви на український християнський журнал «НООСФЕРА» просять переказувати на розрахунковий рахунок: 609504 у Міжнародному акціонерному комерційному банку «Християнський банк», МФО 321488 (адреса банку: Україна, 252001 Київ, вул. Трьохсвятительська, 6).

До половини січня 1994 р. вийшло три номери журналу, у плянах — випуск інформаційного вісника, який правдиво відтворюватиме проблеми постановя Української національної Церкви.

Служити народові — служити Богові

Дванадцятого січня Всеукраїнське товариство Івана Огієнка, Українська асоціація релігієзнавства та Відділення релігієзнавства інституту філософії АН України провели Другі Огієнківські читання.

В останні роки все частіше почали згадувати в Україні державного діяча, вченого, священика, а згодом і митрополита Іларіона (в миру — Іван Огієнко), патріота і сподвижника ідеї постановя національної Церкви, борця за незалежність України. Всі ці риси найхарактерніше свідчать про те, що саме спричинилося до факту перебування тієї

Людини за кордонами України. Бо, як відомо, майже півжиття на батьківщині Івана Огієнка не було. Останні роки життя він провів у Канаді, звідки активно генерував процеси духового і релігійного відродження. Він фізично не дожив до часу, коли всі його думки та мрії стали такими потрібними і зрозумілими в Україні.

Іван Огієнко був одним із перших, хто поставив питання національної української Церкви. За час його діяльності Церква робила все для того, щоб запровадити богослужіння українською мовою. За його твердженням, „мова — універсальний засіб збереження національної духовості“. І боротьба за право використання української мови у богослужіннях була одним із аспектів так званих релігійних реформ, які чітко і послідовно впроваджував митрополит Іларіон у своїй діяльності.

Але „відродити українське православ'я — це не тільки відродити форму, а й відродити українську Церкву у тій автокефалії, яка існувала на протязі семи століть після Володимира,“ — писав він в одній із своїх наукових праць, присвячених проблемам Церкви.

Вчитися у Огієнка треба всьому, а перш за все — безкомпромісовости. Він ніколи не торгував національною духовістю, був чіткий і послідовний.

У його творчій спадщині більше тисячі наукових праць, що складають багатомне видання, над яким працюватимуть вчені і яке заплановано видати. Невідомо тільки — коли.

На Других Огієнківських читаннях зі вступним словом виступив заступник директора, керівник Відділення релігієзнавства, професор Києво-Могилянської Академії, президент Української Асоціації Релігієзнавців Анатолій Колодний.

Із науковими доповідями виступили професор А. Бурячок („Про актуальність принципу І. Огієнка „Служити народу — служити Богові“); внучата племінниця Івана Огієнка пані А. Марушкевич („Становлення світогляду І. Огієнка на теренах його життєвої долі“); пані Ірина Тюрменко („Огієнко і Київ“); пані Євгенія Сохацька („Культурно-просвітницька діяльність І. Огієнка в Кам'янець-Подільському“); доктор богослов'я, професор з Канади п. Степан Ярмусь („Митрополит Іларіон і Українська Православна Церква в Канаді“); п. О. Саган („І. Огієнко як ідеолог українського православ'я“); п. Л. Филипович („Релігієзнавча спадщина І. Огієнка“); п. Д. Степовик („Проблеми християнської етики в інтерпретаціях І. Огієнка“); п. М. Киришко („Митрополит Іларіон про культурно-стимулюючу роль релігії“); п. М. Тимошик („Діяльність І. Огієнка на терені українознавства“); панове Г. Цвенгрош і З. Тіменик („Митрополит Андрей (Шептицький) і Митрополит Іларіон (Огієнко) про духовість мови у державотворчому процесі“); панове М. Левківський і Г. Опанасюк („Гуманістична спрямованість особистості у творчому доробку І. Огієнка“).

Були вироблені рекомендації учасників Других Огієнківських читань:

1. Створити оргкомітет для видання повного збірника творів І. Огієнка.

2. Допомогти у наданні імені І. Огієнка Кам'янець-Подільському педінституту — наступникові Кам'янець-Подільського державного університету.

3. Звернутися з проханням до канадського скульптора Леоніда Молодожанина про передання в дар Товариству І. Огієнка копії прижиттєвого бронзового погруддя Митрополита.

4. Подбати про відновлення Брусилівської Свято-Вознесенської церкви, яка пов'язана з життям і діяльністю Огієнка та його родини.

5. Звернутися до Товариства «Просвіта» з пропозицією про координацію пропаганди про життя і діяльність Огієнка.

6. Звернутися до Міністерства освіти України з проханням включити науково-педагогічну спадщину Огієнка в програму „Національна школа“.

7. Продовжити наукові конференції та читання.

8. Поглибити контакти з Колегією св. Андрія (Вінніпег — Канада), з Варшавським університетом і громадськістю Торонта, де пройшли останні роки наукової і священицької діяльності Івана Огієнка.

Святі — це ті, хто найкраще зрозумів Христову заповідь про служіння народові. Митрополит Іларіон був одним з тих, хто в усьому керувався цією заповіддю і всі свої духові скарби, все життя віддав на користь Україні. Ми не знали його, нам на півстоліття забороняли чути його настанови та перейматися його думками. Український патріотизм був заборонений, а патріоти або гноїлися в неволі або поневірялися на чужині. Поневірялися, але не ламалися духово.

Іван Огієнко залишив українцям багатоману творчу спадщину, на якій повинні виховуватися майбутні покоління українців. Якщо знову не заборонять націоналізм і не перебрешуть все, що заповів автор.

Мов з глибини століть

Шістнадцятого січня в київському державному музеї ім. Т. Г. Шевченка відбулось урочисте відкриття персональної виставки двох митців-харків'ян — Петра Мося та Михайла Попова.

У вступному слові науковий працівник музею Кость Гнатенко порівняв картини Михайла Попова з гогенівсько-вангогівським постімпресіонізмом модерністського звучання. Таке складне і парадоксальне порівняння найбільше влучно характеризує саме те, що відтворив художник, перенісши з уяви на полотно глибину містичних уявлень наших предків і віддзеркалення духового національного скарбу в сучасному існуванні українців. Картини захоплюють увагу і полоняють серце експресією гармонійного світовідчуття. Кожна людина і билина на полотні Михайла Попова випромінює силу міцного протистояння вічного, земно-небесного дріб'язковому і несуттєвому. Силою земного притягання до землі предків, поєднанням з духами предків наших наповнені полотна художника. У залі, де експонуються картини, віє давниною.

Не даремно на презентації з майстерним співом автохтонних творів Слобожанського регіону, які збереглися з прадавніх часів, виступили дівчата з тріо “Слобода”. Їх виступ створив відповідний настрій до сприйняття творів художника.

Кераміст Петро Мось належить до львівської школи, хоча нині проживає і працює на Слобожанщині. В основах своєї творчої діяльності зберіг гончарську школу Галичини, що є основоположницькою для

цього виду мистецтва. Техніка — чорно-лощена кераміка, де лошіння та скульптурно-декоративні рельєфи збагачують загальну картину твору.

Петро Мось репрезентував українську сучасну гончарську культуру не в одній з країн світу. Його твори високо оцінені на міжнародних виставках і є прикрасою музеїв та приватних колекцій. Він — член Спільки керамістів України. Кожен з його творів — справжній витвір мистецтва, гідний репрезентувати українську культуру на світовому рівні, про що наголошували мистецтвознавці та гості у своїх виступах.

Зі щирим привітальним словом від харків'ян, що працюють на ниві культури і національного відродження, виступила голова секретаріату Конгресу Українських Націоналістів м. Харкова пані Ольга Різниченко.

У Київському державному музеї ім. Т. Г. Шевченка і Петро Мось, і Михайло Попов експонуються вперше. Експонуються за сприяння Харківського музею українського мистецтва.

Здавалось би — маразм

Український дім, про який нині так часто згадується, коли йдеться про заходи культури та духового відродження і в якому нині проводяться найцікавіші і найпрестижніші заходи широкого спектру культурницької діяльності (від презентацій журналів та книжок — до експозицій у галузі космічних та технічних досягнень). Одним словом, Український дім — центр культури і дозвілля киян та гостей міста. Гості йдуть до цього будинку сучасного архітектурного вигляду без підозри, що ще вчора це приміщення було музеєм самого Володимира Ілліча Леніна, „вождя і вчителя світового пролетаріату“, який сам же вчив змітати все на шляху до світлого майбутнього. Все, що світилось і блищало. Бо відомо ж, що для пролетаріату, як правило, цивілізація почалась з лямпочки Ілліча.

Для прикладу, киянам з комуно-советських кіл, які вважаються найбільш корінним населенням Києва, бо укорінилися відразу ж після розправи над буржуазією, яка до революції проживала переважно в Липках і після розправи над усім ворожим їх свідомості, в число яких входили і релігійні споруди. Ці так звані корінні мешканці й досі не можуть змиритися з тим, що їх святиню — музей Леніна — обізвали „Українським домом“ і спалюжили націоналісти. Вони обурені та плюють в бік цієї споруди, хоча в приміщенні, яке очистили від большевицько-революційних реліквій, українських заходів „половина на половину“.

Директором Українського дому працює колишня актриса, письменниця і міністр культури пані Лариса Хоролець, а Дім служить культурологічним закладом на всі смаки. Всі, хто заходить у нього — не ображені і не розчаровані одноманітним життям Українського дому, який вже знають і за межами держави, бо став притулком митцям з-за кордону. Хоча не відчувається в роботі цього закладу глибокого пролетарського інтернаціоналізму, то бодай поки що претенсії на європейський шарм також ще не спостерігається.

І ось, завітавши 29 січня на свято Українського дому, я була вражена не зібранням високоповажних людей, а спорудою, що красувалась по-

серед залі, що служить сценою під час високих презентацій. А саме, посеред залі, на місці, де красувався черговий бюст «вождя» і «вчителя» в минулому, стояла, зліплена з іржавого заліза вежа-не-вежа, а скоріше просто колоподібне приміщення, в яке заходили всі присутні. Здавалось, що всередині, мов в кімнаті жахів, щось відбувається. Але коли туди потрапила і я, то моє обличчя біля виходу мало, думаю, вираз-не-вираз, але розчаровано-здивовані фізіономії. Гуляли навколо споруди і в ній всі до часу, коли почалася презентація, на якій директор Українського дому повідомила присутніх, що вони є свідками освячення мистецького витвору архітектора і художника Валентина Раєвського, який спромігся в такій формі нагадати всім історію, застерігаючи від помилок, які допускалися “двигунами історії”, що бульдозерами розчищали шлях для прийдешніх поколінь.

І дійсно, для деякого це новина, а кияни знають, що на місці Українського дому, тобто в минулому музею Леніна, стояв золотoverхий Михайлівський Собор, який знищили большевики. Їхні нащадки, як вже згадувалося, спорудили на місці Собору свій храм — музей Леніна, який не довго служив пантеоном сатани, але, як приміщення, надзвичайно зручне для будь-чого, хто може присвятитися майбутньому. Адже відомо, що храми не будувалися на простих місцях. Їх, як правило, споруджували на світлих і потужних енергетичних крапках. Ще конкретніше, на місці Михайлівського Собору за далеких часів було капище, в якому волхви молилися за нашу землю й освячували перемоги і переможців. Це було місце прямого зв'язку з космосом, одним з кутів золотoverшого трикутника, який складали Києво-Печерські, Софійські та Михайлівські золоті бані..

Михайлівський Собор було знищено заради втілення сатанинських ідей, що привело і до того, що нині ми не маємо змоги звести мармурові храми на місці зруйнованих. У нас просто нема з чого, за що і може статися, що і задля кого і чого.

Але історія з Собором, який став жертвою большевицького маразму, вчить одного — не можна збудувати новий храм, навіть на світлому від природи місці, руйнуючи вже зроблений храм чиймись руками.

Іржаве залізо, з якого мистець Валентин Раєвський спорудив пам'ятник большевицькому маразмові, в центрі дому нагадує: ніякі енергетичні, найпотужніші хвилі не здатні очистити зіржавілі душі, які творять навколо іржаве буття, таке далеке від мармурової краси, започаткованої космічним розумом наших високих дорадників.

Незадовго до презентації пантеону нашого іржавого сьогодення на цьому ж місці, в залі Українського дому, відбувалася виставка — “Україна космічна”, яка ще раз нагадала всім, хто її відвідав, про надзвичайну здатність українців до космічних наук. Адже надбання космічної науки і техніки СССР на 80% творили українці — найбільш упосліджена і “розумово-нездатна” нація. Єдине, що було тасмницею державного рівня, це те, що піднімалися до космічних висот лише ті, хто забував усе українське. Це був єдиний шлях працювати заради поєднання космічного розуму з земним.

Нині ми, переживши вік золотий, срібний, бронзовий, знаходимося в іржавому.

Але ж не світ, а саме Україна в большевицько-комуністичних маразматичних обіймах.

В іржавому колі Раєвського звучали звуки музики, що нібито імітували потужні енергетичні хвилі, які зафіксовані як природня сила місця під капище, яке безпомилково і навіки визначали волхви.

Здавалось би маразм, усе, що я побачила і почула. А імпульс для роздумів і спогадів ця експозиція дає колосальний. Прикро, але я знаю, що 60% українців і не чули слів „капище“ і „волхви“.

Соціальна адаптація військовиків

В рамках реалізації стратегії діяльності Міжнародного фонду „Відродження“ у вересні 1993 року розроблено і затверджено Концепцію програми „Соціальна адаптація кадрових військовослужбовців, які звільняються в запас при масовому скороченні Збройних Сил України“. Концепцію Програми було схвалено Джорджем Соросом та Президентом України Леонідом Кравчуком.

Щоб позбутися надмірної мілітаризації країни, чисельний склад українських Збройних Сил у 1994-1995 рр. повинен зменшитися до 400 тис. чол., а в наступні п'ять років — до 200 тис. чол. Більшість із звільнених кадрових військовослужбовців — це чоловіки, значна частина яких утримує сім'ї.

З огляду на реальні можливості, Міжнародний фонд „Відродження“ ставить за мету цієї програми перенавчити та перевлаштувати до кінця 1995 року близько 60,000 звільнених у запас офіцерів, прапорщиків і мічманів Збройних Сил України і тим самим адаптувати їх до активної діяльності в цивільних умовах, що, в свою чергу, дозволить певною мірою запобігти виникненню соціальної напруги в суспільстві.

Термін реалізації програми — 2 роки. Загальні витрати на здійснення програми становитимуть суму, еквівалентну 3-4 млн. дол. США. Середні витрати на працевлаштування однієї особи складають 6-7 доларів, на перенавчання — 70 доларів. Бюджет Програми на 1994 рік — 1,8 млн. доларів США.

Виконання програми передбачає реалізацію семи окремих регіональних проєктів, які враховують потреби й особливості різних областей і здійснюються відділеннями МФВ (Київ та Київський регіон, Дніпропетровський, Донецький, Львівський, Одеський, Сімферопольський та Харківський).

У грудні 1993 року створено Наглядну Раду Програми, на засіданні якої було затверджено:

— Структуру адміністрації програми і виконавчого директора програми Генадія Аксьонова;

- концепцію та бюджет програми на 1994 рік;
- Київський регіональний проєкт та його бюджет на 1994 рік;
- бізнес-план виконання програми до 15.2.1994 р.;
- пілотні проєкти програми від Харкова і Дніпропетровська;
- проєкти Програми по Львівському і Донецькому регіональних відділеннях МФВ на 1994 р.;
- план наукових досліджень програми.

За минулий час Адміністрацією програми було укладено договір з Інститутом соціології АН України про проведення наукового дослідження спільно з Міністерством оборони України з метою оцінки кількості та структури військових, які звільняються в запас. Також досягнуто домовленості про співпрацю з Київським регіональним центром адаптації військовослужбовців, з Міжнародним інститутом глобальної та регіональної безпеки у галузі наукових досліджень ринку праці України.

Перші кроки реалізації програми зроблено Київським регіональним Центром адаптації військовослужбовців, яким уже перенавчено 32 чол. і працевлаштовано 50 чол. Нині опановують нові професії 122 колишніх військових; ще 434 особи розпочнуть навчання найближчим часом.

На засіданні Наглядної Ради Програми, яке відбулося недавно, розглянуто і затверджено проєкти Дніпропетровського, Одеського, Сімферопольського і Харківського регіональних відділень МФВ; бізнес-план програми на термін до травня 1994 року; персональний склад Експертної комісії та засади її діяльності; Положення про допомогу Джоржа Сороса тощо.

На прес-конференції, що відбулась у Києві 15 лютого, журналісти мали змогу почути відповіді від членів Наглядної Ради.

Як з'ясувалося, контингент військовослужбовців, які перенавчаються за програмою Фонду "Відродження" — це, в основному ті, хто не має, в результаті звільнення в запас, ніякої підтримки з боку держави. Бо з державної сторони й досі не помічається навіть те, що досі немає бюра для праці п'ятнадцяти працівників штату Наглядної Ради.

Говорилося про те, що Джордж Сорос нібито подає приклад іншим бізнесменам, але досі ніхто нічого аналогічного не зробив. Покищо Україну витягти з безодні намагається лише він.

Виявляється, що щось подібне існує у державній програмі, але випадки звільнення без забезпечення не враховані. Добре, що є Фонд Сороса, який наші проблеми знає краще, ніж державна структура.

В інших країнах світу, де виникало питання скорочення військових, ця проблема вирішується досить просто — бізнесмени самі шукають військовослужбовців, яким потрібна допомога і працевлаштування, адже в армії працюють освічені і фізично міцні люди, яких можна втратити або відродити до будь-якої діяльності. Для України — це покищо замикається на двох питаннях: куди і за що? Але ті, кому підфортунило на перенавчання до МФВ, не будуть втрачені і нічого не втратять. Це — майже гарантовано.

Федір ПОГРЕБЕННИК

ЦІННІ ВИДАННЯ ДІЯСПОРИ

Духові цінності, створені українцями в еміграції у різних галузях матеріального і духового життя, великі, неминущі.

Сьогодні обставини сприяють тому, що багато з духових пам'яток повертаються в Україну, стають відомими, доступними на Україні і збагачують нашу національну свідомість та материкову культуру. Однак, що стосується, скажімо, художньої літератури, наукових досліджень, мемуаристики, то лише невелику частину надрукованих за кордоном видань можна придбати в Україні. Про значну кількість першорядних публікацій у нашій пресі не було ні рецензій, ані навіть відгуків. Цілком зрозуміло: якщо видання важкодоступні, вільно не продаються, то й нема шансів, що вони в Україні спопуляризовані.

Про декілька з таких раритетних видань хотілося б висловити свої враження. Йдеться про великий том спогадів Степана Шухевича *«Мое життя»* (Лондон, 1991) та монографію *«Володимир Старосольський. 1878–1942»*, що того ж року вийшла як 210 том Історико-філософської секції Наукового Товариства ім. Шевченка у США.

Об'єднуємо ці дві книжки, різні за своїм змістом, бо події, відображені в них, стосуються одного періоду, в центрі їх — національно-визвольні поривання на Україні початку ХХ століття. І Степан Шухевич, і Володимир Старосольський — визначні громадсько-культурні діячі і політики свого часу — відіграли в цих подіях активну роль. Як непересічні постаті вони увійшли в історію суспільно-політичної думки.

Доля дала нашій культурі й науці ціле гроно Шухевичів: Йосипа Шухевича (1816–1870) — письменника, перекладача творів Вергілія, Вальтера Скота; його сина Володимира (1850–1915) — вченого етнографа, автора фундаментальної праці *«Гуцульщина»*, редактора і видавця; його дружину Дарію (1881–1941) — громадську діячку, редактора журналу *«Мета»*; Степана (1877–1945) — небожа Володимира Шухевича, військового діяча (1914–1915) — отамана Українських Січових Стрільців (1918–1919), — отамана Української Галицької Армії, адвоката, мемуариста, письменника — автора чотиритомних *«Споминів»* (1928–1929), видавництва *«Червона калина»*, Львів).

І от *«Українська Видавнича Спілка»* в Лондоні випустила спогади С. Шухевича *«Мое життя»*, засвідчивши цим свою високу повагу до нього як громадського, політичного і військового діяча, оцінивши його мемуари як важливий історично-культурний документ епохи. Перед читачем розкривається широка панорама духового життя українців Галичини початку ХХ століття, національно-визвольного періоду Першої світової війни і пізнішого часу, повстають постаті визначних

діячів, діяльність національних установ, товариств, а на цьому тлі вимальовується сповнена любови до народу діяльність С. Шухевича на громадсько-культурній, військовій та політичній нивах. «Моє життя» С. Шухевича — це жива сторінка історії українського народу між двома світовими війнами, створена активним учасником історичних подій свого часу, це пережите й передумане минуле крізь свідомість набутого досвіду, з перспективи часу. Оповідь автора про події, свідком і учасником яких він був, відзначається, наскільки можу судити, спираючись на деякі інші джерела цього часу, об'єктивністю, спирається не лише на пам'ять автора, а й на документальні матеріали, авторитетні свідчення своїх сучасників. Спогади написані живою, соковитою мовою. Відомо, що С. Шухевич виступав і як письменник — видав дві збірки оповідань «Видиш, брате мій» і «Гіркий то сміх».

Важливе місце у спогадах автора займають ті частини, де йдеться про його діяльність як адвоката — одного з одчайдушних оборонців політичних в'язнів — членів національних угруповань — «Українська Військова Організація» (УВО) та «Організація Українських Націоналістів» (ОУН).

Спогади С. Шухевича «Моє життя» мають принципово важливе значення для розуміння українсько-польських взаємин 20-30-х років, стосуються діяльності політичних партій у міжвоєнний період, політичних процесів.

Публікацією мемуарів «Моє життя» «Українська Видавнича Спілка» зробила великий внесок у відродження духовости нашого народу, відновлення пам'яті славного сина України, який і зброєю, і пером, і талантом адвоката боровся за її суверенність, стояв на сторожі ідеалів добра і справедливости. Зауважу, що фундаментальне видання спогадів С. Шухевича у такому прекрасному поліграфічному виконанні, з багатьма ілюстраціями, з'явилося за допомогою дочки автора Степанії Шухевич-Строкон (її щирі згадки про батька вміщено на початку книжки), поета і вченого В. Янева — автора «Вступного слова, Дирекції Фундації ім. Любомира Склепковича та інших осіб і установ. Усім їм щира подяка за піклування про збереження пам'яток нашої історії».

«Моє життя» С. Шухевича, безумовно, є цінним надбанням української мемуаристики.

Друге видання — «Володимир Старосольський» (редактор Уляна Старосольська) — у своїй першій частині має характер наукового монографічного дослідження про цього визначного вченого-соціолога, військового діяча, адвоката. Грунтовний біографічний нарис про нього, що належить Юрієві Старосольському, доповнюється як статтями і листами В. Старосольського, так і мемуарами, згадками інших авторів. Таким чином, створюється панорамна картина життя й боротьби цього діяча, окреслюються різні грані його невтомної діяльності як вченого, військового діяча, одного з найвидатніших представників української суспільно-політичної думки.

У першій частині розкривається не лише тріумф В. Старосольського, який став однією з найпомітніших постатей в історії Галичини як непохитний борець за національне визволення українського

народу, оборонець політичних в'язнів, але і його трагедія як в'язня сталінських концтаборів.

В. Старосольський замолоду належав до революційних студентських товариств, був одним з діячів Української Соціалістичної Партії. У 900-х роках опублікував ряд розвідок з питань права та соціології («Причини до теорії соціології», Львів, 1904). У період Першої світової війни був у загонах Українських Січових Стрільців, пройшов разом з ними — з вірою у безсмертність українського народу — шляхами боротьби. У 20–30-ті роки всі сили віддавав адвокатській діяльності, виступаючи оборонцем політичних в'язнів — і не лише українців, продовжив наукову діяльність: опублікував чимало соціологічних праць, зокрема «Теорія нації» (Відень, 1922), двотомне дослідження «Держава і політичне право» (Подєбради 1923–1925), «Держава і право» (1934) та чимало інших. Він став одним з найавторитетніших дослідників у галузі соціології, зокрема держави і права, його праці, що виходили у виданні Українського соціологічного інституту та Українського Вільного Університету у Празі, вважалися нормативними, відбивали досягнення української соціологічної думки цього періоду. Вони і сьогодні, коли ми будемо незалежну державу, мають наукову вартість, можуть прислужитися — не лише теоретично, а й практично — при виробленні демократичних законів нової України. Тому-то публікація вибраних праць В. Старосольського у згаданому томі Наукового Товариства ім. Т. Шевченка видається мені потрібною і актуальною. Видання має багатий науковий апарат: містить бібліографію праць вченого, покажчик імен, багато ілюстрована.

Під окремою рубрикою подані вибрані промови В. Старосольського на політичних зібраннях, судових засіданнях тощо. Серед окремих листів автора особливо вражає лист із заслання, із Сибіру, надісланий до Львова, який почастило переслати на Захід.

Окремим розділом у другій частині збірника подані статті та спогоди про В. Старосольського М. Марунчака, В. Качмара, І. Кедрина, Р. Купчинського та інших. Вони збагачують видання живими рисами, доносять до нас образ вченого у різних обставинах життя, розкривають його широку ерудицію, той високий авторитет, який він мав у суспільстві як людина. Як згадує І. Кедрин, «користувався Володимир Старосольський пошаною у усьому різнонаціональному правничому світі тодішнього часу...» На Володимира Старосольського ніхто не дивився, як на якусь партійну людину, тільки як на інтелектуальну, на людину широкого формату».

Своєрідно «пошанувала» його і комуністична влада, яка 1939 р. «визволила» Західню Україну: заслуженого вченого-професора заарештували, кинули у львівську тюрму — як і тисячі інших, а потім погнали від тюрми до тюрми на Схід, поки він, знесилений, не опинився в Маріїнську Ново-Сибірської області. З червня 1941 р. він писав дружині Д. Старосольській, яку теж заслали в Казакстан: «Я страшенно втратив пам'ять і пережите уявляється мені як хаос різних місць, людей, переживань. Запамятав, що був у Львові до 26.11.40. Тоді повезли до Києва, де я сидів у внутрішній тюрмі НКВД до дня 25.10.40... Згаданого дня мені прочитали приговор «Особого совеща-

ния» (8 лет заключения) в Новосибирских лагерях) і перевезли в Лук'янівську тюрму (етапну). З Києва вийшли ми 14.1.40 етапами до Дніпропетровська, Харкова, Сизрані, Ново-Сибірська, Маріїнська...».

Тут, у Маріїнську, від пережитих страждань, виснаження голодом, В. Старосольський передчасно помер. На багато десятиліть ім'я вченого, і його твори були під зороною. Велика заслуга зарубіжного Наукового товариства ім. Шевченка, що воно повернуло нашій науці і культурі основну частину спадщини В. Старосольського, опублікувало багато цікавих статей і спогадів про свого дійсного члена, члена Української Національної Ради, члена Української боєвої управи, активного діяча уряду Української Народної Республіки, професора університету у Празі, одного з найвизначніших українських соціологів, мученика сталінських концтаборів — В. Старосольського. Чимала заслуга в цьому його родини — сина Юрія та дочки Уляни, які доклали багато зусиль, щоб видання вийшло таким змістовним і цінним.

Будемо сподіватися, що на Україні теж будуть зроблені відповідні заходи, щоб творчий доробок таких діячів, як Степан Шухевич та Володимир Старосольський, стали надбанням громадськості.

Повинна бути вироблена далекосяжна програма повернення народів його духових цінностей, що постали як на Україні, так і за її межами.

10 червня 1993

Київ

РЕДКОЛЕГІЙ «В. Ш» ЗАСВІДЧЕННЯ ПЕРЕДАЧІ МАТЕРІАЛІВ

Я, Погребенник Федір Петрович, доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Шевченка Академії наук України, лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка, член Українського історичного товариства у Нью-Йорку, Гуцульського дослідного інституту в Чикаго, автор багатьох праць з питань історії літератури та культури, фолкльорист-народознавець і колекціонер пам'яток національного письменства, передаю у розпорядження Високодостоїнної Редколегії журналу «Визвольний Шлях», симпатизуючи його напрямові, цикл оригінальних статей, розвідок, публікацій, новель відповідного змісту, актуального як для діаспори, так і для читачів України, а саме:

1. Статті (документальні) про жертви комуністичної системи («Літератор Михайло Качанюк», «Юліян Бачинський», «Один із Західної України» — вихідців із Галичини, знищених сталінським режимом.

2. Статті (з ілюстраціями-фотографіями) про діячів еміграції 20-30-х років, інших відомих вчених, письменників тощо (чотири статті, а

саме «фото з емігрантського життя», «Микола Заячківський — голова Товариства опіки над імігрантами», «фото М. Грушевського в родинному колі в Криворівні», «Пам'ятник Шевченкові в Косові»).

3. Статті — нариси про історію патріотичних пісень («Не пора, не пора, не пора», «Соколи, соколи!» «Гімн американських українців Василя Щурата в контексті національних пісень-гімнів України», «Ой у лузі червона калина»).

4. Пошукові, засновані на архівних, невідомих джерелах нариси: (над альбомами Євгена Чикаленка», «На Великдень 1915 року» (Січові стрільці на Маківці), «Пам'ятка року 1917, як Україна повставала», «Мемуари Галини Журби».

5. Документальні нариси про долю українців у світі (можна відкрити рубрику «Українського цвіту по усьому світу»): «Політичний засланець», «Кузьма», «Славко», «Я народився в бойківських горах».

6. Художньо-документальні новелі «Все село виводило», «Дід Гриць», «Рахманський Великдень», «Над Черемошем» (як член Спілки письменників друкуюся на Україні, в США («Свобода») та Канаді.

Деякі фото будуть надіслані окремо — як ілюстрації до відповідних публікацій — найближчим часом.

Матеріали передано п'ятого липня у пам'ятний день роботи Всеукраїнського Конгресу Українських Націоналістів у Києві року Божого 1993

Big Pegакції:

Висловлюючи глибоку вдячність п. д-рові Ф. Погребенникові за передані праці для їх оприлюднення у «Визвольному Шляху», отсим повідомляємо, що почавши від квітневого числа нашого місячника, ми поступенно будемо їх друкувати.

Юр. СЕМЕНКО

УКРАЇНА — ШАХОВА «ВЕЛИКОДЕРЖАВА»

Шахова гра відзеркалює стан у світі. Після розпаду СРСР на шаховій арені з'явилися держави, яким Москва забороняла виступати від свого імені: Узбекистан (2-ге місце на шаховій Олімпіаді 1992 р. в Манілі), Вірменія (3-є), Латвія (5-е), Грузія (8), Україна (9), Литва (24), Естонія (25). Балтійські республіки, як відомо, до окупації їх совєтською армією, виступали на шахових олімпіадах. Вірменія, крім бронзової медалі, здобула сензаційну перемогу (2,5:1,5) над командою Росії, де на першій шахівниці грав чемпіон світу Г. Каспаров та молоді шахові таланти, а Узбекистан переміг (3:1) сильних шахістів Ізраїлю.

Українській дружині, яка за силою гри (приблизно 2630 ЕЛО)¹ поступалася лише Росії (2700) та Англії, шахові знавці пророкували значно вище місце, ніж вона здобула. Але все ж українські шахісти опинилися в першій десятці (9-те місце), перед Англією (10), бронзовим призером на попередній Олімпіаді, Ізраїлем (11), Німеччиною (13), Чехо-Словаччиною, яка на попередній Олімпіаді здобула четверте місце, та іншими шаховими «великодержавами».

Українська жіноча шахова команда здобула на Олімпіаді в Манілі срібну медаль (2-ге місце), після Грузії. Українки випередили Китай, де на першій шахівниці грала чемпіонка світу Ксі Жун, Угорщину, Росію, Румунію, Азербайджан, Казакстан, США, ЧСФР (відповідно 3–10 місця).²

Певним реваншем українських гросмайстерів за посередній успіх на шаховій Олімпіаді в Манілі були Європейські командні змагання в Дебрецен (Угорщина), де Україна (*Василь Іванчук, Олександр Білявський, Олег Романишин, Вереслав Ейнгорн, Ігор Новиков*) здобула друге місце (1-ше — Росія), перед Англією, Ізраїлем, Грецією (відповідно 2–10 місця) із 35-ти країн Європи.

Українські шахісти, як бачимо, після проголошення 1.12.1991 р. України самостійною державою гідно репрезентували свою Батьківщину. Світ має тепер 17 міжнародних українських гросмайстерів! Зразкові шахові партії, а серед них і перемога над чемпіоном світу *Г. Каспаровим* у міжнародному турнірі міста Лінаріс (Іспанія), фотографії, інтерв'ю *Василя Іванчука*, який за силою гри належить до першої чwórки шахістів світу, часто з'являються на сторінках західної преси.

Про недавнього чемпіона колишнього СРСР *О. Білявського* пишуть як про українського гросмайстера міжнародної класи, дружньо глузуючи, що він уже не грає в стилі «забіяки», а поважно і помірковано — в останніх європейських командних змаганнях він усі сім партій зіграв уніцію.

Олег Романишин, крім здобуття різних високих шахових успіхів і звань, відомий як автор варіантів чи системи в Індійському (Німцовіча) захисті, що носить його ім'я.³

Адріана Михальчишина світ знає не лише як гросмайстера. Він — педагог-тренер — готував Ж. Польгар до матчу з чемпіонкою світу з шахів Ксі Жун (Китай) за це звання.

Західна шахова преса часто наводить висловлювання *А. Михальчишина* про подорож українських гросмайстерів на шахову Олімпіяду в Манілу під його опікою як тренера, за власні кошти. Білорусія, як відомо, внаслідок браку грошей після 70 років будівництва комунізму взагалі не брала участі в Олімпіаді 1992 року.⁴

Львівська шахова федерація перевидає поточного року в новому опрацюванні, з доповненнями за редакцією *О. Білявського*, нариси з

¹ ELO — rating (англ.) — показник сили гри.

² 'Die Weltwoche', Zürich, Nr. 27/2.7.92.

³ 'Schach Magazin/Schach-Echo', Bremen, Nr. 24/1992, стор. 655 і наступні.

⁴ E. Schiller 'Catalan'-1983 by Chess Enterprises. USA.

⁴ 'Schach Kalender 1993'. Edition Marco, Berlin. 18.XI.

історії шахової гри на українській землі від Київської Русі до наших днів, на Батьківщині та еміграції «Шахи в Україні» *Юр. Семенка* з післямовою віце-чемпіона світу з шахів *В. Л. Корчного*. Перше видання цієї книги вийшло за пожертви українських емігрантів у Мюнхені 1980 року з передмовою чеського гротмайстра, шахового теоретика *Людека Пахмана*, співтворця Празької весни — спротиву комунізму.

Сергій БІЛОКІНЬ,
Кандидат філології,
Співробітник Інституту історії АНУ

ІДЕЇ ТА ТВОРЧІСТЬ

Свій тридцять другий збірник Канадське Наукове Товариство ім. Шевченка присвятило культурологічним нарисам голови Ради для справ культури при секретаріаті Світового Конгресу Вільних Українців Богдана Стебельського. Видання відзначає дві події. Перше — це вісімдесятиліття від дня народження автора. Друга — те, що в грудні 1990 року він випустив 50-те число «Літератури і мистецтва», місячного додатку до «Гомону України».

Богдан Стебельський народився у Калуському повіті, в Томашівцях. Студіював у Краківській Академії Мистецтв, очолював Об'єднання молодих митців у Кракові «Зарево». Він учителював у Холмі й Самборі, був директором мистецько-промислової школи у Яворові. Перейшовши баварські табори для біженців, 1949 року виїхав до Канади, де став одним з організаторів Спілки Української Молоді. 1959 року одержав ступінь доктора філософії в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. З 1965 року очолює Асоціацію Діячів Української Культури та редагує її збірники, що виходять під назвою «Естафета». Крім того, після смерті Євгена Вертипороха (1973) Богдан Стебельський очолює Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді.

В авторському бібліографічному списку, доданому до збірника В. Стебельського «Ідеї і творчість» — 227 позицій, із них 170 публікацій він зробив на сторінках «Літератури і мистецтва», 28 — на шпальтах «Гомону України». Здебільшого це статті про мистецтво й митців — Едварда Козака, Михайла Мороза, Мирона Левицького, Володимира Ласовського, Михайла Дмитренка, Якова Гніздовського, Івана Кейвана, Юліяна Буцманюка. Крім того, йому належать статті установчого, ідеологічного змісту про ідейну спадщину Юрія Липи, Дмитра Донцова, «Кому належить спадщина Київської Русі», «Німець каже: „Ви монголи“...», «Скалічене покоління» тощо.

Публіцистична діяльність Б. Стебельського не могла залишитися непоміченою для ідеологів советських. Більше того, в публікаціях «Розквіт української радянської культури і націоналістичні вигадки»,

«Пастка для молоді», «Фальсифікатори його народності» його праці зазнавали, як-то кажуть, нищівної критики. Зі свого боку Стебельський відповідав новими статтями — «Документація етноциду», «Соцреалізм — метода духового народовбивства» тощо. Ситуація, як бачимо, дуже знайома. Зараз канадський культуролог ніби піднімається ПОНАД битвою і до своїх праць додав вибірку цитат «Портрет автора» крізь призму підсоветської критики, що відіграє роль уже останньої в цій книжці родзинки.

До книжки увійшли праці з різними датами — від 1968 до 1987 рр. Хронологічний і тематичний розмах величезний — від передісторії до мистецтва ХХ ст. З одного боку, «Християнство і українська культура», «Доісторична скульптура в Україні як джерело визначення антропологічного походження населення України», «Зображення людини в українській літературі XI–XIII століть», «Вплив Галича на церковну архітектуру і скульптуру Володимиро-Суздальщини». З другого боку, — «Українське авангардне мистецтво, монументалізм Михайла Бойчука і школи бойчукістів», «Українське народне мистецтво і соціалістичний реалізм у СССР», «Юрій Липа», «Краківська Академія Мистецтв і українці».

Для нашого читача у збірнику багато нового. Так, у нарисі «Дідух чи ялинка» Б. Стебельський розповідає, що ялинка прийшла до нас із північних лісових теренів, зокрема із Скандинавії, натомість на Україні їй відповідав жмуток пшеничних або ячмінних чи житних колосків — символ «Дідуха». Переглядаючи органічні, староукраїнські звичаї, вчений не втримується, щоб не виписати трагікомічний пасаж із київської книжки про так звані нові обряди: «Голос гучномовців повідомляє, що до Нового року залишилася одна година. Відбувається театралізоване дійство зустрічі «Старого року» з «Новим роком». «Старий рік» складає перед «Новим роком» трудовий рапорт, розповідає про досягнення минулого року, називає кращих людей. «Новий рік» дякує всім за немарно прожитий час і обіцяє ще краще, як його попередник, працювати. Урочиста церемонія закінчується. По радіо чути удари кремлівських курантів із серця нашої батьківщини — Москви, та урочисто хвилюючі поздоровлення партії і уряду» (с. 122). Мабути, це велике дослідницьке щастя — натрапити на таку цитату!

Можливо, для читача діаспори досить звичайні, але ж майже ревелюційні для колишнього советського читача нариси «Хліборобські образи в метафорах Шевченка», «Поняття батька та матері в поезії Шевченка», «Українізми у творах Миколи Гоголя і русизми в творах Миколи Хвильового», «Світоглядіві аналогії та розбіжності теоретиків українського націоналізму».

Бувають спостереження напричуд влучні. Б. Стебельський запримітив у І. Пільгука просто парадоксальну думку, мовляв, за один із доказів Шевченкової любові до російського народу може правити його малюнок з історії Київської Русі «Смерть Олега — князя деревлянського» (с. 160). Як же ревно треба відхрещуватися від спадщини Київської Русі, щоб уявляти її вже й не як «спільну колиску трьох братніх народів», а як виключну власність «старшого брата».

Але Богдан Стебельський належить до тих мислителів на вигнанні, що не ідеалізують і Америки. Він каже, що Божя правда на землі «завмерла у серцях людини Заходу» (с. 123). Дбаючи про ідеали націоналізму, він однаково не сприймає як советські спроби витворити «єдиний советський народ», так і космополітизм гатунку американського: «Коли прийшло до вибору між Івасюком і американським „рок-ен-ролом“, Москва воліла „рок-ен-рол“ американський, як українську „Червону руту“. Вона вибрала те, що руйнує» (с. 269). Висміює Б. Стебельський і почуття меншевартості надто американізованих українців, які в англomовних текстах Сагайдачного й Дорошенка звуть Пітерами, а Юрася Хмельниченка — Джорджом.

Світогляд Богдана Стебельського — не дзеркальний відповідник більшовизму, де мінусові протистояв би плюс, а плюсові — мінус. Це було б надто банально. Чи не за Освальдом Шпенглером він розглядає Україну як льокальну цивілізацію: «Долі культур аналогічні, але душі культур — безконечно різні...» Виразну українську індивідуальність окреслює і нове торонтонське видання.

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

«НАУКОВИЙ ЗБІРНИК МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ» ч. 13 за 1988 р. Упорядник збірника — Іван Русинко, автори — Владислав Глешлик, Габрієла Єсенська-Горватова, Іван Красовський, Аделія Кундрат, Юрій Панько, Олена Рудловчак, Юрій Сак, Мирослав Сополига і Зденек Шіmek. Це перше видання у твердій оправі з обгорткою, формат — 23,5 x 16 см., видання Словецького педагогічного видавництва в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві, 502 стор. друку.

«НАУКОВИЙ ЗБІРНИК МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ» ч. 14 за 1986 рік. Упрядник Іван Русинко та колектив, рецензенти і Редколегія, видання перше. Цей збірник появився у цьому самому видавництві у Братиславі, що повищий, 13-ий. Формат й оправа — як повище, 349 стор. друку.

«ГАЛЕРІЯ ІМ. ДЕЗИДЕРІЯ МИЛЛОГО МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ» під наголовком «ПУТІВНИК». Упорядник — д-р Мирослав Сополига, к. н., автор тексту — Владислав Грешлик, фотографії Светоплука Пісецького та архів Музею української культури, рецензенти — д-р Ігор Маляр і Єва Готлібова. Видання Східноєвропейського видавництва в Кошицях. Рік появи — 1989. Обкладинка тверда з розмальованою обгорткою, формат — 19,5 x 24 см., 125 стор. друку на доброму крейдяному папері. Ілюстрації кольорові. Листа репродукованих малярсько-мистецьких творів охоплює понад 85 позицій та більш-менш стільки ж авторів.

«ВИЗНАЧНІ ПОСТАТІ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ (Найновіша доба)». Це важливе видання появилось у Стрию 1992 року в м'якій оправі, формат — 19 x 14 см., 164 стор. друку, без інформацій про авторів чи складачів, і без даних про Видавництво.

«ВОЯКИ — ВОЯКАМ», видання ОБВУ у Великій Британії під загальною редакцією майора д-ра Святомира М. Фостуна в 1993 році. Оздоблена обкладинка роботи Олега Островського, М. А., формат 21 x 15 см., 72 стор. друку, багато важливих та цікавих ілюстрацій з процесу відзначення 50-ліття УПА.

«НА НОВОМУ ЕТАПІ» — вибрані матеріали з Першого Збору Конгресу Українських Націоналістів, Київ, 1993. Обкладинка м'яка, оздоблена, сторінок друку 32, формат — 19,5 x 14 см.

«СТО ПІСЕНЬ ДЛЯ ДІТЕЙ», з 1992 року. Це скромне, але цікаве і важливе видання походить з села Якторів Золочівського р-ну Львівської області. Книжечка в 70 стор. друку, плюс оздоблені обкладинки, наспіла до нас з пропозицією перевидачі. Формат книжечки — 20,5 x 14 см.

Володимир Яворівський. «ВІДЛУННЯ ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ — СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ». Ця книжечка в 70 стор. друку появилась у формі журналу «НАПРЯМ» 1992 року як видання ДСУ. Крім уже названого автора, до Редакційної Колегії журналу входили ще Роман Коваль і Олександр Коваленко.

Леонид Сана. «В ЗАСТЕНКАХ ПЕРЕСТРОЙКИ» — збірка віршів у російській мові з-під пера українця, який живе у Литві. У збірці декілька ілюстрацій та ноти до пісень. Це чепурненьке видання появилось в Києві 1993 року в друкарні «Київської нотной фабрики» під редакцією Сергея Бигуна й Валерія Гречинкина.

Федір Погребенник. «УКРАЇНСЬКІ ПІСНІ-ГІМНИ», 1992 року появи. Це скромне, але в Україні дуже важливе видання, що охоплює «Ще не вмерла України», «Не пора, не пора, не пора», «Боже Великий Єдиний», «Гей, там на горі Січ іде!», «Ми гайдамаки», «Соколи, соколи», «Ой, у лузі червона калина похилилася» і «Для України живем», появилось з рамени Товариства «Знання України» в серії 3 «Народної культури» і в серії 4 «Українські обряди і звичаї». Відповідальний редактор — О. В. Хоменко, літературний редактор — О. Л. Рибалко, і художньо-технічний редактор — О. М. Нечипоренко. До слів пісень-гімнів доходить також музика, дані про авторів тощо. Формат — 16,5 x 14 см., обкладинка м'яка, ілюстрована, 64 сторінок друку.

«НАУКОВІ ЗАПИСКИ» — збірник, що охоплює матеріали наукової конференції у 130-річчя з дня народження Івана Франка, яка відбулася у червні 1986 року. Видавець — Культурний Союз Українських Трудящих ЧССР, Пряшів. Головний редактор — Михайло Новак, обкладинка Степана Гапака, графічне оформлення Емілія Очавчука. Рік появи — 1989 (чч. 15-16), формат — 24 x 17 см., обкладинка м'яка, оздоблена, стор. друку — 266.

Юрій Семенко. «ШАХИ В УКРАЇНІ» — «Нариси з історії шахової гри на українській землі і в діаспорі, видання друге, доповнене, рік появи — 1993, в Республіканському Видавництві «КАМЕНЯР», Львів, Підвальна 3, Україна. Обкладинка тверда, оздоблена, формат — 20,5 x 14 см., 224 стор. друку та ілюстрацій. Рецензована в нашому журналі.

«ЛІТОПИС КНИГ» ч. 16/1992 і «ЛІТОПИС ГАЗЕТНИХ СТАТЕЙ» ч. 16/92 — видання Державного Комітету України по пресі, Харків, 1992.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 – BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.*

Офіційним представником «Визвольного Шляху»
в Чехії і Словаччині є *п. рег. Микола Шатилов.*

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
